ΓΕΝΙΚΟΝ ΕΠΙΤΕΛΕΙΟΝ ΣΤΡΑΤΟΥ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ ΤΥΠΟΥ

Ε. ΛΕΜΠΕΣΗ

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗ ΜΑΖΑ

ΑΘΗΝΑΙ
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 1950

Ε. ΛΕΜΠΕΣΗ

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗ ΜΑΖΑ

ΣΥΜΒΟΛΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΝ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΝ

ΑΘΗΝΑΙ – 1950

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Κατ' ἀρχὰς κάπως ἀσαφῶς, σαφέστερον ἔπειτα κατὰ τὴν μελέτην τοῦ μαρξισμοῦ, ὡρίμασεν εἰς τὴν συνείδησίν μου ἡ ἰδέα, ὅτι πολλὰ κοινωνικὰ φαινόμενα ἐκφεύγουν φαινομενικῶς τοῦ ἐπιστημονικοῦ ὀρθολογισμοῦ, ὡς ἀπεδεικνύετο τόσον ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν ἀντιφάσεων τῶν ρασιοναλιστικῶν συστημάτων καὶ τοῦ μαρξισμοῦ εἰδικώτερον, ὅσον καὶ ἐκ τῶν ἀδυναμιῶν αὐτῶν πρὸς κάλυψιν τῆς συνολικῆς πραγματικότητος. Ἡ ἀσυζήτητος θεωρητικὴ ἐπιβολὴ τοῦ μαρξισμοῦ, ὡς κατὰ τὴν ἔνδοξον περίοδον τῆς γερμανικῆς σοσιαλδημοκρατίας, ζῶντος ἀκόμη τοῦ ***Engels****, εἶχε κλονισθῆ ἐκ βάθρων εἰς τὴν ἐποχήν μας. Ἡμεῖς ἐγεννήθημεν εἰς ἐποχὴν πλήρους συζητήσεως καὶ πλήρους κριτικῆς τῶν μαρξιστικῶν δογμάτων. Ἀλλὰ καὶ πρὸ τοῦ μεγάλου πολέμου σοβαρὰ ρήγματα εἶχον ἐπέλθει εἰς τὸ θεωρητικὸν μαρξιστικὸν οἰκοδόμημα, τόσον ἐκ μέρους τῶν μὴ μαρξιστῶν θεωρητικῶν* ***(Sorel, Sombart, Oppenheimer)****, ὅσον καὶ ἐκ μέρους μαρξιστῶν τοιούτων* ***(Bernstein, Cunow, de Man, Loria, Lenin)****. Ὁ ἀγὼν περὶ τὴν «ὀρθοδοξίαν» ἑνὸς δόγματος, μεταξὺ τῶν «ὀρθοδόξων» καὶ «μὴ ὀρθοδόξων» θεωρητικῶν, ἀποτελεῖ πάντοτε τυπικὸν φαινόμενον ἀποσυνθέσεως, ἐπαναλαμβανόμενον ἀείποτε εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ πνεύματος, ὁσάκις μία θεωρία κλονισθῇ. Ὁ ἑνιαῖος μαρξισμὸς διηρέθη εἰς δύο κατευθύνσεις: τὴν «ὀρθόδοξον» καὶ τὴν ἐπαναστατικήν, ἐξ ἑκατέρας τῶν ὁποίων ἑκάτερα τὰ μαρξιστικὰ δόγματα—δηλαδὴ ὁ μαρξισμὸς ἐν συνόλῳ—ἐτέθησαν ὑπὸ διαλυτικὴν κριτικήν. Ἡ θεωρητικὴ ἀνεπάρκεια τοῦ μαρξισμοῦ, διαπιστωθεῖσα ὑπὸ τῶν μὴ μαρξιστῶν θεωρητικῶν πολὺ πρὸ τοῦ μεγάλου πολέμου, ἐξεδηλώθη ἀκριβῶς εἰς τὴν διάσπασιν καὶ τὸν «ἐμφύλιον πόλεμον» μεταξὺ τῶν μαρξιστικῶν παρατάξεων.*

Ὁ θεωρητικῶς αὐθαίρετος συνδυασμὸς ἑτερογενῶν καὶ ἀντιφατι-

κῶν στοιχείων ὑπὸ τῶν ἱδρυτῶν τοῦ μαρξισμοῦ, ὁρμωμένων εἴτε ἐκ καλῆς πίστεως, εἴτε ἐκ δημαγωγικῆς σκοπιμότητος, ὡδήγησεν εἰς τὴν ἀποσύνθεσιν τῆς θεωρίας ὑπ' αὐτῶν τούτων τῶν μαρξιστῶν θεωρητικῶν. Ὁ ἱστορικὸς ὑλισμός, ἡ θεωρία περὶ ὑπεραξίας, ἡ περὶ συγκεντρώσεως τοῦ κεφαλαίου, περὶ ἐξαθλιώσεως, περὶ κρίσεων καὶ ἰμπεριαλισμοῦ ὑπέστησαν κριτικὴν καὶ ἀναθεώρησιν ὑπ' αὐτῶν τῶν μαρξιστῶν θεωρητικῶν, ἡ δὲ πολιτικὴ πρακτική, ἰδίως ὑπὸ τὴν ἐπαναστατικήν της μορφήν, παρουσίασε νέα φαινόμενα, τὰ ὁποῖα ἐπηλήθευσαν καὶ ἐγονιμοποίησαν τὰς μὴ μαρξιστικὰς θεωρίας. Εἰδικώτερον, ὡς πρὸς τὴν σημασίαν τοῦ «οἰκονομικοῦ παράγοντος» καὶ τοῦ «ἱστορικοῦ ὑλισμοῦ», ἡ ἀμφιβολία καὶ ἡ κριτικὴ εἶχεν ἀρχίσει πρὸ τοῦ πρώτου μεγάλου πολέμου ἐκ τῶν κόλπων τῶν θεωρητικῶν τοῦ προλεταριάτου, ἡ δὲ ψυχικὴ πίεσις αὐτῶν ἐκ τῶν καταναγκαστικῶν μαρξιστικῶν ρασιοναλιστικῶν σχημάτων ἐξεδηλώθη εἰς τὴν στροφὴν πρὸς τοὺς μὴ ρασιοναλιστικοὺς παράγοντας, πρὸς τὸν ψυχισμόν, πρὸς τὴν θεωρίαν τῆς Βίας, πρὸς τὸν «ἐπαναστατισμὸν» («Revolutionarismus» καὶ πρὸς τὸν μυστικισμὸν Sorel, Landauer, de Man).

Ὑπὸ τὰς συνθήκας ταύτας ὁ μυστικισμὸς καὶ τὰ ἄλογα στοιχεῖα τοῦ ἀνθρώπου, ἐκβληθέντα διὰ τοῦ ρασιοναλισμοῦ, ὀρθῶς μὲν ἐκ τῆς ἐπιστημονικῆς **μεθόδου**, ἐσφαλμένως ὅμως καὶ ἐκ τοῦ ἐπιστημονικοῦ **ὑλικοῦ** καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἐκ τῆς ζωῆς, ἥτις ἐπὶ τέλους ἀποτελεῖ τὸ ἀντικείμενον τῆς Ἐπιστήμης, καὶ ἐν συνεχείᾳ θυελλωδῶς εἰσελάσαντα εἰς τὰ ἐδάφη τῆς θεωρίας, ἐπροκάλεσαν δεινὸν αὐτῆς κλονισμόν, ἐξικνούμενον μέχρι τοῦ κινδύνου τῆς πλήρους χρεωκοπίας τῆς ἐπιστημονικῆς μεθόδου. Τὰ ἄλογα στοιχεῖα ἐφάνησαν ἀσυμβίβαστα πρὸς πᾶσαν ἐπιστημονικὴν μέθοδον καὶ ἀνυπότακτα εἰς πᾶσαν ἐπιστημονικὴν σύλληψιν. Ἡ μόνη περίπτωσις, συνεπῶς, οὐχὶ μόνον διασώσεως τῆς Ἐπιστήμης—διότι τοῦτο δὲν δύναται νὰ εἶναι «αὐτοσκοπός», ἐπὶ ζημίᾳ τῆς ἀληθείας—ἀλλὰ καὶ ἀκριβοῦς διαγνώσεως καὶ ἐπιστημονικῆς τοποθετήσεως τῶν ἀλόγων στοιχείων, ἦτο ἡ ἐξύψωσις αὐτῶν εἰς ἐπιστημονικὰ ἀντικείμενα καὶ ἡ δυνατότης ἐπιστημονικῆς ρασιοναλιστικῆς μεθόδου καὶ ὡς πρὸς τὰ ἄλογα στοιχεῖα τοῦ ἀνθρώπου. Ὑπῆρχε τοιαύτη δυνατότης ; Ἦτο δυνατὸν τὰ ἄλογα στοιχεῖα νὰ ταξινομηθοῦν καὶ νὰ **ἐξηγηθοῦν** διὰ τοῦ ὀρθολογισμοῦ, χωρὶς ταῦτα νὰ διαστρεβλωθοῦν καὶ νὰ μεταβληθοῦν εἰς αὐθαίρετα ἐπιστημονικὰ πλάσματα ἤ, ἀντιθέτως, ὁ ὀρθολογισμὸς νὰ μείνῃ κατ' ἐπί-

φασιν μὲν ὀρθολογισμός, πράγματι ὅμως νὰ μεταβληθῇ εἰς μεταφυσικήν, ὅπως ἤδη εἰς τοὺς Γάλλους ἐγκυκλοπαιδιστὰς εἶχε μεταβληθῇ; Ἰδοὺ τὸ μέγα πρόβλημα, ἐκ τῆς λύσεως τοῦ ὁποίου ἐξηρτᾶτο ὄχι μόνον αὐτὴ αὕτη ἡ διάσωσις τοῦ ὀρθολογισμοῦ ἐν τῇ Ἐπιστήμῃ, δηλαδὴ ἡ διάσωσις αὐτῆς ταύτης τῆς Ἐπιστήμης καὶ εἰδικώτερον τῆς κοινωνιολογικῆς, ἀλλὰ πολὺ περισσότερον ἡ ἐμπέδωσις πνευματικῆς τάξεως, διότι τὰ διὰ τῶν πυλῶν καὶ τῶν παραθύρων εἰσελάσαντα ἄλογα στοιχεῖα ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν, ὡς ἐπιπλέοντας πνευματικοὺς φελλούς, ὁδηγοὺς θεωρητικοὺς πλήρως ἀσυναρτήτους, ἀλλ' οὐχ ἧττον ἐν ὀνόματι αὐτῶν διεκδικοῦντας τὴν ἀλήθειαν παρὰ τῶν δυστυχῶν καθιερωμένων ἐπιστημόνων, οἵτινες ἄπειροι θυελλῶν καὶ ἀλογιστιῶν, ἀλλὰ καὶ ἄγονοι καὶ ἀβοήθητοι, κατελήφθησαν ὑπὸ πανικοῦ, ἀφήσαντες τὸ πεδίον ἐλεύθερον εἰς πάντα περὶ τῶν «ἀλόγων» στοιχείων φληναφοῦντα, ἀνίκανον νὰ ἐννοήσῃ καὶ νὰ χειρισθῇ καὶ τὰ λογικά.

Εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο μία ὑπάρχει ἀπάντησις, ἐκ τοῦ διλήμματος τούτου μία δύναται νὰ ὑπάρξῃ διέξοδος: ἡ ἀναγνώρισις (ἀνα-γνώρισις, ὑπὸ τὴν ἐν τῇ κυριολεξίᾳ αὐτῆς ἔννοιαν) μιᾶς ἑνιαίας ἰθυνούσης ἀρχῆς, καί, ἀκόμη καλύτερον, ἑνὸς καὶ μόνου ***νόμου,*** *αἴροντος πάντα φιλοσοφικὸν δυϊσμὸν καὶ διέποντος τόσον τὰ ἄλογα ὅσον καὶ τὰ λογικὰ στοιχεῖα τοῦ ἀνθρώπου, τόσον τὸν ψυχικὸν ὅσον καὶ τὸν λογικὸν αὐτοῦ μηχανισμόν. Ἡ ἀρχὴ ἢ ὁ νόμος οὗτος λέγομεν ὅτι θὰ «ἀν-εγνωρίζετο», διότι, κατὰ τὰ κρατοῦντα εἰς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας, δὲν θὰ* ***ἐφευρίσκετο,*** *ἀλλὰ θὰ* ***προϋπῆρχε*** *καὶ θὰ ἴσχυεν, ἀνεξαρτήτως τῆς βουλήσεως τῶν ἀνθρώπων, ὡς κινητικὴ ἀρχὴ τῶν κοινωνικῶν σχηματισμῶν, πρὶν ἢ οἱ ἄνθρωποι λάβουν γνῶσιν αὐτοῦ. Τὸν νόμον τοῦτον—κατὰ πολὺ σημαντικώτερον μιᾶς ἁπλῆς «ἰθυνούσης ἀρχῆς» διὰ τὴν κοινωνιολογικὴν ἐπιστήμην, διότι οὗτος ἐπέχει ἰσχὺν φυσικοῦ* ***νόμου,*** *ἀποτελεῖ δὲ πράγματι προέκτασιν τῆς φύσεως καὶ εἰδικὴν ἐμφάνισιν τῆς ἐν τῇ κοινωνίᾳ δράσεως τῆς* ***φυσικῆς*** *νομοτελείας,—ἀνεγνώρισε καὶ διετύπωσεν εἰς «νόμον τῆς φυσικῆς ἑτερογενείας τῶν κοινωνικῶν ὁμάδων» ὁ Λουδοβῖκος* ***Gumplowicz.*** *Τῆς κοινωνιολογίας τοῦ* ***Gumplowicz*** *εἰδικὴν ἐφαρμογὴν ἀποτελεῖ ἡ ἐνταῦθα ἀκολουθουμένη μέθοδος, διὰ πρώτην φορὰν ἐφαρμοζομένη εἰς τὸ θέμα τῆς ἐπαναστατικῆς μάζης, θέμα, τοῦ ὁποίου ἡ* ***φύσις*** *περισσότερον ἴσως παντὸς ἄλλου ἐνδείκνυται νὰ θέσῃ εἰς ἀληθῆ δοκιμασίαν τὴν κοινωνιολογικὴν ἐπιστήμην, δεδομένου ὅτι εἰς τὴν ἐπαναστατικὴν μᾶ-*

ζαν συναντῶνται ὅλα τὰ ἄλογα στοιχεῖα τοῦ κοινωνικοῦ βίου, τὰ ὁποῖα, ἄνευ τῆς πραγματικῆς δυνατότητος τῆς ὀρθολογικῆς τακτοποιήσεώς των καὶ συναρτήσεώς των πρός τινα ὀρθολογικὸν κανόνα—νόμον —θὰ ἀπέβαινον ὄχι μόνον ἐπιστημονικῶς ἀσύλληπτα στοιχεῖα πνευματικῆς συγχύσεως, ἀλλὰ καὶ θὰ ἦγον οὕτως εἰς τὴν τοποθέτησιν τῆς κοινωνιολογίας καθόλου ὡς ἐπιστήμης δεοντολογικῆς, ἀνατρέποντα πᾶσαν αὐτῆς ὡς **ὀντολογικῆς** ἐπιστήμης ἀξίωσιν, καί τι πλέον ὡς ἐπιστήμης οὐ μόνον ὀντολογικῆς, ἀλλὰ καὶ ἑδραζομένης ἐπὶ τῆς **φυσικῆς νομοτελείας** ὅσον οὐδεμία ἄλλη τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν.

Ἡ ὁδός, τὴν ὁποίαν ἠκολούθησα εἰς πορείαν μιᾶς εἰκοσαετίας, εὑρεθεὶς ἐξ ὑπαρχῆς ἐντὸς τοῦ πνευματικοῦ κυκεῶνος τῆς πρώτης μεταπολεμικῆς Εὐρώπης καὶ δὴ ἐν Γερμανίᾳ, διὰ νὰ καταλήξω εἰς τὴν πλήρη πλέον πεποίθησιν ἐπὶ τὴν κοινωνιολογίαν, ὡς ἐπιστήμην ὀντολογικὴν διεπομένην ὑπὸ φυσικῆς νομοτελείας, καὶ εἰς τὴν παροῦσαν ἀντιμετώπισιν τοῦ φαινομένου τῆς ἐπαναστατικῆς μάζης, ὑπῆρξεν ὁδὸς πλήρης ἀγώνων, ἀλλὰ καὶ εὐεργετικῶν σταθμῶν: **Schopenhauer, Nietzsche, Marx, Sombart, Oppenheimer, Alfred, Adler, Gumplovicz,** εἶναι ἡ σειρὰ τῶν φιλοσόφων καὶ κοινωνιολόγων τῆς νεότητός μου, τῶν ὁποίων ηὐτύχησα νὰ ὑπάρξω μαθητὴς καὶ τῶν ὁποίων τὴν διδασκαλίαν οὐδέποτε ἔχασα ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν, ἐνῷ συγχρόνως τόσοι ἄλλοι Γερμανοὶ θεωρητικοί, ὅπως ἰδίως ὁ **Toennies**, καὶ ὁ **Max Weber**, πολλὰ προσέφερον εἰς τὴν κοινωνιολογικὴν ἐπιστήμην, χωρὶς ὅμως νὰ ἐπιτύχουν ὅ,τι εἶναι τὸ κυρίως κοινωνιολογικὸν πρόβλημα: τουτέστιν ἡ τοποθέτησις τῆς κοινωνιολογίας ὡς ἐπιστήμης, ἐπὶ ἀσαλεύτων βάσεων, δηλαδὴ ἐπὶ τῆς βάσεως τῆς φυσικῆς νομοτελείας,—ἔργον ἀποκλειστικῶς τοῦ Λουδοβίκου **Gumplowicz**. Δὲν γνωρίζομεν ποία ἡ ἐσωτερικὴ ἐξέλιξις τοῦ **Gumplowicz** μέχρις ὅτου φθάση εἰς τὴν διατύπωσιν τοῦ συστήματός του, διότι τὸ σύστημα τοῦτο ἐμφανίζεται ὑπὸ ἀκραιφνὲς ἐπιστημονικὸν ἔνδυμα καὶ παραλείπει τόσον τὰς αὐτοβιογραφικὰς σημειώσεις, ὅσον καὶ τὴν παρὰ τοῖς Γερμανοῖς πατροπαράδοτον φιλοσοφικὴν ἢ γνωσιολογικὴν εἰσαγωγήν. Ἀλλ' ὁ ἀγὼν κατὰ τοῦ γαλλικοῦ ρασιοναλισμοῦ, συνεχίζοντος τὴν ἐπιρροήν του καὶ ἐπὶ τοῦ **Kant**, ἔγινεν εἰς τὸν ὑποφαινόμενον γνωστὸς ἐν τῇ γερμανικῇ φιλοσοφίᾳ διὰ τοῦ **Schopenhauer** εἰς τὸ ἔργον του «**Über den Willen in der Natur**» καὶ ἀργότερον εἰς τὸ κύριον σύγγραμμά του «**Die Welt**

als Wille und Vorstellung». Ἡ ἐπιρροὴ τῆς διδασκαλίας τοῦ *Schopenhauer* περὶ τῆς «θελήσεως τῆς ζωῆς» (*Wille zum Leben*) ὡς τυφλῆς φυσικῆς δυνάμεως ἰδίας νομοτελείας, οὐχὶ ἁπλῶς ἐπιδρώσης, ἀλλὰ καὶ ἐπιβαλλομένης ἐπὶ τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας, ἐκλόνησε διὰ πρώτην φορὰν εἰς τὴν συνείδησίν μας τὴν λατρείαν τῆς *Ratio*, εἰς ἣν ὑπό τινων εἶχεν ἀναγνωρισθῇ ἀπόλυτος παντοδυναμία καὶ ἐπὶ τοῦ **κοινωνικοῦ** βίου καὶ ἐπὶ τῶν **κοινωνικῶν** συστημάτων, ὡς δεικνύει ὁ γαλλικὸς διαφωτισμὸς καὶ ρασιοναλισμός. Ἡ σημασία λοιπὸν τῆς στροφῆς ταύτης ὑπῆρξε καὶ διὰ τὴν κοινωνιολογίαν μεγίστη, μολονότι τοῦτο κεῖται ἐκτὸς πάσης προθέσεως τοῦ **Schopenhauer**. Ὁ πεσσιμισμὸς τοῦ μεγάλου φιλοσόφου, ζήτημα καθαρῶς φιλοσοφικὸν καὶ ἀξιολογικόν, κατ' οὐδὲν μειώνει τὴν ἔμμεσον αὐτὴν ὑπηρεσίαν του πρὸς τὴν κοινωνιολογίαν, ὡς ἐπιστήμην ὀντολογικήν, ἀλλ' ἀντιθέτως χρησιμεύει ὡς φωτοσκίασις ἀκόμη περισσότερον πρὸς ἀποσαφήνισιν τῆς περὶ τῆς «θελήσεως τῆς ζωῆς» θεωρίας του. Ὅτι ὁ **Schopenhauer** ὑπῆρξεν ὁ πρόδρομος τοῦ **Darwin** εἰς **τὸ σημεῖον τοῦτο**—ἀσχέτως τοῦ ὀρθοῦ τῶν ἐπὶ μέρους θεωριῶν τοῦ τελευταίου τούτου, ἐπιστήμονος, δηλαδή, ἀσκήσαντος μεγίστην ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν, δὲν εἶναι τυχαῖον.

Ὅ,τι ὅμως παρημπόδιζε τὸν **Schopenhauer**, λόγῳ τῆς ἀρνήσεως τῆς ζωῆς, εἰς ἣν κατέληγε, νὰ ἐπεκταθῇ περισσότερον εἰς φαινόμενα τοῦ ἀνθρωπίνου βίου καὶ νὰ προσφέρῃ ἴσως μεγαλυτέρας, ἐμμέσους ἢ ἀμέσους, ὑπηρεσίας πρὸς τὴν κοινωνιολογίαν, τοῦτο ἐξέλιπε ριζικῶς παρὰ τῷ μαθητῇ του **Nietzsche**, τοῦ ὁποίου ἡ στάσις ἔναντι τῆς ζωῆς ὑπῆρξεν ἄκρως ἀντίστροφος, ἤτοι ἀπολύτως καταφατική. Εἰς τὸν **Nietzsche** λοιπὸν ὀφείλεται ὄχι μόνον ἡ αὐστηρὰ ἐννοιολογικὴ σύλληψις τοῦ θεμελιώδους κοινωνιολογικοῦ προβλήματος «ὑπερκοινωνικὴ προσωπικότης καὶ κοινωνικὴ ἀγέλη» ἢ «ἄτομον καὶ κοινωνία» (τεθειμένου ὅμως ἐπὶ βάσεως μὴ ρασιοναλιστικῆς), ἀλλ' ἔτι περισσότερον ἡ τεραστία συμβολή του εἰς τὴν κοινωνιολογικὴν περὶ ἰδεολογιῶν θεωρίαν (*Ideologienlehre*), διὰ τῆς θεωρίας του περὶ «ἀνατροπῆς τῶν ἀξιῶν», ἤτοι ἡ σύλληψις τοῦ ψυχολογικοῦ κόσμου τῶν κυριαρχούντων καὶ κυριαρχουμένων, ὡς **σαφῶς ἀντιθέτων** καὶ **φυσικοψυχολογικῶς** προσδιοριζομένων κατηγοριῶν μὲ τὴν **ἀντίστροφον** τῆς **μαρξιστικῆς** ἀξιολογίαν. Ἡ τελευταία αὕτη θεωρία ὑπῆρξεν ἀναμφιβόλως σημαντικωτάτη ἔμμεσος συμβολὴ εἰς τὴν κοινωνιο-

λογίαν, διότι συνεπλήρωσε τὴν *Ideologienlehre* διὰ τῆς ἀντιθέτου τῆς μαρξιστικῆς ἀξιολογίας καὶ διήνοιξεν εὐρεῖς ὁρίζοντας εἰς τὴν φυσικοεπιστημονικὴν κατανόησιν τῆς κατηγορίας τῶν ἑκάστοτε κυριαρχων, τῶν ὁποίων τὴν ὕπαρξιν προσεπάθει μέχρι τότε νὰ δικαιολογήσῃ ὁ κλασσικὸς οἰκονομισμὸς διὰ τοῦ αὐτοῦ χονδροειδοῦς καὶ κενοῦ ἐμπειρισμοῦ, ὡς καὶ ὁ μαρξικὸς οἰκονομισμὸς προσεπάθησε νὰ δικαιολογήσῃ ἀξιολογικῶς τὴν κοινωνικὴν τάξιν τῶν κυριαρχουμένων.

Δὲν γνωρίζομεν καὶ πάλιν ἂν καὶ ὁ *Nietzsche* ἔσχεν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ *Gumplowitcz*. Ἀναφέρω ἐνταῦθα τὸν *Schopenhauer* καὶ τὸν *Nietzsche*, διὰ νὰ δείξω τὸν δρόμον, ὅστις ὡδήγησε τὸν ὑποφαινόμενον προσωπικῶς εἰς τὸν *Gumplowitcz*, μέσῳ τριῶν ἀκόμη σταθμῶν: τοῦ *Marx*, τοῦ *Sombart*, καὶ τοῦ *Oppenheimer*. Καὶ οἱ τρεῖς οὗτοι θεωρητικοί, καθαροὶ κοινωνιολόγοι—ἰδίᾳ δὲ οἱ δύο πρῶτοι—διακόπτουν τὴν γραμμὴν *Schopenhauer - Nietzsche* καὶ ἀφίστανται τῆς φυσικοεπιστημονικῆς θεμελιώσεως τῆς κοινωνιολογίας, εἰς τὴν ὁποίαν ὡδήγει ἐν τῇ κοινωνιολογίᾳ ἡ κατεύθυνσις τῶν δύο πρώτων φιλοσόφων. Ἐπὶ τοῦ βασικοῦ τούτου προβλήματος—τῆς φυσικοκοινωνικῆς νομοτελείας—οἱ τρεῖς οὗτοι κοινωνιολόγοι εἶναι μάλιστα ἀπολύτως ἀντίθετοι. Ὁ *Marx* ἐμφανίζεται ἀκριβῶς ἀμφισβητῶν ριζικῶς τὴν ὕπαρξιν φυσικῶν νόμων ἐν τῇ κοινωνίᾳ, καὶ ὅλως ἰδιαιτέρως νόμων ἑδραζομένων ἐπὶ τῆς φυσικῆς—καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἀκαταλύτου—κοινωνικῆς ἀνισότητος, πειρώμενος ὅλως ἀντιθέτως ν' ἀποδείξῃ ὅτι ὁ νόμος τῆς ἀνισότητος εἶναι νόμος «ἱστορικὸς» καὶ «καταργήσιμος». Ἐπίσης εἰς τὰς πηγάς του ὁ *Marx* οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν πρὸς τοὺς ὡς ἄνω δύο φιλοσόφους, ἀλλ' ἀντιθέτως,—ἔστω καὶ κατά τινα κοσμοϊστορικὴν διαστροφὴν—ἀναχωρεῖ «φιλοσοφικῶς» μὲν ἀπὸ τοῦ *Hegel*, οἰκονομικῶς δὲ ἀπὸ τοῦ *Ricardo*, ἤτοι ἀπὸ τοῦ κλασσικοῦ οἰκονομισμοῦ, ὡς πρὸς τὴν μέθοδόν του δὲ ἐμφανίζεται ὡς γνήσιος ἐκπρόσωπος τοῦ ἰουδαϊκοῦ ρασιοναλισμοῦ. (Πρβλ. *Sombart, Die Juden und das Wirtschaftsleben*).

Ὁ *Sombart* ἀποτελεῖ πολυσύνθετον ἰδιοσυγκρασίαν, τῆς ὁποίας ἡ ἐξέλιξις ὑπῆρξε πολυκύμαντος. Ὑπῆρξεν εἰς διάφορα στάδια τῆς ἐργασίας του μαρξιστής, ἀντιμαρξιστής, ἰδεαλιστής, σοσιαλιστὴς ἰδίας μορφῆς, τελευταίως δὲ προσήγγισε καὶ εἰς τὰς ἰδέας τοῦ *Spengler*, τοῦ ὁποίου ἐν πολλοῖς ἴσως ὑπῆρξεν ὁ πρόδρομος. Ἐν πάσῃ περιπτώσει τὸ κύριον ἔργον του «*Der moderne Kapitalismus*» εἶναι θεμελιω-

μένον σαφῶς ἐπὶ ἰδεαλιστικῆς βάσεως, ὅπερ ὅμως δὲν ἠμπόδισεν αὐτὸν νὰ γράψῃ τὸ βιβλίον του «*Der proletarische Sozialismus*» ἐπὶ βάσεως ψυχολογικῆς. Τέλος ὁ **Franz Oppenheimer**, μαθητὴς τοῦ **Gumplowicz**, ἀλλὰ καὶ τοῦ **Marx** καὶ τοῦ **Dühring**, ἀναμφιβόλως ὁ συστηματικώτερος τῶν Εὐρωπαίων κοινωνιολόγων, τοῦ ὁποίου τὴν ἐπιρροὴν ἐδέχθην βαθυτέραν, διότι ὑπῆρξεν ὁ διὰ ζώσης διδάσκαλός μου, πνεῦμα σπανίας διαυγείας καὶ λογικῆς δυνάμεως, ἀτυχῶς ὅμως καὶ ἱδρυτὴς ἰδίας οἰκονομικῆς θεωρίας, ἐνῶ ἀφ' ἑνὸς ἐσυστηματοποίησεν ὅσον οὐδεὶς ἄλλος, τὴν κοινωνιολογικὴν ἐπιστήμην, θέσας αὐτὴν ἐπὶ ἑδραίων ἐπιστημονικῶν βάσεων διὰ τῆς χρησιμοποιήσεως ἰδίως τῶν δεδομένων τῆς ψυχολογίας καὶ τῆς κοινωνικῆς ψυχολογίας καὶ διὰ τῆς συστηματοποιήσεως τῶν ἐπὶ μέρους συμβολῶν τῶν ἄλλων κοινωνιολόγων, ἔμεινεν ἐν τούτοις μέχρι τέλους κυμαινόμενος μεταξὺ τῆς φυσικῆς νομοτελείας καὶ τοῦ «βολονταρισμοῦ» καὶ ἔδωκεν εἰς τὸ σύστημά του ἔντονον δεοντολογικὴν χροιάν, εἰς βαθμὸν ὥστε, μαθητὴς ὢν τοῦ **Gumplowicz**, νὰ ἐμφανίζῃ κατὰ τοῦτο σοβαρὰν καὶ ἔναντι τοῦ διδασκάλου του ἀκόμη ὀπισθοδρόμησιν. Οὕτω συνέβη εἰς τὸν ὑποφαινόμενον τὸ ἐκ πρώτης ὄψεως παράδοξον γεγονός, ὅτι ἀντὶ οὗτος ν' ἀχθῇ διὰ τοῦ **Gumplowicz** εἰς τὸν **Oppenheimer**—ἀπὸ τὸν προγενέστερον εἰς τὸν μεταγενέστερον—, ἀντιθέτως ἤχθη διὰ τοῦ **Oppenheimer** εἰς τὸν **Gumplowicz**—ἀπὸ τὸν μεταγενέστερον εἰς τὸν προγενέστερον. Μὲ τὸν **Gumplowicz** ὅμως καὶ κατὰ μέγα μέρος μὲ τὸν **Oppenheimer** συνεχίζεται εἰς τὴν κοινωνιολογίαν ἡ διὰ τοῦ **Marx** καὶ τοῦ **Sombart** διακοπεῖσα γραμμὴ ἀπὸ τῶν δύο ἀρχικῶς ἀναφερθέντων φιλοσόφων.

Ἐν τούτοις, παρὰ τὰς ἐξαιρέσεις τοῦ **Marx** καὶ τοῦ **Sombart**, διὰ τὴν προσωπικήν μου ἐξέλιξιν, σημεῖα κοινὰ καὶ τῶν δύο τούτων μετὰ τῶν ἄλλων ὑπάρχουν θεμελιώδη, ὡς λ. χ. ἡ θεωρία περὶ τῶν ἑτερογενῶν καὶ ἀνίσων κοινωνικῶν ὁμάδων, ἀσχέτως τῆς ἐννοίας, ἣν ἕκαστος προσδίδει εἰς αὐτὴν — φυσικοεπιστημονικήν, ψυχολογικήν, ἱστορικοοικονομικὴν ἢ κοινωνιολογικὴν—καὶ τῆς πάλης μεταξὺ αὐτῶν, ἤτοι ὁ ἀνταγωνιστικὸς χαρακτὴρ τοῦ κοινωνικοῦ βίου, καὶ οἱ τοῦτον διέποντες νόμοι καὶ οἱ ἀνταγωνιζόμενοι κοινωνικοὶ σχηματισμοί, αἱ ἐκ τούτου θεμελιούμεναι θεωρίαι, καὶ ἀξιολογίαι, κλπ. κλπ. Μεγίστην συμβολήν, ἰδίᾳ εἰς τὸ θέμα τῆς ἐπαναστατικῆς μάζης, προσέφερε λ. χ. τὸ ἔργον τοῦ **Sombart** : *Der proletarische Sozialismus*, διὰ τῆς ἀπο-

καλύψεως τῆς ἱστορικῆς προελεύσεως τῶν συστατικῶν στοιχείων τοῦ μαρξισμοῦ, διὰ τῆς λογικῆς ἀναλύσεως τῶν ἐσωτερικῶν τοῦ μαρξισμοῦ συνεπειῶν καὶ ἀντιφάσεων καὶ διὰ τῆς ψυχολογικῆς ἀναλύσεως τοῦ παντὸς εἴδους προλεταριάτου καὶ τῆς προλεταριακῆς ἰδεολογίας (ἀξιολογίας) μὲ ἀντίστροφον τῆς μαρξιστικῆς ἀξιολογίαν.

Τέλος εἰς τὸ προκείμενον θέμα προστίθεται ἡ περὶ μάζης θεωρία τοῦ **Lenin**, ὡς αὕτη ἐξάγεται ἐκ τῶν ἔργων του, παρ' ὅλην τὴν σύγχυσιν αὐτῆς λόγῳ πολιτικῆς σκοπιμότητος καὶ ἡ ἐξαιρετικῆς ἀξίας μελέτη τοῦ **Geiger**, περὶ ὧν διαλαμβάνει ἡ παροῦσα μελέτη, τῆς ὁποίας πᾶσαι αἱ ἐφαρμογαὶ ἀνήκουν εἰς τὸν ὑποφαινόμενον καὶ ἐν τῇ ὁποίᾳ ἔλαβον ὑπ' ὄψιν καὶ τὴν προσωπικήν μου πεῖραν ἐν Γερμανίᾳ κατὰ τὴν ταραχώδη ἐποχὴν 1920—23.

Θεωρῶ ἐπίσης καθῆκόν μου νὰ ἀναφέρω καὶ τὴν ἐπιρροήν, ἣν ἤσκησεν ἐπὶ τῆς παρούσης μελέτης καὶ ἡ «Ἀτομικὴ Ψυχολογία» τοῦ **Alfred Adler** διὰ τῆς θεωρίας αὐτοῦ περὶ τοῦ «συμπλέγματος κατωτερότητος», θεωρίας κοινωνιολογικῶς γονιμωτάτης, ὡς ἐλπίζω ν' ἀποδειχθῇ καὶ ἐν τῇ παρούσῃ μελέτῃ καθ' ὅλου μέν, ἰδιαιτέρως δὲ εἰς τὸ πρόβλημα τοῦ **ressentiment**. Καὶ ἡ θεωρία αὕτη ἐξέρχεται ἐκ τῆς αὐτῆς σειρᾶς **Schopenhauer—Nietzsche**, ἰδίᾳ δὲ ἐκ τοῦ τελευταίου, συντονίζεται δὲ πλήρως ἐνταῦθα μὲ τὸν **Gumplowicz**, τὸν **Oppenheimer**, τὸν **Sombart** καὶ τὸν **Geiger**.

---

1. ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΑΡΝΗΤΙΣΜΟΥ

Πρὶν ἢ προβῶμεν εἰς τὴν ἀνάλυσιν τοῦ κοινωνικοῦ σχηματισμοῦ τῆς μάζης **ὡς ἀντικειμενικοῦ σώματος**, ὡς τοῦ συμπλέγματος δηλαδὴ τῶν κοινωνικῶν νόμων, οἵτινες διέπουν αὐτήν, δέον ν' ἀναχωρήσωμεν ἐκ τῆς ἀναλύσεως τοῦ ψυχολογικοῦ αὐτῆς κόσμου, ὡς οὗτος σχηματίζεται κατ' ἀναγκαίαν βεβαίως καὶ ἀναπότρεπτον ἀντανάκλασιν ἐκ τῆς **κοινωνικῆς θέσεως** αὐτῆς ὡς **ἀντικειμενικοῦ** σώματος, ἀλλ' ἐπὶ τῇ βάσει καὶ ἐν συναρτήσει πρὸς τὰς εἰδικὰς ἀντιδράσεις τοῦ φυσικῶς δεδομένου ψυχολογικοῦ μηχανισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἔναντι τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος τοῦ κοινωνικοῦ σχηματισμοῦ εἰς τὸν ὁποῖον οὗτος ἀνήκει.

Ὁ ψυχολογικὸς κόσμος τῆς μάζης, ὡς ἰδιαιτέρου κοινωνικοῦ σχηματισμοῦ τῶν **κυβερνωμένων**, εἶναι προγραμματισμένος ἀπολύτως ἐκ τοῦ **κοινωνικοῦ** περιβάλλοντος αὐτῆς καὶ εἶναι ἐπιστημονικῶς συλληπτὸς μόνον **διὰ τῆς κοινωνιολογίας. Ψυχολογικῶς δυνάμεθα νὰ συλλάβωμεν μόνον** τὴν ἀνάλυσιν τῶν ψυχικῶν περιεχομένων, ὄχι ὅμως καὶ τὴν κοινωνικὴν προέλευσιν αὐτῶν. Ὁ ἐπιστημονικὸς συνειρμὸς τῶν δύο τούτων θεμάτων ἀποτελεῖ τὸ ἀντικείμενον τῆς **κοινωνικῆς ψυχολογίας**. Εἰς ταύτην ἀνήκει ἡ προκειμένη ἀνάλυσις τοῦ ressentiment (ἀρνητισμοῦ).

Ὅτι τὸ ὁρμέμφυτον τῆς **ὑπεροχῆς** ἀποτελεῖ **γενικὸν** κίνητρον τοῦ κοινωνικοῦ ἀτόμου, ἀνεξαρτήτως τῆς κοινωνικῆς θέσεως τῆς ὁμάδος του, ὡς κυβερνώσης ἢ ὡς κυβερνωμένης, τοῦτο ἐπαρκῶς ἤδη ἐν τοῖς προηγουμένοις διεφωτίσθη. Ὅτι συνεπῶς ἡ μὲν ἐλευθέρα ἀνάπτυξις αὐτοῦ δημιουργεῖ εἰς τὴν ὁμάδα τῶν κυβερνώντων ὡρισμένην ὁμαδικὴν ψυχολογίαν—τὴν «κυριαρχικὴν»—εἶναι ἐξ ἴσου εὐνόητον, ὅσον εὐνόητον εἶναι, ὅτι ἀντιθέτως ἡ **παρεμπόδισις** τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ὁρμεμφύτου τούτου εἰς τὴν ὁμάδα τῶν κυβερνωμένων δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μείνῃ ἄνευ ἀποτελέσματος—διότι τοῦτο θὰ ἐσήμαινε τὴν κατάργησιν πάσης νομοτελείας—ἀλλ' ὅτι κατὰ τὸν αὐτὸν νόμον ὁδηγεῖ ἀναγκαίως πρὸς ὡρισμένας ἄλλας κινήσεις αὐτοῦ,

διοχετευομένης τῆς φυσικῆς ἐνεργείας πρὸς ἄλλας κατευθύνσεις. Αἱ κινήσεις αὗται ἀναγκαστικῶς στρέφονται ὁπωσδήποτε κατὰ τῶν ἐμποδίων, τὰ ὁποῖα τίθενται εἰς τὴν ἐλευθέραν αὐτοῦ ἀνάπτυξιν, αἱ δὲ κατευθύνσεις αὐτῶν εἶναι συνεπῶς ἀναποτρέπτως **ἐπαναστατικαί.**

Ἀπὸ τῆς ἁπλῆς δυσφορίας μέχρι τῆς κοινωνικῆς «μειώσεως» καὶ τοῦ θανασίμου μίσους, ἡ κλῖμαξ αὐτὴ τῶν ἀρνητικῶν συναισθημάτων διέπει τὴν ψυχολογίαν τῆς μάζης. Ἀποκλεισμένη ἐκ τῶν θετικῶν ψυχικῶν συναισθημάτων καὶ πολιτιστικῶν ἀξιῶν τῆς κυριάρχου ὁμάδος—τῆς ἱκανοποιήσεως τῆς ὑπεροχῆς, τῆς ἀναπτύξεως τῶν δημιουργικῶν συναισθημάτων τοῦ οἰκογενειακοῦ καὶ τοῦ κοινωνικοῦ βίου, τῆς ψυχικῆς ἠρεμίας καὶ καλλιεργείας, τῆς πνευματικῆς συγκεντρώσεως, εἰς τὰ ὁποῖα βασίζεται ὁ πολιτισμός—ἡ μᾶζα εὑρίσκεται, ἀπογυμνωμένη καὶ ἀρνητική, ἄντικρυς ἀντίθετος πρὸς τὸ «καθεστώς». Ἡ μᾶζα ἀποτελεῖται εἰς τὸν ἀρνητισμόν της αὐτὸν ἐκ παντὸς κοινωνικοῦ ἀνθρώπου—ἀδιακρίτως κοινωνικῆς τάξεως—ὅστις ἐξ οἱουδήποτε λόγου τὸν συμμερίζεται. Ὁ ἐξηθλιωμένος προλετάριος, ὁ πτωχὸς εὐγενής, τοῦ ὁποίου τὰ κτήματα κατέσχε μία τράπεζα, ἢ ὁ εὐγενὴς ἐκεῖνος ὅστις ἀπεκλείσθη ὁπωσδήποτε ἐκ τῆς κοινωνικῆς ἐμφανίσεως τῆς τάξεώς του λόγῳ προσωπικῶν του ἀτελειῶν ἢ ὑπερβολικῆς ζωτικότητος, τὴν ὁποίαν δὲν ἠδυνήθη νὰ χρησιμοποιήσῃ ἐντὸς τῆς τάξεώς του—Bakunin—ὁ πτωχεύσας ἀστός, ἢ ὁ πλούσιος ἐκεῖνος ἀστός, τοῦ ὁποίου ἡ εἴσοδος εἰς τὰ σαλόνια τῆς καλῆς κοινωνίας ἀποκλείεται παρ' ὅλην τὴν περιουσίαν του, λόγῳ ἐλλείψεως ἀνατροφῆς ἢ ἄλλων σχετικῶν ἀτελειῶν, ὁ τύπος τοῦ «παραγνωρισμένου μεγαλοφυοῦς» (κατὰ φαντασίαν ἢ ἐν τῇ πραγματικότητι), ὁ κοινωνικῶς ἀπειθάρχητος μποέμ, εἴτε λόγῳ ὑπερβολικοῦ πνεύματος, εἴτε λόγῳ ἐλλείψεως τούτου, εἴτε λόγῳ ἀσθενοῦς βουλήσεως, εἴτε λόγῳ κατωτέρας κοινωνικῆς καταγωγῆς ἀνίκανος νὰ συναναστρέφεται τὴν ἄρχουσαν κοινωνικὴν ὁμάδα, καὶ ἀκολούθως μὴ ἀναγνωριζόμενος ὡς ἰσότιμος ὑπ' αὐτῆς,—ὁ ἀπελπισμένος μικροαστός,—ὁ μονήρης διανοούμε-

νος, ὅστις εἴτε ἐξ ὑπερβολικοῦ πνεύματος, εἴτε λόγῳ ἀτροφίας τοῦ βουλητικοῦ του κόσμου, ἀδυνατεῖ νὰ παρακολουθήσῃ τὴν ἄρχουσαν κοινωνικὴν ὁμάδα καὶ νὰ εἰσέλθῃ εἰς αὐτήν,—ὁ μικρὸς ὑπάλληλος, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ προϊστάμενος φαίνεται προσωπικὸς ἐχθρός, παρὰ τοῦ ὁποίου δέχεται καθημερινῶς ψυχικὰς «μειώσεις», εἴτε διότι παρ' ὅλην τὴν ἄψογον αὐτοῦ περιβολὴν παρέρχεται ἐν τούτοις ἀπαρατήρητος, λόγῳ τῆς μικρᾶς θέσεώς του,—ὁ ἀνώτερος ἢ ἀνώτατος ὑπάλληλος, τὸν ὁποῖον ὁ μεγαλοβιομήχανος ἢ τραπεζίτης μεταχειρίζεται ὡς ὑφιστάμενον,—ὁ ἀνίκανος συντάκτης μιᾶς ἐφημερίδος, ὅστις διαρκῶς ἀκούει, ὅτι ὁδηγεῖ τοὺς ἀναγνώστας του εἰς τὸν Μορφέα, ἢ ὁ ἱκανὸς καὶ γλίσχρως ἀμειβόμενος ἢ μὴ ἀναγνωριζόμενος,—ὁ στεῖρος «λόγιος», ὅστις ἀνίκανος πρὸς ἰδίαν παραγωγήν, γράφει πάντοτε ἐπὶ τῶν γραφομένων τῶν ἄλλων, τοὺς ὁποίους μισεῖ θανασίμως, ἢ ὁ ταλαντοῦχος λογοτέχνης, τοῦ ὁποίου ἐπιμόνως καὶ συστηματικῶς παρασιωπᾶται ἢ ὑποτιμᾶται τὸ ἔργον, ὁ ἐκπαιδευτικός, ὅστις, ἀναχωρῶν ἀπὸ τῆς ἀξιώσεως νὰ ἀναγνωρισθῇ ὡς ὁ πνευματικὸς ποδηγέτης τοῦ ἔθνους, εὑρίσκεται πρὸ παγερᾶς ἀδιαφορίας ἢ εἰρωνικῆς διαθέσεως ἢ ὑποτιμητικῆς μεταχειρίσεως, ἢ χαρακτηρίζεται ὡς ἀγράμματος καὶ ἄξεστος χειρῶναξ—ὁ ἀποτυχημένος ἐλεύθερος ἐπαγγελματίας—ὁ φυσικῶς δυσειδὴς ἢ ἀποτυγχάνων εἰς τὴν κατάκτησιν τοῦ θήλεος — ὁ φυσικῶς βλὰξ τέλος, ὅστις ἐξ οἱουδήποτε ἄλλου καθεστῶτος προσδοκᾷ καλυτέραν θέσιν, τῆς ἣν ἤδη κατέχει, ἢ ὁ φυσικῶς εὐφυής, τοῦ ὁποίου τὸ κριτικὸν πνεῦμα ὑπερβαίνει πᾶν κοινωνικὸν πρόσχημα, εἰς τρόπον ὥστε ἡ εἰσδοχὴ αὐτοῦ εἰς τὴν ἄρχουσαν ὁμάδα καθίσταται εἰς ἄκρον ἐπικίνδυνος· (ἐξαιροῦνται τοῦ τύπου τούτου οἱ μεγαλοφυεῖς, οἵτινες βασικῶς ἀνήκουν μὲν εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην, ἀλλ' οἵτινες εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀνήκουν εἰς τὴν μᾶζαν: Mandeville, Oscar Wilde, Marx καὶ πλεῖστοι ἄλλοι οἱ περισσότεροι τῶν μεγαλοφυῶν): πάντα ταῦτα τὰ κοινωνικὰ ἄτομα καὶ ὅλα τὰ ἄλλα τῆς αὐτῆς κατηγορίας ἀποτελοῦν τὴν μᾶζαν.

Ὅτι τὸ φαινόμενον «μᾶζα» εἶνε φαινόμενον ἑτερο-

γενές, φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως ἐκ τῆς ποικιλίας τῶν κοινωνικῶν τύπων, οἵτινες ἀπαρτίζουν αὐτήν. Θὰ ἴδωμεν ἀλλαχοῦ ὅτι πρόκειται περὶ φαινομενικῆς καὶ κοινωνιολογικῶς ἀσημάντου ἑτερογενείας. Τί ὅμως κοινὸν συνδέει τὰ διάφορα ταῦτα ἄτομα; Ὁ ἀρνητισμός, ἡ ἐπαναστοτικὴ διάθεσις αὐτῶν εἶνε προφανής. Αἱ αἰτίαι τοῦ ἀρνητισμοῦ καὶ τῆς ἐπαναστατικῆς ταύτης διαθέσεως εἶναι ἐπίσης κοιναί: ἡ παρεμπόδισις τῆς ἐλευθέρας ἀναπτύξεως τοῦ δρμεμφύτου τῆς ὑπεροχῆς, (πρῶτον), ἡ φυσικὴ κατωτερότης ὡρισμένων κοινωνικῶν ἀτόμων εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ὑπεροχῆς (δεύτερον). Ὅτι αἱ δύο αὐταὶ αἰτίαι, κοινὴν ἔχουσαι τὴν βάσιν—τὸ ὁρμέμφυτον τῆς ὑπεροχῆς—εἶναι λίαν μεταξύ των διάφοροι εἶνε φανερόν: διότι ἡ μὲν πρώτη εἶνε ἡ αἰτία τῆς ἐπαναστατικότητος τῶν φυσικῶς ζωτικῶν δυνάμεων, τῶν ὁποίων ἡ φυσικὴ καὶ ἀντίστοιχος—οὕτως εἰπεῖν «δικαία»—ὑπεροχὴ τεχνητῶς παρεμποδίζεται· ἡ δὲ δευτέρα εἶνε ἡ αἰτία τῆς ἐπαναστατικότητος τῶν φυσικῶς κατωτέρων εἰς ζωτικότητα στοιχείων, τῶν ὁποίων ἡ «ὑπεροχὴ» δὲν ἀνταποκρίνεται παρὰ εἰς εὐσεβῆ αὐτῶν πόθον καὶ δὲν ὑπάρχει παρὰ εἰς τὴν φαντασίαν αὐτῶν, ὅπερ κατ' ἀκολουθίαν σημαίνει καὶ τὴν φυσικὴν ἀδυναμίαν πρὸς ἔμπρακτον ἐπιβολὴν τῆς ἀνυπάρκτου ταύτης ὑπεροχῆς (συμπέρασμα κοινωνιολογικῶς σπουδαιότατον).

* Ἐὰν ἀναλύσωμεν ψυχολογικῶς τὸ σύμπλεγμα «μῖσος» εἰς ἄτομον μιᾶς ζωτικῆς ἀνερχομένης ὁμάδος, τῆς ὁποίας ἡ ἄνοδος παρεμποδίζεται καὶ ταυτοχρόνως εἰς ἄτομον ἄλλης κοινωνικῆς ὁμάδος, τῆς ὁποίας ἡ ἄνοδος ἐπίσης «παρεμποδίζεται», ἀλλ' ἥτις καὶ οὐδεμίαν φυσικὴν ζωτικότητα πρὸς ἄνοδον ἔχει καὶ οὕτως εἰπεῖν οὐδὲν «δικαίωμα», διότι δὲν δύναται νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν ἄνοδόν της,—τὸ ψυχολογικὸν συμπέρασμα τῆς ψυχολογικῆς ταύτης ἀναλύσεως θὰ εἶναι, παρ' ὅλας αὐτὰς τὰς διαφοράς, δι' ἀμφότερα τὰ ἀντίθετα ἄτομα τὸ αὐτό. Μῖσος ψυχολογικῶς εἶναι μῖσος, ἀνεξαρτήτως ἀτόμων καὶ γενεσιουργῶν αἰτίων αὐτοῦ. Τόσον ὅμως τὰ (κοινωνικὰ) γενεσιουργὰ αἴτια τῶν δύο μορφῶν τοῦ μίσους εἰς τὰ δύο ταῦτα ἄτομα ὅσον καὶ τὰ (κοινωνικὰ)

ἀποτελέσματα αὐτοῦ εἶνε ὅλως διάφορα: διότι ἡ μὲν ὁμὰς τοῦ πρώτου ἀτόμου θὰ ἀνατρέψη τὴν κρατοῦσαν ὁμάδα καθ' ἧς στρέφεται, ἐὰν ἀποδειχθῇ ζωτικωτέρα αὐτῆς, ἐνῷ ἀντιθέτως ἡ ὁμὰς τοῦ δευτέρου ἀτόμου **οὐδέποτε** θὰ ἔλθη εἰς τὴν 'Αρχήν, ὑφ' **οἱασδήποτε** συνθήκας. 'Εξ οὗ ἕπονται κατ' ἀνάγκην ὡρισμένα συμπεράσματα: ὅτι **ἐὰν** ἡ τελευταία αὕτη ὁμὰς ἔλθη εἰς τὴν ἐξουσίαν **θὰ διαλύσῃ τὸ κράτος, ἐὰν** δὲ λάβῃ μέρος ὡς **οὐραγὸς** εἰς μίαν ἐπανάστασιν τῆς πρώτης ὁμάδος πρὸς **κατάκτησιν** τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, **θ' ἀποκλεισθῇ** μετ' αὐτὴν **ἀπὸ τοῦ κράτους**, ὑπὸ τῆς αὐτῆς κοινωνικῆς ὁμάδος εἰς ἣν ἐχρησίμευσεν ὡς οὐραγός, διότι ἡ ἀνελθοῦσα αὕτη κοινωνικὴ ὁμὰς κατέλαβε τὸ κράτος διὰ νὰ κυριαρχήσῃ καὶ οὐχὶ διὰ νὰ τὸ διαλύσῃ.

'Εκ τούτου ἕπεται ὅτι διαπιστοῦνται **δύο** ἐπαναστατικότητες: α) 'Η ἐπαναστατικότης ἑνὸς κοινωνικοῦ σχηματισμοῦ ἰσχυροῦ, τοῦ ὁποίου ἡ ἄνοδος παρεμποδίζεται ὑπὸ τῆς κρατούσης ὁμάδος, ὅπως ἀποτραπῇ ἡ ἀνατροπὴ αὐτῆς καὶ ἡ **ἀντικατάστασις** αὐτῆς **εἰς τὸ κράτος** ὑπὸ τῆς ἀνερχομένης ἐπαναστατικῆς ὁμάδος: τοιαύτη λ.χ. ἡ «ἀστικὴ τάξις» κατὰ τὴν γαλλικὴν ἐπανάστασιν, ἢ τὸ ὠργανωμένον **προλεταριᾶτον** κατὰ τὴν μπολσεβικικήν. Τὸν κοινωνικὸν τοῦτον σχηματισμὸν ὀνομάζομεν **ὁμάδα.** β) 'Η ἐπαναστατικότης **ἑνὸς** κοινωνικοῦ σχηματισμοῦ ἀρνητικοῦ, τοῦ ὁποίου ἡ **ἄνοδος** παρεμποδίζεται ὑπὸ τῆς κρατούσης ὁμάδος, ὅπως **ἀποτραπῇ** ἡ ἀνατροπὴ αὐτῆς καὶ ἡ **διάλυσις τοῦ κράτους:** τοιοῦτος λ. χ. κοινωνικὸς σχηματισμὸς οἱ sans - culottes (ὁ «ὄχλος») τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως καὶ τὸ ἐξηθλιωμένον προλεταριᾶτον (αἱ «μᾶζαι») τῆς μπολσεβικικῆς. Τὸν κοινωνικὸν τοῦτον σχηματισμὸν ὀνομάζομεν **μᾶζαν.** 'Η μᾶζα ἀποκλείεται **πάντοτε** ἀπὸ τοῦ κράτους ὑπὸ **πάσης** ὁμάδος καταλαμβανούσης τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ὁμάδα ἡ μᾶζα κατὰ τὸ προεπαναστατικὸν καὶ ἐπαναστατικὸν στάδιον χρησιμεύει **πάντοτε** ὡς οὐραγός. Τοῦτο ἀκριβῶς συνιστᾷ τὴν νομοτελειακὴν αὐτῆς συνέπειαν, ἤτοι τὴν ὑπὸ τῆς κοινωνικῆς νομοτελείας αὐστηρῶς καθωρισμένην θέσιν τῆς μάζης εἰς τὸν κοινωνικὸν διαφορισμόν.

Τὸ σύνολον τῶν ἀρνητικῶν συναισθημάτων («παθῶν») τῆς μάζης ἔναντι τοῦ καθεστῶτος, ἐκ τῆς κοινωνικῆς αὐτῆς μειώσεώς, τὸ προκύπτον ἐκ τῆς ἀδυναμίας αὐτῆς πρὸς ὑπεροχήν, ὀνομάζομεν ressentiment. Τυπικαὶ ἐκδηλώσεις τοῦ ressentiment εἰς ὡρισμένον τι ἄτομον εἰς ὡρισμένην στιγμὴν παρατηροῦνται ἐν τῷ καθ' ἡμέραν κοινωνικῷ βίῳ: οὕτω λ.χ. ὅταν τὸ ἄτομον τοῦτο προσπαθῆ διὰ λόγων νὰ μειώσῃ τὴν ἀξίαν ἢ τὴν ἐπιτυχίαν ἄλλου ἀτόμου, τοῦ ὁποίου ἡ ἀξία ἢ ἐπιτυχία εἶναι γεγονὸς καὶ προφανὴς διὰ πάντα ἄλλον ἄνθρωπον, στερούμενον τοῦ ressentiment. Τρόπος μειώσεως εἶναι καὶ ἡ ὑπὸ τὸ πρόσχημα τοῦ «ἐνδιαφέροντος» παροχὴ εἰς τὸ δεύτερον ἄτομον «συμβουλῶν» ὅπως ἐπιτύχῃ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον τοῦτο ἤδη κατέχει: ἢ ἡ ἐλεεινολογία καὶ ὁ «κακομοιρισμὸς» ὅστις ἀπευθύνεται πρὸς τὸ ἄλλον ἄτομον, ὑπὸ τοῦ ἀτόμου τοῦ κατεχομένου ὑπὸ τοῦ ressentiment. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἐκφράζει λ.χ περὶ τοῦ ἄλλου τὴν ἀκόλουθον κρίσιν: «Καλὸς ὁ δυστυχὴς ἀλλὰ δὲν κατώρθωσε . . . κλπ.». Χαρακτηριστικὰ εἶναι δύο ἀντίθετα ressentiment, ἐκφραζόμενα ὑπὸ δύο διαφόρων κοινωνικῶν ὁμάδων: Ὁ διανοούμενος περὶ τοῦ ἀστοῦ: «πλούσιος, ἀλλ' ἀμόρφωτος». Ὁ ἀστὸς περὶ τοῦ διανοουμένου: «μορφωμένος ἀλλὰ πτωχός». Ὁ προλετάριος περὶ ἀμφοτέρων: «ἐκμεταλλευτὴς» ὁ δεύτερος, «λακὲς τῆς κεφαλαιοκρατίας» ὁ πρῶτος. Βάσις ἡ κατοχύρωσις τῶν ὑποκειμενικῶν προσωπικῶν ἀξιῶν καὶ ἡ προβολὴ αὐτῶν ἐπὶ τοῦ ἄλλου ἀτόμου (διὰ τὸ ὁποῖον δὲν ἰσχύουν αὗται ὡς ἀξίαι) ὡς νὰ ἐθεώρει τοῦτο αὐτὰς ὡς ἀξίας καὶ νὰ μὴ «κατώρθωσε» τὴν κτῆσιν των. Ἀντικειμενικὸς σκοπὸς ἡ μείωσις τοῦ ἄλλου ἀτόμου.

Διὰ τοῦ τρόπου τούτου τὸ ὑπὸ τοῦ ressentiment κατεχόμενον ἄτομον θεωρεῖ τὴν ὑπὸ τοῦ ἄλλου κατεχομένην ἀξίαν ὡς μὴ κατεχομένην, καὶ παρέχει εἰς ἑαυτὸ τὴν ψευδῆ ἱκανοποίησιν, ὅτι καὶ τὸ ἄλλο ἄτομον εὑρίσκεται μετ' αὐτοῦ εἰς τὴν αὐτὴν μοῖραν· μὴ δυνάμενον νὰ φθάσῃ εἰς τὸ ἐπίπεδον αὐτοῦ τκααβιβάζει αὐτὸ εἰς τὸ ἴδιον αὐτοῦ ἐπίπεδον. Ἡ τύφλωσις τοῦ ὑπὸ τοῦ ressentiment κα-

τεχομένου ἀτόμου εἶναι τοιαύτη, ὥστε τοῦτο δὲν ἐννοεῖ, ὅτι ἡ τοιαύτη του ψυχικὴ στάσις εἶνε διὰ τὸν ψυχολόγον τὸ πανηγυρικὸν σύμπτωμα τῆς ἀδυναμίας του. Διὰ τοῦτο στερεῖται καὶ ἀξιοπρεπείας. Τὸ ἄτομον τοῦτο εἶναι, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ὁ «ὑποκειμενικὸς προλετάριος».

Καὶ ἐφ' ὅσον μὲν τὸ ὑπὸ τοῦ ressentiment κατεχόμενον ἄτομον (ὁ ὑποκειμενικὸς προλετάριος) πλέει εἰς τοιαύτας ψευδαισθήσεις, ἐκ τῶν ὁποίων ἀποτελεῖται καὶ τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ ψυχικοῦ του κόσμου, εἶναι παθητικόν. Ἀφ' ἧς στιγμῆς ὅμως εἰσέλθῃ εἰς τὴν συνείδησίν του ἡ **πραγματικὴ** ἀνισότης καὶ ἡ **πραγματική** του θέσις, ἀντὶ **τῆς ποθουμένης** τοιαύτης, ἥτις παρουσιάζετο μέχρι τοῦδε εἰς αὐτὸ ψευδαισθητικῶς ὡς «πραγματικότης»,—ἀπὸ τῆς στιγμῆς αὐτῆς τὸ ὑπὸ τοῦ ressentiment κατεχόμενον ἄτομον εἶναι **ἐπαναστατικὸν** καὶ ἀνήκει εἰς τὴν ἐπαναστατικὴν μᾶζαν.

Ἀλλὰ τὸ ressentiment ἐξακολουθεῖ. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν θὰ σχηματισθῇ ἡ μᾶζα, ἢ πρὸ τοῦ σχηματισμοῦ αὐτῆς, τὸ ressentiment αὐτῆς **συστηματοποιεῖται** καὶ καλλιεργεῖται εἰς αὐτὴν συστηματικῶς ὑπὸ τὴν μορφὴν **θεωριῶν** κατασκευαζομένων ὑπὸ τῆς ἡγέτιδος τῆς μάζης **ἐπαναστατικῆς ὁμάδος,** εἰς τὴν ἀνατρεπτικὴν τῆς ὁποίας δρᾶσιν ἡ μᾶζα εἶνε ὁ ἐκτελεστής. Αἱ θεωρίαι αὗται συνίστανται εἰς τὴν συστηματικὴν ὑποτίμησιν τῶν κυριαρχουσῶν ἀξιῶν τοῦ ἑκάστοτε καθεστῶτος. Οὕτω λ.χ. ὅταν ἡ ἡγέτις ὁμὰς τῆς «ἀστικῆς τάξεως» κατὰ τὴν γαλλικὴν ἐπανάστασιν ἐκήρυσσεν εἰς τοὺς «ξυπόλητους», ὅτι εἶνε ἴσοι μὲ τοὺς εὐγενεῖς, διότι ὁ «λόγος» ἐδόθη εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ἐξ ἴσου, ἀλλὰ καὶ **ἠθικῶς ἀνώτεροι** τῶν εὐγενῶν (ἀφοῦ ἦσαν **κατὰ πάντα τὰ ἄλλα κατώτεροι** αὐτῶν)· ἢ ὅταν ὁ προλεταριακὸς σοσιαλισμὸς κηρύσσει τοὺς ἀστοὺς ὡς ἁπλοῦς χυδαίους «ἐκμεταλλευτάς», παρασιωπῶν ὁλόκληρον τὸν ἀστικὸν πολιτισμόν, καὶ ἀποφεύγων νὰ δώσῃ λόγον ἐπὶ τοῦ νόμου τῆς ἀνισότητος, τοὺς δὲ προλεταρίους ὡς ἐφωδιασμένους μὲ «ἱστορικὴν ἀποστολὴν» ὅπως ἐλευθερώσουν τὴν ἀνθρωπότητα (—ἀπὸ τῶν φυσικῶν νόμων!). Ὅτι βε-

βαίως αἱ «θεωρίαι» αὗται οὐδεμίαν σχέσιν ἔχουν οὔτε μὲ τὴν κοινωνικὴν πραγματικότηκα, συνολικῶς λαμβανομένην, οὔτε κατ' ἀκολουθίαν μὲ τὴν κοινωνιολογικὴν ἐπιστήμην, ἥτις ὑποχρεοῦται — ἐπὶ ποινῇ χρεωκοπίας — νὰ ἐξηγήσῃ καὶ νὰ καλύψῃ τελείως τὴν πραγματικότητα αὐτήν, — τοῦτο ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ ὅτι οὐδέποτε «ἐφηρμόσθησαν» καὶ ἐκ τοῦ σκοποῦ, τὸν ὁποῖον ἐπιδιώκουν: ὅπως χρησιμεύσουν πρὸς ἄνοδον μιᾶς κοινωνικῆς ὁμάδος, ἐπὶ κεφαλῆς τῆς μάζης, εἰς τὴν ἀρχήν. Ἡ σχέσις τῆς ἡγέτιδος ἐπαναστατικῆς ὁμάδος πρὸς τὸ ὄργανον αὐτῆς τὴν ἐπαναστατικὴν μᾶζαν, εἰς τὸ ζήτημα τοῦ ressentiment, δὲν εἶναι σχέσις ὁμάδος μὴ κατεχομένης ὑπὸ τοῦ ressentiment πρὸς μᾶζαν κατεχομένην ὑπὸ τούτου. Ὑπὸ τοῦ ressentiment κατέχεται καὶ αὐτὴ αὕτη ἡ ἐπαναστατικὴ ἀνερχομένη κοινωνικὴ ὁμάς. Ὁλόκληρον τὸ μῖσος τῆς ἀστικῆς τάξεως κατὰ τῶν εὐγενῶν ἐβασίζετο ἀκριβῶς εἰς τὴν συστηματικὴν ἐκ μέρους τῶν τελευταίων τούτων ὑποτίμησίν της. Ἡ ἀντίληψις τῶν εὐγενῶν, ὅτι οἱ ἀστοὶ ἦσαν κατώτερα ὄντα, ἐργαζόμενα εἰς τὰς πεζὰς ἀσχολίας τῆς ζωῆς καὶ ἀποταμιεύοντα χρήματα, ἀγνοοῦντα τὰς ἱπποτικὰς περὶ τιμῆς καὶ ζωῆς ἀρχὰς καὶ ὑλιστικῶς μόνον διεπόμενα, ὁ ἐπακόλουθος ἀποκλεισμὸς αὐτῶν ἐκ τῆς «κοινωνίας» — ὡδήγησεν ἀκριβῶς εἰς τὸ ressentiment τῆς ἀστικῆς τάξεως, ἥτις ἀνεκήρυξεν εἰς ἀρετάς, τὰς ἰδιότητας ἀκριβῶς ἐκείνας, τὰς ὁποίας ὑπετίμα ἡ ἄρχουσα τάξις τῶν εὐγενῶν. Οὕτως οἱ ἀστοὶ ἀπέκτησαν αἴφνης — κατὰ τὰς «θεωρίας» των — ὅλας συλλήβδην τὰς «καλὰς» ἀνθρωπίνας ἰδιότητας, τὰς ὁποίας, ἐπειδὴ δὲν ἦτο δυνατὸν ν' ἀποκτήσουν ὡς εὐγενεῖς, ἀπέκτησαν ὡς «πολῖται», κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον, καθ' ὃν εἰς ὅλα τὰ προϊόντα ὑπάρχουν «ἀντικατάστατα», παραλλήλως δὲ τῶν μαργαριτῶν ὑπάρχουν καὶ οἱ ψευδεῖς μαργαρῖται καὶ παραπλεύρως τοῦ ἀργύρου ὁ ψευδάργυρος. Ὁ ἀστὸς ἀπέκτησε νέας ἀξίας: τὸν «ὀρθὸν λόγον», τὸ ρευστὸν κεφάλαιον, τὴν γενικὴν ψηφοφορίαν, τὴν γενικὴν φορολογίαν καὶ τὴν γενικὴν στρατιωτικὴν ὑποχρέωσιν, ἀνήγαγεν ἀντὶ τοῦ περιττοῦ τὴν χρησιμότητα ὡς ὑπάτην ἀξίαν τῆς ζωῆς, ἀντὶ τῆς ἱπποτι-

κῆς τιμῆς τὸ δόγμα «οἱ καλοὶ λογαριασμοὶ κάμνουν τοὺς καλοὺς φίλους» καὶ ἀντὶ τῆς μονομαχίας ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς τιμῆς τὸν ἀνταγωνισμὸν ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τοῦ κόστους.

Περιττὸν νὰ τονισθῇ, ὅτι αἱ θεωρίαι τοῦ ἀστοῦ ἦσαν δῆθεν «ἐπιστημονικαί», «γενικῶς ἰσχύουσαι» καὶ «αἰώνιοι», —ὅσον ἀκριβῶς σήμερον αἱ θεωρίαι τοῦ προλεταριάτου.

Πολλὰς τῶν ἀξιῶν αὐτῶν ἐκληρονόμησεν ὡς ἐπαναστατικὸν ἔμβλημα ὁ προλετάριος, τὸν ὁποῖον ὁ ἀστὸς εὐθὺς ἀμέσως ἀπέκλεισεν—ὡς μᾶζαν—ἐκ τῆς ἐξουσίας. Ὁ προλετάριος ἔδωκεν εἰς ἑαυτὸν καὶ οὗτος τὰς ἀξίας τῆς ἐργατικότητος, τῆς ἀπολύτου χρησιμότητος,—ὡς δημιουργὸς τῆς «ὑπεραξίας» καὶ ἐργάτης τῶν μέσων παραγωγῆς,—ἀπαιτεῖ δὲ δυνάμει τοῦ αὐτοῦ δόγματος («οἱ καλοὶ λογαριασμοὶ... κλπ.») τὴν εἰς αὐτὸν ἀπόδοσιν τῆς «ὑπεραξίας» καὶ ἄλλων τινῶν. Ἀπογυμνωμένος ὅμως καὶ πολλῶν ἀστικῶν ἀξιῶν τοῦ ἀστικοῦ πολιτισμοῦ, τῶν δογμάτων περὶ νομικῆς ἰσότητος, τῆς γενικῆς ψηφοφορίας, φορολογίας, καὶ στρατιωτικῆς ὑποχρεώσεως, ἅτινα αἰσθάνεται ὡς στρεφόμενα ἐναντίον του, ἐδημιούργησε νέας ἀξίας: τὴν «ἱστορικὴν ἀποστολὴν» πρὸς τελικὴν πλέον κατάργησιν τῶν τάξεων καὶ ἀπελευθέρωσιν τῆς ἀνθρωπότητος διὰ τοῦ γνωστοῦ ἀπὸ τοῦ **Engels** πηδήματος: «ἀπὸ τοῦ Κράτους τῆς Ἀναγκαιότητος εἰς τὸ Κράτος τῆς Ἐλευθερίας»! Οὕτω τὸ **ὠργανωμένον προλεταριᾶτον,** ὡς ἡγέτις ἐπαναστατικὴ ὁμάς, ἐπὶ κεφαλῆς τῆς συγχρόνου μάζης τῶν καπιταλιστικῶν μεγαλοπόλεων, ἐπιθυμεῖ νὰ καταλάβῃ τὴν ἐξουσίαν. Τὸ προλεταριᾶτον, τὸ ὁποῖον ὡς «τετάρτη τάξις» ἦτο **ὁλόκληρον** κατὰ τὴν ἀστικὴν ἐπανάστασιν **μᾶζα,** ὑπέστη ἔκτοτε τὸν νόμον τοῦ διαφορισμοῦ, λόγῳ τοῦ ὁποίου ἐξεπήδησεν ἐξ αὐτοῦ ἡ ἡγέτις ἐπαναστατικὴ **ὁμὰς τοῦ ὠργανωμένου προλεταριάτου.** Τὸν διαφορισμὸν αὐτὸν προεῖδε καὶ ἐκήρυξε, ὁσονδήποτε καὶ ἂν ἠπατήθη εἰς ὡρισμένας προβλέψεις του, ὁ **Μάρξ** διὰ τοῦ κοσμοϊστορικοῦ δόγματος: «Προλετάριοι ὅλου τοῦ κόσμου ἑνωθῆτε» (τουτέστιν «ὀργανωθῆτε»).

Καὶ ἡ «θεωρία» αὐτή, γνωστὴ ὑπὸ τὸν τραγέλαφον τοῦ «διαλεκτικοῦ ὑλισμοῦ», εἶναι βεβαίως ἐξ ἴσου «ἐπιστη-

μονική» καὶ ἐξ ἴσου μετριόφρων ὡς γενικὴ κοινωνιολογία. Ὑπὸ τὴν «ἐπιστημονικότητα» αὐτὴν βράζει τὸ μῖσος τῶν ἀποκλήρων, βοᾷ τὸ ressentiment, τὸ ὁποῖον διαψεύδει πᾶσαν «ἀντικειμενικότητα».

Ἀντικειμενικότης—ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς κοινωνιολογικῆς ἐπιστήμης— ὑπάρχει εἰς τὴν θεωρίαν τῆς ἐπαναστατικῆς ὁμάδος ἀκριβῶς τόση, **ὅση καὶ ἡ πραγματικὴ δύναμις αὐτῆς**. Εἰς τὴν διάγνωσιν ὅμως καὶ τὴν ὀργάνωσιν τῆς πραγματικῆς της δυνάμεως διαφέρει ἡ ὁμὰς ἀπὸ τὴν μᾶζαν. Ἡ ὁμὰς ἐπέχει θέσιν στρατηγείου, ἡ μᾶζα ἐπέχει θέσιν στρατοῦ. Θεωρίαι ἰσχυρῶν ἐπαναστατικῶν ὁμάδων αἵτινες κατέλαβον τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν **ἐπεκράτησαν**, διότι ἐπεκράτησαν αἱ **ὁμάδες**, τῶν ὁποίων ἐξεπροσώπουν τὴν **φυσικὴν** ζωτικότητα—ἀνεξάρτητον πάσης βουλήσεως τῶν ἀνθρώπων καὶ πάσης ἐπιρροῆς τῶν θεωριῶν.

Ἀλλὰ τὸ γεγονός, ὅτι αἱ θεωρίαι αὗται δὲν δύνανται νὰ παίξουν ρόλον κοινωνιολογικῆς ἐπιστήμης, τὸ γεγονός, ὅτι αὗται δὲν δύνανται νὰ καλύψουν ὁλόκληρον τὴν ἔκτασιν καὶ τὸν διαφορισμὸν τῆς κοινωνικῆς πραγματικότητος, ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ ὅτι μόλις ἡ ἐπαναστατικὴ ὁμὰς ἀνέλθῃ εἰς τὴν ἀρχὴν ἡ «θεωρία» της παύει ἰσχύουσα ἔναντι τῆς μάζης, τὴν ὁποίαν αὕτη ἐχρησιμοποίησε διὰ τὴν ἄνοδόν της. Τὸ ressentiment τῆς μάζης εἶναι τὸ φυσικὸν ἐπακόλουθον, συστηματοποιούμενον ἐκ νέου καὶ εἰς νέαν θεωρίαν ὑπὸ τῆς νέας σχηματιζομένης ἐπαναστατικῆς κοινωνικῆς ὁμάδος καὶ πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν διὰ τὸν αὐτὸν αἰώνιον κύκλον—τῶν ὁμάδων καὶ τῶν ὁμαδικῶν θεωριῶν **«ἰδεολογιῶν»**.

Ἡ διαπίστωσις καὶ ἐπιστημονικὴ πραγμάτευσις ἀκριβῶς τοῦ κύκλου τούτου ἀποτελεῖ τὸ ἀντικείμενον τῆς κοινωνιολογικῆς ἐπιστήμης.

2. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΜΑΖΗΣ

Ἐὰν ἡ «μᾶζα» εἶναι κοινωνικὸς σχηματισμὸς παίζων ὡρισμένον ρόλον ἐν τῇ κοινωνικῇ δυναμικῇ καὶ παρ' ὅλην τὴν ἐκ πρώτης ὄψεως ἀσάφειαν αὐτοῦ νομοτελὲς φαινό-

μενον, τότε λογικῶς πληροῖ τὰς ἀκολούθους προϋποθέσεις: α) Διακρίνεται σαφῶς ἀπὸ τῆς ἐννοίας τοῦ «πλήθους», τοῦ «ὄχλου», τοῦ «κοινοῦ» ἢ «τῶν μαζῶν» —εἰς πληθυντικόν. β) Ἀποτελεῖ σχηματισμὸν **ἀντικειμενικόν**, ἐκδηλούμενον ὁμοιομόρφως καὶ τυπικῶς ὡς κοινωνικὸν **σῶμα**. γ) Κατέχει **ὡρισμένην** θέσιν εἰς τὸν **κοινωνικὸν διαφορισμόν**, ἐπακριβῶς καθορίζουσαν τὴν λειτουργίαν αὐτῆς ἐν τῷ κοινωνικῷ μηχανισμῷ κατὰ τρόπον ἀποκλείοντα λογικὰς ἀντιφάσεις.

Ὅτι ἡ μᾶζα πληροῖ πράγματι τὰς ὡς ἄνω προϋποθέσεις θὰ ἀποδειχθῇ ἐν τοῖς ἑπομένοις.

α) Ἐὰν λάβωμεν ὡς παράδειγμα ἀριθμόν τινα ἀνθρώπων, οἵτινες καθ' ἣν ὥραν ἐκσπᾷ ἡ βροχή, ἀνοίγουν τὰς ὀμβρέλλας των αὐτομάτως καὶ ταυτοχρόνως ὡς διὰ συνεννοήσεως, παρατηροῦμεν εἰς τὸ φαινόμενον τοῦτο τρία τινά: **Πρῶτον** ὅτι πρόκειται περὶ πλειάδος ἀνθρώπων· **δεύτερον** ὅτι οἱ ἄνθρωποι οὗτοι προβαίνουν εἰς τὴν αὐτὴν πρᾶξιν ἐκ τῆς αὐτῆς αἰτίας πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν αὐτομάτως καὶ ταυτοχρόνως· **τρίτον** ὅτι οὐδεμία συνεννόησις μεταξύ των ὑπάρχει, οὐδ' ἄλλος κοινός τις αἰσθηματικὸς δεσμός, ἀλλ' ἕκαστος ἐξ αὐτῶν ἐνεργεῖ ὡς ἄτομον, διατηρῶν πλήρως τὴν ἀτομικότητά του.

Τὸ φαινόμενον τοῦτο **δὲν** εἶναι μᾶζα, λόγῳ τοῦ **τρίτου** χαρακτηριστικοῦ. Τὸ αὐτὸ παρατηροῦμεν εἰς τὸν πανικὸν ἢ εἰς οἱανδήποτε **συνάθροισιν** ἀτόμων, εἰς οἱοδήποτε ἁπλοῦν **ἄθροισμα** αὐτῶν. Τὸ ἄθροισμα διακρίνεται διὰ τῶν ὡς ἄνω χαρακτηριστικῶν ἀπὸ τῆς μάζης. Ἡ μᾶζα εἶναι ἄθροισμα. ἀλλὰ καὶ κάτι πλέον τούτου. Εἰς τὴν μᾶζαν τὸ ἄθροισμα εἶναι ἡ **ἑστία** τῆς δυναμικότητός της, τὸ **ἔδαφος** αὐτῆς, ὄχι ὅμως καὶ ἡ δυναμικότης της **αὐτὴ αὕτη**. Δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἄθροισμα χωρὶς νὰ εἶναι μᾶζα. Δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ μᾶζα χωρὶς νὰ εἶναι ἄθροισμα. Δὲν δύναται ὅμως νὰ ὑπάρξῃ μᾶζα, ἥτις νὰ εἶναι **ἁπλῶς καὶ μόνον** ἄθροισμα. Τὸ ἄθροισμα δύναται νὰ εἶναι «συνάθροισις», «συγκέντρωσις», «πλῆθος» ἢ «πλήθη», «κοινόν», «μᾶζαι» — εἰς πληθυντικὸν — ἢ «ὄχλος». Οὐδὲν ἐκ τῶν φαινομένων τούτων,

— τῶν ὁποίων ἡ σημασία ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς τρεχούσης ἐννοίας τὴν ὁποίαν τὸ τρέχον λεξιλόγιον δίδει εἰς αὐτά,— εἶναι μᾶζα (¹). Οὐδὲν ἐπίσης ἐξ αὐτῶν ἔχει αὐτὸ καθ' ἑαυτό, ὡς **ἄθροισμα** κοινωνιολογικὴν σημασίαν. Διότι οὐδέν ἄθροισμα ὡς τοιοῦτο προκαλεῖ κοινωνικὰς πράξεις, κοινωνικὰς συνεπείας, ἢ ἐκτελεῖ στατικήν τινα κοινωνικὴν λειτουργίαν, ἄνευ τῆς **δυνάμεως**, διὰ τὴν ὁποίαν τοῦτο θὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἑστία.

Καὶ μόνον κατ' ἀντίθεσιν ἀκριβῶς πρὸς τὸ οὕτω προσδιωρισμένον ἁπλοῦν ἄθροισμα εἶναι **κοινωνικὸς παράγων** καὶ ἔχει **κοινωνιολογικὴν** σημασίαν, ἡ **μᾶζα**. β) Τοῦτο ἀκριβῶς ὅμως τὸ **ἄθροισμα** ἀνθρώπων,— τὸ ὁποῖον θὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἑστία τῆς δυνάμεως, ἥτις θὰ μεταβάλῃ αὐτὸ εἰς μᾶζαν,—ἀποδεικνύει διὰ τῆς πραγματικῆς αὐτοῦ κοινωνικῆς ὑπάρξεως τὸν **ἀντικειμενικὸν χαρακτῆρα τῆς μάζης**. Ἡ μᾶζα ὡς ἄθροισμα εἶναι κοινωνικὸν **σῶμα**· δὲν εἶναι ἰδεολογία, ἔθιμον ἢ θεσμός, ἀλλ' εἶναι **πρᾶγμα**. Πρᾶγμα εἰς ἴσον βαθμὸν καθὼς ἡ **ὁμάς**, ἡ ἀποτελουμένη ἐκ πραγματικῶν καὶ ἐνσαρκωμένων **ἀνθρώπων**.

Ἀλλ' ἐὰν διὰ τῆς ὑπάρξεως τῆς **ἑστίας** τῆς μάζης— τοῦ ἀθροίσματος—ἀπεδείχθη ἡ ὕπαρξις κοινωνικοῦ τινος σώματος, μὲ τοῦτο δὲν ἀπεδείχθη ἀκόμη ὅτι τὸ σῶμα τοῦτο δὲν εἶναι **λ.χ. ὁμάς**, ἀλλὰ κάτι διάφορον. Ἐκεῖνο λοιπόν, τὸ ὁποῖον καθορίζει τὸν ἀντικειμενικὸν χαρακτῆρα τῆς **μάζης**—ἤτοι τὸ ὅτι αὕτη εἶναι **ἰδιαίτερος** κοινωνικὸς σχηματισμός, ἐν διακρίσει πρὸς ὅλους τοὺς λοιποὺς—δὲν

(¹) Αἱ ὀνομασίαι αὗται χρησιμοποιοῦνται κατὰ βάθος διὰ τὴν αὐτὴν κοινωνιολογικὴν ἔννοιαν: τοῦ «ἀθροίσματος» (Aggregat), εἶναι ὅμως μᾶλλον **ἀξιολογικῶς** χρωματισμέναι καὶ κατὰ τοῦτο ποικίλλουν. «Συνάθροισις» ἢ «συγκέντρωσις» εἶναι ἀξιολογικῶς ἄχρωμος ἔννοια καλύπτουσα πᾶν ἄθροισμα, ὡς ἐπίσης καὶ «κοινόν». Τὸ «πλῆθος» καὶ ἔτι μᾶλλον «τὰ πλήθη» ἐνέχουν ἤδη τόνον τινὰ ὑποτιμήσεως, ὡς καὶ «αἱ μᾶζαι, αἵτινες» δύνανται νὰ εἶναι καὶ σύνθημα δημοκοπικὸν ὡς λ. χ. εἰς τὰ κόμματα τῶν ἄκρων. Ὁ «ὄχλος» εἶναι ἤδη καταφανὴς ὑποτίμησις ἀνερχομένη, ἀναλόγως τῆς συνειδήσεως τοῦ ἐκφέροντος ἢ ἀκούοντος ταύτην ἀτόμου, μέχρι τοῦ βαθμοῦ τῆς ὕβρεως. Ὁ κοινωνιολογικὸς ὅρος «ἄθροισμα» εἶναι ὡς εἰκός, τελείως ἀπηλλαγμένος πάσης ἀξιολογίας.

εἶναι μόνον τὸ ἄθροισμα, ἀλλ' εἶναι ἡ ὅλως ἰδιαιτέρα ποιότης τῆς συνθέσεως καὶ δυναμικότητος αὐτῆς.

Ἂς συγκρίνωμεν αὐτὴν πρὸς τὴν ὁμάδα: εἰς τὴν **ὁμάδα** πιστοποιοῦνται τὰ ἑξῆς χαρακτηριστικά: 1. Πλειὰς ἀνθρώπων. 2. Οἱ ἄνθρωποι οὗτοι προβαίνουν εἰς τὴν αὐτὴν πρᾶξιν, ἐκ τῆς αὐτῆς αἰτίας, πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν ταὐτοχρόνως (ὄχι αὐτομάτως). 3. Κατόπιν προηγουμένης συνεννοήσεως μὲ ταυτότητα **συμφερόντων**, ἐκφραζομένων **ἀτομικῶς**. (Τὸ ἄτομον δύναται νὰ προσχωρήσῃ ἢ ν' ἀποχωρήσῃ τῆς ὁμάδος μετὰ πᾶσαν συμφέρουσαν σκέψιν). Εἰς τὴν **μᾶζαν** πιστοποιοῦνται: 1. Πλειὰς ἀνθρώπων. 2. Οἱ ἄνθρωποι οὗτοι προβαίνουν εἰς τὴν αὐτὴν πρᾶξιν ἐκ τῆς αὐτῆς αἰτίας, πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν ταὐτοχρόνως καὶ αὐτομάτως (ἄνευ ὑπολογισμένης σκοπιμότητος). 3. Ἄνευ οὐδεμιᾶς προηγουμένης συνεννοήσεως, ἄνευ **ἐπιγνώσεως** συμφερόντων καὶ μὲ **πλήρη καταποντισμὸν τοῦ ἀτόμου**.

Οὕτως ἡ μᾶζα εἶναί τι **ἑνιαῖον** ἄνευ **οὐδεμιᾶς** διακρίσεως τῶν ἀτόμων, «φορεὺς δυναμικῆς ἐνεργείας, ἥτις ἑδρεύει εἰς τὴν ὕλην (τὸ ἄθροισμα) **αὐτὴν ταύτην** καὶ δὲν μεταδίδεται εἰς αὐτὴν ἔξωθεν» (¹) κατὰ τὴν ἔννοιαν τῆς Φυσικῆς περὶ φυσικῆς μάζης, ὡς ὕλης περιλαμβανούσης ποσότητα αὐτοδυνάμου δυναμικῆς ἐνεργείας. Τὴν ἔννοιαν ταύτην, ὡς τελευταίαν κατάκτησιν κοινωνιολογίας διὰ τὴν ἀποσαφήνησιν τοῦ δυσχερεστάτου προβλήματος, δεχόμεθα μετὰ τοῦ **Geiger**, ὅστις κρίνων τὸν **Sombart** ὀρθότατα γράφει, ὅτι «τὸ ἀποφασιστικὸν χαρακτηριστικὸν τῆς μάζης δὲν εἶναι τὸ πλῆθος τῶν μονάδων ἐξ ὧν αὕτη ἀπαρτίζεται, ἀλλ' ἡ **δυναμικὴ ποιότης τοῦ Ὅλου»** (²).

Ὅτι καθὼς καὶ τὰ λοιπὰ κοινωνικὰ φαινόμενα, οὕτω καὶ ἡ μᾶζα δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀφίσταται τῶν φυσικοκοινωνικῶν νόμων, ἦτο ἤδη γνωστὸν ἀπὸ τοῦ **Gumplowicz**, ἀλλ' ἡ τοιαύτη ὡς ἀνωτέρω διασάφησις τῆς ἐννοίας τῆς μάζης ὑπὸ τοῦ **Geiger** ἐπαληθεύεται ὑπὸ τῆς κοινωνικῆς πραγματικότητος, καλύπτει αὐτὴν πλήρως καὶ καθιστᾷ δυνατὴν

(¹) Geiger, Die Masse und ihre Aktion, 2.

(²) Geiger, op. cit. 13. Ὁμοίως πρὸ τοῦ Geiger ὁ Oppenheimer.

τὴν **κοινωνικὴν** τοποθέτησιν τῆς μάζης ἐν τῷ κοινωνικῷ **διαφορισμῷ**, τερματίζουσα τὴν σχετικὴν σύγχυσιν, ἥτις **ἐπιπολαίως ἐφαίνετο ἐνισχύουσα** τὴν κατὰ τῆς κοινωνικῆς **νομοτελείας «κοινωνιολογικὴν»** κατεύθυνσιν. Μόνον ὡς **ἑνιαία** δύναμις, **ἀνεξαρτήτως** ἀτόμων καὶ μὲ πλήρη συγχώνευσιν **αὐτῶν** εἰς **ἓν ἑνιαῖον** "Ολον, εἶναι νοητὴ ἡ **ἔννοια** τῆς μάζης,—δεδομένης τῆς τεραστίας ἀνομοιογενείας μεταξὺ τῶν ἀτόμων αὐτῆς, τὴν ὁποίαν εἰς τὴν παράγραφον περὶ ressentiment ἐπραγματεύθημεν. 'Αλλ' ὅτι ἡ τοιαύτη **φαινομενικῶς** ἑτερογενὴς μᾶζα **ὑπάρχει**· ὅτι ἤδη **ὑπάρχουσα** πρέπει νὰ γίνῃ **νοητή**· ὅτι νοητὴ γίνεται διὰ τῆς συλλήψεως τῆς ἀληθοῦς αὐτῆς **ἐννοίας** καὶ **νομοτελείας**· —περὶ πάντων τούτων δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ συζήτησις.

γ) 'Αλλ' ἀκριβῶς ἡ πραγματικὴ αὕτη ἀνομοιογένεια μεταξὺ τῶν ἀτόμων τῶν ἀπαρτιζόντων τὴν μᾶζαν προκαθορίζει τὸν **ἀρνητικὸν** χαρακτῆρα αὐτῆς. 'Η μᾶζα καταστρέφει—δὲν δημιουργεῖ. Διότι μόνον ὁ **ἀρνητισμός**, ἤτοι ἡ ἔλλειψις **θετικοῦ** τινος κοινοῦ σκοποῦ, δύναται νὰ καταστήσῃ δυνατὴν τὴν ἕνωσιν—ἀκριβέστερον: τὴν **συγχώνευσιν** —ἀνομοίων ἀτόμων. Εἴδομεν ὅμως, ὅτι ὁ οὕτω **ἀντικειμενικῶς** προκύπτων ἀρνητισμός, ἀφορῶν τὴν σύστασιν τῆς μάζης ὡς κοινωνικοῦ **σώματος**, συμπίπτει ἀκριβῶς πρὸς τὸν **ὑποκειμενικὸν** ἀρνητισμόν, τὸν διὰ τοῦ ressentiment δεδομένον. 'Υποκειμενικῶς οὕτω διὰ τοῦ ressentiment καὶ ἀντικειμενικῶς διὰ τῆς συμπαγοῦς, πρωτογόνου καὶ τυφλῆς δυνάμεως αὐτῆς σχηματίζεται, ~~συγκρατεῖται~~ καὶ ἐπιτίθεται ἡ μᾶζα ὑπὸ τὴν φυσικοεπιστημονικὴν καὶ κοινωνικὴν ἔννοιαν. 'Εκ τῶν δύο τούτων στοιχείων,—τοῦ ressentiment καὶ τῆς ἀντικειμενικῆς **ἀρνητικῆς** δυνάμεως—ἐξηγεῖται καὶ ὁ **καθαρῶς** ἐπαναστατικὸς (**μόνον** καταστροφικὸς) χαρακτὴρ αὐτῆς. Τοιαύτη καὶ ἡ θέσις αὐτῆς ἐν τῷ κοινωνικῷ διαφορισμῷ: ὡς φορέως τῆς ἐπαναστάσεως. 'Εν τῷ κοινωνικῷ μηχανισμῷ: ὡς βάσεως πάσης ἐν τῇ ἐξουσίᾳ διαδοχῆς τῶν κρατικῶν κοινωνικῶν ὁμάδων, ὡς ἐπαναστατικῆς δυνάμεως πρὸς ἀνατροπὴν αὐτῶν ὑπὸ τῶν ἑκάστοτε ἐπαναστατικῶν τοιούτων.

3. Η ΣΥΝΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΜΑΖΗΣ
(Τὸ «προλεταριᾶτον»)

Τόσον εἰς τὰς θεωρίας, αἵτινες δὲν ἐξετίμησαν κατὰ τὸν πραγματικὸν αὐτοῦ ρόλον τὸν κοινωνικὸν διαφορισμὸν καὶ τὸ ἐκ τούτου προκύπτον «ταξικὸν» σχῆμα τῆς κοινωνίας, ὅσον καὶ εἰς τὰς θεωρίας, αἵτινες ἀνεκήρυξαν τὸ ταξικὸν τοῦτο σχῆμα ὡς «οἰκονομικῶς» προσδιωρισμένον ἢ ὡς περιλαμβάνον ἐν ἑαυτῷ ἅπασαν τὴν κοινωνικὴν ζωήν, ὁ ἀντικειμενικὸς καὶ ἰσοδύναμος πρὸς τὴν ὁμάδα χαρακτὴρ τῆς **μάζης** ἠγνοήθη.

Καὶ ὡς πρὸς μὲν τὰς πρώτας παρέλκει νὰ ἐπανέλθωμεν, μεθ' ὅσα εἰς τὸ προηγούμενον κεφάλαιον ἤδη περὶ τοῦ κοινωνικοῦ διαφορισμοῦ εἴπομεν. Θεωρίαι ἀγνοοῦσαι ἢ ὑποτιμῶσαι τὸν βασικὸν νόμον ὑπάρξεως καὶ κινήσεως τῶν κοινωνιῶν, τὸν νόμον τοῦ διαφορισμοῦ, εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀξιώσουν καὶ τὴν παραμικρὰν ἐπιστημονικότητα. Τὸ χάος τῶν ἐννοιῶν καὶ τῶν συναρτήσεων, τὸ ὁποῖον τὰς διακρίνει, ἀποτελεῖ τεκμήριον ἀμάχητον τῆς ἐπιστημονικῆς ἀδυναμίας τῶν ἱδρυτῶν των, διότι τὸ χάος αὐτὸ ὄχι μόνον δὲν ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν κοινωνικὴν πραγματικότητα, ἥτις πᾶν ἄλλο εἶναι ἢ χάος, ἀλλ' ἀντιστρατεύεται πρὸς πᾶσαν ἐκδήλωσιν τῆς ζωῆς, ἥτις ἀποτελεῖ ἀντιθέτως μοναδικὸν **σύστημα** παραδειγματικῆς **τάξεως**. Τὸ ὅτι ἀντιστρόφως οἱ χαώδεις οὗτοι ἐγκέφαλοι ἀποδίδουν εἰς τὴν πραγματικότητα τὸ χάος αὐτό, τὸ ὁποῖον εὑρίσκεται ἐντὸς τῆς κεφαλῆς των, τοῦτο εἶναι ἴσως φυσικὸν πρόσχημα τῆς προσωπικῆς των ἀνεπαρκείας.

Ὡς πρὸς τὸν μαρξισμὸν ὅμως, ὅστις ἐν ἀρχῇ χειρονομήσας ἐπιστημονικῶς, προετίμησεν εὐθὺς ἀμέσως νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν ἐπιστήμην, διὰ νὰ καταστῇ κοινωνικὴ «θεωρία» μιᾶς ἀνερχομένης «τάξεως», τὸ ζήτημα εἶναι πολυπλοκώτερον.

Ἡ **οἰκονομικὴ** ἔννοια τῆς κοινωνικῆς τάξεως εἶναι ἡ κοινὴ αἰτία δύο μαρξιστικῶν παραπλανήσεων: πρῶτον τοῦ ὅτι δὲν συνελήφθη ἡ **πραγματικὴ** —φυσικοκοινωνικὴ—ἔννοια

τῆς κοινωνικῆς «τάξεως», δηλαδὴ **ὁμάδος**, ἀλλ' ἀντιθέτως παρουσιάσθη ἀνύπαρκτον καὶ ἀκατανόητον φάσμα αὐτῆς, τὸ ὁποῖον βεβαίως μόνον ὡς **φάσμα** ἦτο δυνατὸν νὰ «ἐκλείψῃ», παραχωροῦν τὴν θέσιν του εἰς «ἀταξικὴν κοινωνίαν». Δεύτερον ὅτι ἡ αὐτὴ οἰκονομικὴ ἔννοια τῆς κοινωνικῆς «τάξεως» καὶ τῆς ἐκ **ταύτης** προκυπτούσης ἐξαιρετικῆς δυναμικότητος τοῦ προλεταριάτου (ὡς ἔχοντος εἰς τὰς χεῖράς του τὰ μέσα παραγωγῆς), ληγούσης δὲ εἰς μίαν πρωτοφανῆ «ἱστορικὴν ἀποστολήν»,--οὐδένα χῶρον ἄφηνε διὰ τὴν ὕπαρξιν κοινωνικοῦ σώματος, τὸ ὁποῖον ὄχι μόνον καταφώρως δὲν ἦτο κοινωνικὴ «τάξις», ἀλλὰ καὶ ἀντεστρατεύετο δι' ὅλων τῶν δυνάμεών του καὶ δι' ὅλων τῶν ἰδιοτήτων του κατὰ **πάσης** κοινωνικῆς τάξεως, ἤτοι κατὰ τῆς **ἐννοίας** αὐτῆς. Τὸ κοινωνικὸν τοῦτο σῶμα ἦτο ἀκριβῶς ἡ **μᾶζα**.

'Αλλ' ἂν ἐπισήμως καὶ ἐν τῇ «θεωρίᾳ» ὁ μαρξισμὸς οὐδαμοῦ ἀξιοῖ προσοχῆς τὸ κοινωνικὸν τοῦτο σῶμα, διὰ τὸ ὁποῖον οὐδεμία θέσις ὑπάρχει εἰς τὸ σύστημά του,— ἀντιθέτως ἡ πραγματικότης, πολὺ εὐρυτέρα τῶν ταξικῶν θεωριῶν, εἰσήγαγεν εἰς αὐτὸν διὰ τῆς πράξεως, ὅ,τι ἐξέβαλεν οὗτος ἐκ τῆς θεωρίας. 'Αντιθέτως πρὸς τὰ «θεωρητικά», εἰς τὰ ἐμφανῶς πολιτικὰ ἔργα τοῦ μαρξισμοῦ γίνεται περὶ μαζῶν εὐρύτατος λόγος. Αὐτὸς οὗτος ὁ **Marx** (1) καὶ μετ' αὐτὸν πάντες οἱ θεωρητικοὶ τοῦ κομμουνισμοῦ (2), ἀναγνωρίζουν ἐμμέσως ὅλα τὰ παρ' αὐτῶν χαρακτηριζόμενα ὡς «φάσματα» τοῦ λαοῦ καὶ τῆς μάζης, ὁσονδήποτε καὶ ἂν —εὐνοήτως— ἀποφεύγουν νὰ συλλάβουν ἐπιστημονι-

---

(1) **Marx**: Der Bürgerkrieg in Frankreich. Τοῦ αὐτοῦ: Der 18 Brummaire des Louis Bonaparte. Τοῦ αὐτοῦ: Revolution und Konterrevolution in Deutschland.

(2) **Lenin**: Staat und Revolution. 'Ο Lenin εἶναι, ὡς γνωστόν, καὶ ὁ εἰσηγητὴς τοῦ ὅρου «ἐργαζόμεναι μᾶζαι» (die werktätigen Massen), διὰ τοῦ ὁποίου ἀντικαθιστᾷ ἀκριβῶς ὅπου δεῖ—δηλαδὴ ὅπου πρόκειται περὶ τῆς **μάζης**, ἐν διακρίσει πρὸς τὴν ἐπαναστατικὴν **ὁμάδα**, ἤτοι πρὸς τὸ **ὠργανωμένον προλεταριᾶτον**—τὸν λίαν στενόχωρον κατὰ τὴν αὐστηρὰν μαρξιστικὴν ἔννοιαν ὅρον «προλεταριᾶτον». **Trotzky**: Terrorismus und Kommunismus κλπ.

κῶς τὴν πραγματικὴν κοινωνικὴν αὐτῆς θέσιν εἰς **πᾶσαν** κοινωνίαν — καὶ μετὰ τὴν ὑποτιθεμένην ἐκπλήρωσιν τῆς «ἱστορικῆς ἀποστολῆς» τοῦ προλεταριάτου.

Ἐξαίρεσιν ἀποτελεῖ φυσικὰ ὁ **Kautsky** (1), ὅστις πιστεύων σοβαρῶς ἀφ' ἑνὸς μὲν ὅτι ὁ μαρξισμὸς εἶναι ἐπιστήμη καὶ ἀντικειμενικὴ ἀλήθεια, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὅτι διὰ τῆς ἐπιστήμης τὸ προλεταριᾶτον θὰ ἔλθῃ εἰς τὴν Ἀρχήν, ἐζημίωσεν ἐξ ἴσου καὶ τὴν ἐπιστήμην καὶ τὸ προλεταριᾶτον διὰ τῆς ἑξῆς θεωρίας: ὅτι τὸ ὠργανωμένον προλεταριᾶτον θὰ ἔλθῃ εἰς τὴν ἐξουσίαν—**ἄνευ** τῆς μάζης, τὴν ὁποίαν ἀπαξιοῖ καὶ ἐν τῇ **πολιτικῇ δράσει** πάσης προσοχῆς καὶ τῆς ὁποίας πρῶτον ἀναμένει τὴν δι' «ὡριμάσεως» κλπ. **μετατροπὴν** εἰς ὠργανωμένον προλεταριᾶτον! Ὁ **Kautsky** οὐδόλως ἀντελήφθη τὸν **ξεχωριστὸν** ρόλον τῆς ἐπαναστατικῆς μάζης ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς ἐπαναστατικῆς ὁμάδος **ἀφ' ἑτέρου** ἐν τῷ κοινωνικῷ **διαφορισμῷ**, οὐδὲ ποσῶς ἐδιδάχθη ἐκ τῆς ἐπαναστατικῆς περιόδου 1918—23 ἐν Βερολίνῳ τὴν ὁποίαν δὲν ἔζησε, λόγῳ τοῦ ὅτι τὰ ἐπαναστατικὰ γεγονότα οὐδόλως διεδραματίσθησαν ἐν τῷ γραφείῳ του.

Ἐνῷ δὲ αὐτὸς ὁ **Marx**, ὡς ὀρθῶς τονίζει ὁ **Lenin**, ἀποσπῶν διαρκῶς διάφορα χωρία αὐτοῦ, εἰς τὰ ἐμφανῶς πολιτικὰ αὐτοῦ ἔργα ἔδειξε πάντοτε στάσιν σαφῶς ἐπαναστατικήν, (ἤτοι **μαζικήν**, διότι ἐπανάστασις ἄνευ μάζης τυγχάνει ἀδύνατος), ἐγκαταλείψας βεβαίως τὴν «ὀρθοδοξίαν», τοὐναντίον ὁ «ἐπίγονος» αὐτοῦ διδάσκαλος τῆς σοσιαλδημοκρατίας παρέμεινεν ἀκλόνητος ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τοῦ ρασιοναλισμοῦ.

Ἀντιθέτως οὐδεὶς καλύτερον τοῦ **Lenin** ἀντελήφθη τὸν ρόλον τῆς ἐπαναστατικῆς μάζης καὶ τὴν θέσιν αὐτῆς ἔναντι τοῦ καθεστῶτος καὶ ἔναντι τῆς ἐπαναστατικῆς ὁμάδος, ὅπερ φυσικώτατον, διότι δύναται μὲν νὰ

---

(1) Kautsky: Die soziale Revolution. Τοῦ ἰδίου: Das Erfurter Programm. Τοῦ ἰδίου: Die proletarische Revolution. Πρβλ. Lenin: Die prolet. Revolution und der Renegat Kautsky.

ὑπάρξῃ πολιτικὸς νοῦς ἄνευ πολιτικῆς ἐπιστήμης, ἀλλ' οὐδέποτε πολιτικὴ ἐπιστήμη ἄνευ πολιτικοῦ νοῦ, ὡς λ. χ. εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ **Kautsky** καὶ ἀντιθέτως πρὸς τὸν **Marx** καὶ τὸν **Lenin**, οἵτινες ὑπῆρξαν ἄνδρες διαθέτοντες καὶ πολιτικὴν ἐπιστήμην, καὶ πολιτικὸν νοῦν. Ἀπὸ τῆς ἐνταῦθα ἐκτιθεμένης ἀπόψεως περὶ τοῦ ρόλου τῆς μάζης ἔναντι τῆς ἐπαναστατικῆς ὁμάδος ἐν τῷ κοινωνικῷ διαφορισμῷ εἶναι φανερόν, ὅτι ὁ **Lenin** καὶ ὁ **Trotzky** ἡρμήνευσαν ἀπολύτως ὀρθῶς τὸ πνεῦμα τοῦ μαρξισμοῦ, ἀκριβῶς διότι ἀντελήφθησαν τὸν μαρξισμὸν ὡς ἐπαναστατικὴν θεωρίαν μιᾶς τάξεως καὶ ὄχι ὡς «ἐπιστήμην», διότι ἐκ τῆς ἐπαναστατικῆς θεωρίας καὶ ὄχι ἐκ τῆς ἐπιστήμης ἐξήρτησαν τὸν ἀγῶνα τοῦ προλεταριάτου καὶ οὕτω μόνον ἠδυνήθησαν νὰ διαγνώσουν τὴν πραγματικὴν σημασίαν τῶν ἐπαναστατικῶν παραγόντων: ἤτοι τῆς ἐπαναστατικῆς ὁμάδος ὡς ὁδηγοῦ ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς ἐπαναστατικῆς μάζης ὡς ἐκτελεστοῦ ἀφ' ἑτέρου. Ἡ θεωρία τοῦ **Kautsky** περὶ «ὡριμάσεως» τῆς μάζης καὶ μετατροπῆς αὐτῆς εἰς ὁμάδα εἶναι τόσον παιδαριώδης, ὅσον ἡ γνώμη, ὅτι λ. χ. μίαν ἡμέραν τὸ ἔντερον θὰ ἐξειλίσσετο εἰς ἐγκέφαλον· ὅπερ βεβαίως θὰ ἐσήμαινε πλήρη κατάργησιν τοῦ διαφορισμοῦ τοῦ ὀργανισμοῦ, ἤτοι τὸν θάνατον τοῦ ὀργανισμοῦ, δεδομένου ὅτι οὐδὲν ἄλλο ὄργανον τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος δύναται νὰ παίξῃ ρόλον ἐντέρου, πλὴν αὐτοῦ τούτου τοῦ ἐντέρου. Ἀλλ' εἰς τοιοῦτο παραλήρημα ὁδηγεῖ εἰς τὸ ἔπακρον αὐτῆς σημεῖον ἡ σοσιαλιστικὴ θεωρία περὶ «καταργήσεως» τοῦ κοινωνικοῦ διαφορισμοῦ, ἀταξικῆς κοινωνίας, ἰσότητος κλπ.

Βεβαίως ἡ σοσιαλιστικὴ θεωρία περὶ καταργήσεως τοῦ ταξικοῦ διαφορισμοῦ καὶ ἐγκαταστήσεως τῆς ἰσότητος, ἀδελφότητος, δικαιοσύνης κλπ. κατέχει φυσικῷ τῷ λόγῳ καὶ αὐτοὺς τοὺς δύο μεγάλους θεωρητικοὺς καὶ πολιτικοὺς τῆς ἐπαναστάσεως, τοὺς **Lenin** καὶ **Trotzky**. Ἐν τούτοις ὅμως αἱ ἄμεσοι πολιτικαὶ προσταγαὶ τῆς κοινωνικῆς πραγματικότητος ἐπικρατοῦν παρ' αὐ-

τοῖς πάντοτε ἔναντι τῆς οὐτοπίας τῆς ἀταξικῆς κοινωνίας καὶ ἔναντι τοῦ καϋτσκικοῦ «διδασκαλισμοῦ». Διότι αὐτοὶ μὲν ἐφήρμοσαν τὴν ἀγριωτέραν δικτατορίαν πρὸς συγκράτησιν τῆς ἀνελθούσης κοινωνικῆς ὁμάδος των εἰς τὴν Ἀρχήν, ὁ δὲ **Kautsky** καὶ τὴν ἄμεσον ἐφαρμογὴν τῆς κοινῆς αὐτῶν οὐτοπίας ἀπῄτησε καὶ κατὰ τῆς δικτατορίας των καὶ τῆς τρομοκρατίας των ζωηρότατα παρεπονέθη (¹).

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καθίσταται προφανὲς ὅτι καὶ ἂν δεχθῶμεν—ὡς θὰ δεχθῶμεν—ὅτι τὸ ἀνθρώπινον ὑλικὸν ἐκ τοῦ ὁποίου στρατολογεῖται ἡ μᾶζα εἶναι τὸ **προλεταριᾶτον,** εἶναι ἐν τούτοις ἀδύνατον νὰ ἐκλάβωμεν τὸ προλεταριᾶτον ὑπὸ τὴν **οἰκονομικὴν** ἔννοιαν ὡς κοινωνικὴν «τάξιν». Τοῦτο θὰ ἐσήμαινεν ὄχι μόνον ἀντίφασιν πρὸς τὰς ἀρχάς, τὰς ὁποίας ἐν ἀρχῇ τῆς παρούσης πραγματείας ἐθέσαμεν, ἀποδείξαντες τὸν **φυσικοκοινωνικὸν** καὶ ὄχι οἰκονομικὸν χαρακτῆρα τῶν κυριάρχων κρατικῶν ὁμάδων, ἀλλ'—ὅπερ τὸ σπουδαιότερον—θὰ ἐσήμαινεν, ὡς θὰ ἀποδείξωμεν κατωτέρω, χονδροειδῆ παραγνώρισιν τῆς κοινωνικῆς πραγματικότητος καὶ καθαρὰν μεταφυσικήν. Ὁ οἰκονομικὸς παράγων ὡς **βασικὸς** προσδιοριστικὸς χαρακτὴρ τοῦ προλεταριάτου ἀποτελεῖ μεταφυσικὴν κατασκευὴν ὁμοίαν πρὸς τὸν αὐτὸν δῆθεν χαρακτῆρα τῆς κυριάρχου «τάξεως». Τὸ προλεταριᾶτον εἶναι νοητὸν ὑπὸ τρεῖς ἐννοίας: α) ὡς οἰκονομικὴ κατηγορία. β) ὡς κοινωνικοπολιτικὴ ὀργάνωσις (ὁμάς)· γ) ὡς μᾶζα.

α) Ὡς **οἰκονομικὴ κατηγορία** τὸ προλεταριᾶτον εἶναι τὸ ἄθροισμα τῶν ἀτόμων, τὰ ὁποῖα, κατὰ τὴν θεμελιώδη μαρξιστικὴν ἔννοιαν, δὲν κατέχουν τίποτε ἄλλο πλὴν τῆς ἐργατικῆς των δυνάμεως, τῆς ὁποίας ἡ ἀμοιβὴ περιορίζεται αὐστηρῶς εἰς τὰ πρὸς συντήρησιν καὶ ἀναπαραγωγὴν αὐτῶν ἀναγκαῖα. Ἐκ τούτου προκύπτει: **Πρῶτον,** ὅτι ἡ

(¹) Πρβλ. **K. Kautsky**: Terrorismus und Kommunismus. Κατ' αὐτοῦ βλ. τὸ πνευματωδέστατον ἔργον τοῦ **Trotzky**: Terrorismus und Kommunismus, Anti-Kautsky.

οἰκονομικὴ βάσις τῆς κοινωνικῆς ζωῆς τῶν ἀτόμων τούτων εἶναι εἰς ταῦτα **κοινή**, ἐξ οὗ καὶ διαπιστοῦται τὸ **ἄθροισμα** τῶν προλεταρίων ὡς οἰκονομικῆς κατηγορίας: τοῦ προλεταριάτου. **Δεύτερον** ὅμως ἀμέσως, ὅτι ἡ οἰκονομικὴ κοινότης τῶν ἀτόμων τούτων οὐδεμίαν κοινωνικὴν **κίνησιν** προκαλεῖ, ὡς ἀποδεικνύεται ἐξ αὐτοῦ τούτου τοῦ λόγου, ὅστις **ἀνέτρεψεν** ἤδη ἀπὸ μακροῦ τὸν μαρξικὸν ὁρισμόν. Διότι: **Πρῶτον** ὁ ἐργατικὸς μισθὸς τοῦ **ὠργανωμένου** προλεταριάτου ὑπερέβη **πάντοτε** κατὰ πολὺ τὸ «ἐλάχιστον ὅριον συντηρήσεως», τὸ ὁποῖον ἔθεσεν ὁ **Marx** ὡς οὐσιῶδες στοιχεῖον τοῦ ὁρισμοῦ του (ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του τὸ προλεταριάτον δὲν ἦτο ὠργανωμένον). **Δεύτερον** δὲ ἡ **δύναμις**, ἥτις ἐπέβαλε τὴν αὔξησιν ταύτην τοῦ ἐργατικοῦ μισθοῦ, δὲν ἦτο ἡ οἰκονομικὴ κοινότης τῶν προλεταρίων, ἀλλ' ἡ **κοινωνικοπολιτικὴ ὀργάνωσις** αὐτῶν.

Ἀλλ' ὅταν ἡ **οἰκονομικὴ** «τάξις» τοῦ προλεταριάτου οὐδεμίαν **δύναμιν** διαθέτει καὶ οὐδεμίαν κοινωνικὴν **κίνησιν** προκαλεῖ, δὲν δύναται νὰ ἀποτελῇ παράγοντα—καὶ μάλιστα βασικὸν—τῆς κοινωνικῆς δυναμικῆς. Ἡ οἰκονομικὴ ἔννοια τοῦ προλεταριάτου, ὡς δικαιολογοῦσα καὶ προκαλοῦσα δῆθεν τὴν «πάλην τῶν τάξεων», εὑρίσκεται οὕτω τελείως ἀπογυμνωμένη. Φανερὸν εἶναι, ὅτι ἡ πάλη τῶν τάξεων δὲν εἶναι νόμος οἰκονομικός.

Φανερὸν ὅμως ἀφ' ἑτέρου εἶναι, ὅτι ἡ πάλη τῶν τάξεων, ἀπὸ καταβολῆς τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας, εἶναι **νόμος**.

Γνωρίζομεν δὲ ἄλλοθεν ὅτι αὕτη εἶναι νόμος **φυσικός**. Ἀλλ' ὅταν ὁ φυσικὸς αὐτὸς νόμος δὲν ἑδρεύει, ὡς εἴδομεν ἀνωτέρω, εἰς τὸν οἰκονομικὸν «παράγοντα» (ὅστις ἀκριβῶς δὲν εἶναι «παράγων») ποῦ ἑδρεύει;

β) Ὡς φορεῖς τῶν κοινωνικῶν νόμων καὶ δυνάμεων ἐθέσαμεν ἤδη τὴν ὁμάδα καὶ τὴν μᾶζαν. Εἰς ταύτας συνεπῶς ἑδρεύει ὁ φυσικὸς νόμος. Ὅτι δὲ μία ἁπλῆ οἰκονομικὴ κατηγορία, ἓν ἄθροισμα ἀτόμων μὲ κοινὴν οἰκονομικὴν βάσιν, δὲν ἀποτελεῖ κοινωνικὴν **ὁμάδα**, ἐφ' ὅσον τοῦτο **καθ' ἑαυτὸ** οὐδεμίαν κέκτηται **δύναμιν**,—ἐνῷ ἀντιθέτως τὰ

μέλη τῆς κοινωνικῆς ὁμάδος οὐδεμίαν ἔχουν κοινὴν **οἰκονομικὴν βάσιν**—τοῦτο ἀνελύθη ἀνωτέρω, καὶ αὐτὸς ὑπῆρξεν ὁ λόγος, διὰ τὸν ὁποῖον ἀπεφύγαμεν νὰ χαρακτηρίζωμεν τὴν οἰκονομικὴν «τάξιν» ἢ τὴν οἰκονομικὴν κατηγορίαν τοῦ προλεταριάτου ὡς ὁμάδα.

Ὁ φασισμὸς καὶ ὁ ἐθνικοσοσιαλισμὸς ἐχρησιμοποίησαν τὰς προλεταριακὰς ὀργανώσεις, ἀντὶ νὰ τὰς διαλύσουν, ὑπὸ πνεῦμα ὅλως ἀντίθετον τῆς πάλης τῶν τάξεων, εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε αἱ ὀργανώσεις αὗται νὰ φθάσουν μέχρι μπολσεβικικῶν αὐτόχρημα ἀφαιμάξεων τοῦ ἐπαράτου «κεφαλαίου» τῆς «ἀστικῆς τάξεως» καὶ τοῦ «καπιταλισμοῦ», ὅστις ἔχασεν εἰς τὰ «ὁλοκληρωτικὰ» κράτη τελείως περίπου τὴν ἔννοιάν του καὶ σκιωδῶς μόνον «ὑφίστατο». Ὅτι βεβαίως καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην οὔτε ἁπλῶς ἡ κοινότης τῶν προλεταριακῶν **οἰκονομικῶν** συμφερόντων, οὔτε ἡ ἀνύπαρκτος δύναμις τῶν συμφερόντων αὐτῶν ἔπαιξε ρόλον, ἀλλ' ἀντιθέτως ἡ ὄπισθεν τῶν οἰκονομικῶν ὀργανώσεων δύναμις τοῦ **Κράτους**, τοῦτο βεβαίως, εἰς τὰ ὁλοκληρωτικὰ καθεστῶτα, εἶναι ἀκόμη φανερώτερον παρὰ εἰς τὰς Δημοκρατίας. Ὅτι ἀφ' ἑτέρου αἱ προλεταρικαὶ ὀργανώσεις εἶναι πιθανὸν νὰ χρησιμοποιοῦνται οὕτω «συντεχνιακῶς» εἰς τὰ ὁλοκληρωτικὰ Κράτη, **παρὰ** τὴν πολιτικὴν αὐτῶν βούλησιν, ἥτις ἐνδεχομένως δύναται νὰ εἶναι ὑπὲρ τῆς πάλης τῶν τάξεων, χωρὶς νὰ γίνεται κοινωνικὴ Ἐπανάστασις—τοῦτο ἀποδεικνύει ὅτι διὰ τὴν πάλην τῶν τάξεων δὲν ἀρκεῖ ἡ κοινότης τῶν οἰκονομικῶν συμφερόντων τοῦ «προλεταριάτου» καὶ ἡ οἰκονομικὴ ὀργάνωσις αὐτοῦ, ἀλλ' εἶναι ἀπαραίτητος καὶ ἡ **πολιτικὴ βούλησις**, καὶ ὄχι μόνον αὕτη, ἀλλὰ καὶ ἡ **πολιτικὴ δύναμις.**

Ὁμὰς ὅμως εἶναι ἀντιθέτως τὸ προλεταριᾶτον ὡς ἐπαγγελματικὴ καὶ πολιτικὴ ὀργάνωσις. Ὁμὰς εἶναι ἐνταῦθα τὸ προλεταριᾶτον, διότι διαθέτει ὡρισμένην **φυσικὴν δύναμιν** ὅλως ἀνεξάρτητον τῆς ἰδιότητός του ὡς οἰκονομικῆς κατηγορίας, δυνάμει τῆς ὁποίας φυσικῆς δυνάμεως κατακτᾷ

ὅ,τι **δύναται** νὰ κατακτήσῃ, **ἀνεξαρτήτως** τῆς οἰκονομικῆς του καταστάσεως καὶ **ἐν ἀντιθέσει** πρὸς ταύτην.

Εἶναι γνωστὸν καὶ ἀναμφισβήτητον, ὅτι τὸ **ὠργανωμένον** προλεταριᾶτον διεξήγαγε τοὺς ὀξυτέρους κοινωνικοὺς καὶ πολιτικοὺς ἀγῶνας καὶ ἐπέτυχε τὰς πλείστας ἐκ μέρους τῶν ἀντιπάλων του παραχωρήσεις, **ὅταν εὑρίσκετο ἐν σχετικῇ εὐημερίᾳ,** ἐνῷ τὸ ἀνοργάνωτον προλεταριᾶτον **πάντοτε,** τὸ δὲ ὠργανωμένον **ἐνίοτε** οὐδεμίαν κατάκτησιν ἐσημείωσεν, ἢ ἔχασε σπιθαμὴν πρὸς σπιθαμὴν τὰ κεκτημένα εἰς ἐποχὰς **κατωτάτου ὁρίου συντηρήσεως** καὶ μεγάλης δυστυχίας, ἥτις «ἔδει» νὰ κατακτήσῃ αὐτὸ **ἐπαναστατικώτερον** (¹). Ὡς ἀντίθετον παράδειγμα δύνανται νὰ χρησιμεύσουν οἱ ἀρχαῖοι **δοῦλοι,** οἵτινες παρ' ὅλην τὴν πλέον ἢ προλεταρικὴν **οἰκονομικὴν** των κατάστασιν, οὐδεμίαν κοινωνικὴν κατάκτησιν ἐσημείωσαν, οὐδέποτε ἀνέτρεψαν τὸ κοινωνικὸν καθεστὼς καὶ οὐδέποτε ἦλθον εἰς τὴν ἐξουσίαν. Σημασίαν δὲ ἐπιστημονικὴν ἔχουν τὰ **τελευταῖα ταῦτα στοιχεῖα** καὶ ὄχι τὸ γεγονός, ὅτι ἦσαν ὑποκείμενα ἐκμεταλλεύσεως, οὐδὲ τὸ γεγονὸς ὅτι ἦσαν δοῦλοι, ἢ ὅτι «ἔδει» νὰ «ἐλευθερωθοῦν» διὰ ν' ἀποκτήσουν «ἀνθρωπίνην ἀξίαν»: ζήτημα **ἠθικὸν** καὶ **δεοντολογικόν,** τὸ ὁποῖον ἀναμειγνυόμενον εἰς τὴν κοινωνιολογικὴν **ἐπιστήμην,** προκαλεῖ τὸ ἄφευκτον αὐτῆς παραλήρημα, ἐνῷ ὡς **«ταξικὸν»** ἐπαναστατικὸν ἔμβλημα διατηρεῖ τὴν ἀκεραίαν αὐτοῦ ἀξίαν ὡς **μερικὸν** φαινόμενον ἐν τῇ κοινωνικῇ δυναμικῇ.—Ὥστε ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις τῶν δούλων πᾶν ἄλλο ἢ προεκάλεσε κοινωνικὰς μεταβολάς,—τὰς ὁποίας ὅμως προεκάλεσεν ὄχι ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις, ἀλλ' ἡ **κοινωνικοπολιτικὴ ὀργάνωσις** τοῦ προλεταριάτου. Ἡ ἀλήθεια αὕτη εἰσελθοῦσα—κατὰ τῆς οἰκονομικῆς ἐννοίας τῆς

(¹) Πρβλ. σχετικὸν χρονολογικὸν πίνακα ἀνόδων καὶ καθόδων τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος παρὰ Sombart. Der proletarische Sozialismus II, ὡς περὶ τῆς δυνάμεως τῶν ἐργατικῶν ὀργανώσεων Mises, Liberarismus. Τοῦ αὐτοῦ: Antimarxismus. Michels, Die politischen Parteien κλπ.

«τάξεως»—εἰς τὸν «Λενινισμόν», ἔλαβε συγκεκριμένην μορφὴν εἰς τὴν περὶ κατακτήσεως τῆς πολιτικῆς Ἐξουσίας καὶ δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου λενινικὴν θεωρίαν, εἰς τὴν ὁποίαν **ὁ πολιτικὸς** παράγων **προέχει** τοῦ οἰκονομικοῦ ([1]).

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, μετὰ τὴν ἐμφάνισιν ἰδίᾳ τοῦ φασισμοῦ, παρομοία κατεύθυνσις ἰδεῶν ἐσημειώθη καὶ εἰς τὸ σοσιαλιστικὸν στρατόπεδον ([2]).

Ἡ ἀρχή, ὅτι καθὼς καὶ αἱ κυρίαρχοι κρατικαὶ ὁμάδες οὕτω καὶ τὸ προλεταριᾶτον δὲν ἀποτελεῖ κοινωνικὴν τάξιν ὑπὸ τὴν **οἰκονομικὴν** ἔννοιαν, ὁδηγεῖ εἰς τὴν ὑπερνίκησιν τῶν δυσχερειῶν περὶ τὴν ἐξήγησιν τῶν κοινωνικῶν φαινομένων — ἅτινα μὲ τὴν οἰκονομικὴν θεωρίαν τῆς «τάξεως» παραμένουν πράγματι ἀνεξήγητα — ἔχει δὲ ποικίλας συνεπείας ἐπὶ τῆς ἐννοίας καὶ τῆς κοινωνικῆς τοποθετήσεως τοῦ προλεταριάτου καὶ ὡς ὁμάδος καὶ ὡς μάζης.

Ἐξηγήσαμεν εἰς τὸ πρῶτον κεφάλαιον διατὶ τὸ **κίνητρον** καὶ ὁ **τελικὸς σκοπὸς** τῆς δράσεως τῆς κοινωνικῆς ὁμάδος δὲν εἶναι τὸ οἰκονομικὸν στοιχεῖον, ἀλλ' ἡ **κοινωνικὴ ὑπεροχή**. Εἴπομεν, ὅτι τὸ ὁρμέμφυτον τοῦτο τῆς διακρίσεως εἶναι ὄχι οἰκονομικῶς, ἀλλὰ **φυσικῶς** καὶ **κοινωνικῶς** δεδομένον, ἐμφανίζεται δὲ κατὰ τρόπον ἀναμφισβήτητον καὶ ἀδιάψευστον ἐν τῷ κοινωνικῷ διαφορισμῷ. Ὅτι κοι-

---

([1]) Lenin: Staat und Revolution. Τοῦ αὐτοῦ: Die Diktatur des Proletariats und der Reneget Kautsky κλπ. Τὸ αὐτὸ πνεῦμα ὡς πρὸς τὸν καπιταλισμὸν διέπει τὸ ἔργον τοῦ Lenin: Der Imperialismus als jüngste Etappe des Kapitalismus. Πρβλ. ἐπίσης Trotzky: Terrorismus.

([2]) Πρβλ. Henry de Man: Προβλήματα τοῦ ἀντιφασισμοῦ, «Σοσιαλιστικὴ Ἐπιθεώρησις», Ἀθῆναι 1934, κλπ. Ἐκ τῶν παλαιοτέρων ἔργων σημασίαν ἐξαιρετικὴν κατέχουν ἐνταῦθα F. Oppenheimer: Der Staat, Hans Kelsen: Sozialismus und Staat (ἀπάντησις εἰς τοῦτο: Max Adler: Staat und Marxismus), Friedrich Lenz: Marxismus und Staat, ἐκ τῆς ἰδεαλιστικῆς σχολῆς Stammler: Wirtschaft und Staat. R. Michels: Die politischen Parteien der Gegenwart. Παναγ. Κ. Κανελλοπούλου: Ὁ ἄνθρωπος καὶ αἱ κοινωνικαὶ ἀντιθέσεις, ἔνθα καὶ πολλαὶ τῶν σχετικῶν θεωριῶν, Ε. Λεμπέση: Ὁ τραστοκαρτελλικὸς καπιταλισμός. («Πολ. Φύλλα», 1931) κλπ.

νωνικήν τινα κίνησιν δύναται νὰ ἐξαπολύσῃ, ἐν τελευταίᾳ ἀναλύσει, μόνον τὸ φυσικὸν **ὁρμέμφυτον** καὶ οὐδεμία ἄλλη κινητήριος δύναμις, εἶναι ἐξ ἴσου ἀναμφισβήτητον ὄχι μόνον διότι εἶναι φάνερόν, ἀλλὰ καὶ διότι ἀναλυομένη μία οἱαδήποτε κοινωνικῶς ἐμφανιζομένη κίνησις ἀνάγεται ἀναποτρέπτως εἰς φυσικὴν τινα δύναμιν. Ἐὰν λοιπὸν θεωρήσωμεν ὡς ἄμεσον αἰτίαν μιᾶς οἱασδήποτε κοινωνικῆς κινήσεως τὸν οἰκονομικὸν παράγοντα, ἀναλύοντες ὅμως τοῦτον φθάνομεν nolens volens εἰς τὴν φυσικὴν δύναμιν, ὡς τὴν τελευταίαν ἔμμεσον αἰτίαν. Διὰ τοῦτο ὑποχρεούμεθα ἐπιστημονικῶς νὰ ἀρχίσωμεν ἀπὸ τὴν τελευταίαν ταύτην. Διότι ἐπιστήμη, ἥτις δὲν ἐξαντλεῖ ὁλόκληρον τὴν σειρὰν τῶν αἰτίων, ἀλλὰ διακόπτει αὐτὴν αὐθαιρέτως εἰς ὃ σημεῖον ἐπιθυμεῖ — διὰ νὰ μεταβληθῇ εἰς ἐνεργὸν πολιτικὴν — δύναται νὰ εἶναι ἴσως κοινὴ δημοκοπία ἀνθρώπων ἀναξίων αὐτῆς κατὰ τὸ πνευματικὸν καὶ ἠθικὸν ἐπίπεδον, δὲν δύναται ὅμως νὰ εἶναι ἐπιστήμη. Ἡ κοινωνιολογία ὅμως εἶναι ἐπιστήμη.

Ἐπαλήθευσιν τῆς θεωρίας, ἣν ἐξεθέσαμεν περὶ τῶν κρατικῶν ὁμάδων ἀποτελεῖ ἡ ἀντίστροφος ὄψις αὐτῶν: αἱ ἐπαναστατικαὶ ὁμάδες. Ἐὰν τὸ ὁρμέμφυτον τῆς ὑπεροχῆς εἰς τὰς κρατικὰς ὁμάδας **ἀναπτύσσεται**, — τοὐναντίον τοῦτο εἰς τὰς ἐπαναστατικὰς ὁμάδας **ἐμποδίζεται**. Τὰ δύο ταῦτα ἀντίθετα αἴτια ἔχουν δύο **μαθηματικῶς** ἀντίθετα ἀποτελέσματα, τῶν ὁποίων ἐξαίρεσιν δὲν συνιστᾷ **οὐδ' ἓν** κοινωνικὸν ἄτομον. Τὰ ἀποτελέσματα ταῦτα εἶναι: συντηρητικότης εἰς τὴν κρατικὴν ὁμάδα, — ἐπαναστατικότης εἰς τὴν κυριαρχουμένην ὁμάδα. Ἡ ἀπόλυτος ἐπάρκεια τῆς θεωρίας ταύτης δείκνυται ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι **οὐδ' ἓν** κοινωνικὸν ἄτομον συνιστᾷ ἐξαίρεσιν αὐτῆς, ἀντιθέτως πρὸς τὴν οἰκονομιστικὴν θεωρίαν, ἥτις **ἀδυνατεῖ** νὰ ἐξηγήσῃ δύο κολοσσιαῖα προβλήματα: Τὸ πρόβλημα τῆς ἐπαναστατικῆς **μάζης**, καὶ τὸ πρόβλημα τῶν **ταξικῶν ἀποστατῶν** (1). Θεωρία ὅμως

---

(1) Πρβλ. σχετικῶς Π. Κανελλοπούλου: Ὁ ἄνθρωπος καὶ αἱ κοινωνικαὶ ἀντιθέσεις. Τοῦ αὐτοῦ: Κάρολος Μάρξ.

μὴ δυναμένη νὰ ἐξηγήσῃ τὰ δύο ταῦτα προβλήματα διὰ τῆς οἰκονομικῆς περὶ «τάξεως» ἐννοίας σημαίνει χρεωκοπίαν· διότι ἢ μία θεωρία ἐξηγεῖ **ὅλα** τὰ κοινωνικὰ φαινόμενα, ἢ **οὐδὲν** — ὅταν δὲν ἐξηγῇ ὅλα. Tertium non datur. Οὐδεμίαν «ἐξαίρεσιν» ἐπιτρέπει ὁ φυσικὸς νόμος. Καὶ «νόμος» εἶναι μόνον ὁ φυσικός. Πέραν αὐτοῦ, ἡ σύγχυσις καὶ ἡ ταξικὴ δημοκοπία. Ἀντιθέτως ὅμως, ἐὰν εἷς οἰκονονομικὸς ἀστὸς εἶναι ἐπαναστάτης ἢ εἷς οἰκονομικὸς προλετάριος εἶναι συντηρητικὸς — φαινόμενα ἀνεξήγητα διὰ τῆς οἰκονομικῆς περὶ τάξεως θεωρίας — εἶναι φαινόμενα ἐξηγητὰ ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ἐξαιρέσεως διὰ τῆς θεωρίας τῆς κοινωνικῆς ὑπεροχῆς καὶ τῆς κοινωνικῆς **μειώσεως** (1). Ὁ ἐπαναστάτης ἀστὸς εἶναι ὑποκειμενικὸς προλετάριος, ὁ συντηρητικὸς προλετάριος εἶναι ὑποκειμενικὸς ἀστός. Τοῦτο δὲ ἀκριβῶς δεικνύει, ὅτι ἡ οἰκονομικὴ θέσις τοῦ ἀστοῦ οὐδόλως σημαίνει καὶ κοινωνικὴν ὑπεροχήν, ὅταν λ. χ. ὁ ἀστὸς οὗτος ὡς ἄτομον εἶναι κοινωνικῶς μειωμένος, ἢ ὅταν αἰσθάνεται λ.χ. «χριστιανικῶς» ἢ ἡττοπαθῶς, φέρεται, ἢ ὁμιλεῖ ὡς προλετάριος, ὅταν λόγῳ **φυσικῆς κατωτερότητος** ἀδυνατεῖ νὰ προσαρμοσθῇ εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ὁμάδος του, ἢ ὅταν, λόγῳ ὑπερτροφίας τοῦ ὁρμεμφύτου τῆς διακρίσεως, ἀδυνατεῖ νὰ ἱκανοποιήσῃ αὐτὸ ἐντὸς τῶν στενῶν ὁρίων τῆς ὁμάδος του: ὁπότε ἡ κοινωνική του ὁμὰς ἀποκλείει αὐτὸν ἐκ τῶν κόλπων της κατὰ τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλον τρόπον· ἀπὸ τῆς ἀπλῆς ψυχρότητος ἢ δυσφορίας, μέχρι τῆς τελείας ἀγνοήσεως ἢ καταδιώξεως. Ὑποκειμενικὸς ἀστὸς δὲ εἶναι ὁ προλετάριος, ὅστις ἐξυψοῦται κοινωνικῶς ὑπὲρ τοὺς ὁμοίους του καὶ καταλήγει γραμματεὺς τοῦ σωματείου του, τῆς ὁμοσπονδίας, τῆς συνομοσπονδίας, τῆς γενικῆς συνομοσπονδίας, τοῦ κόμματος, ὑπουργὸς ἢ πρωθυπουργός.

Πάντας αὐτοὺς τοὺς ἀνερχομένους προλεταρίους ἡ οἰκονομικὴ περὶ τάξεως θεωρία, ἐν μεγίστῃ ἀμηχανίᾳ, ἀποκαλεῖ ἁπλῶς «προδότας», ἤτοι ἐκφέρει μίαν εὔκολον

---

(1) Πρβλ. Ψυχολογία τοῦ ressentiment.

ὅσον καὶ νοητικῶς κενὴν **ἠθικὴν** κρίσιν, ὑπεκφεύγουσα συστηματικῶς νὰ **ἐξηγήσῃ** τὸ φαινόμενον, προσπαθοῦσα δὲ διὰ χυδαίου ὑβρεολογίου νὰ καλύψῃ τὴν γυμνότητά της. Ἰδίως ἡ πλέον δημοκοπικὴ κομμουνιστικὴ θεωρία, ἐν δεινῷ πανδαιμονίῳ πλουσιωτάτου ὑβρεολογικοῦ λεξιλογίου, ἀποδίδει εἰς αὐτοὺς—ὀρθώτατα—αὐτὴν τὴν ἀποτυχίαν τῆς κομμουνιστικῆς ἐπαναστάσεως καὶ τὴν διάσωσιν τοῦ καπιταλισμοῦ. Ἀτυχῶς ὅμως καὶ ταῦτα εἶναι ὀρθὰ καί τι ἄλλο ἀκόμη ὀρθώτερον: ὅτι οἱ «προδόται» οὗτοι κατεῖχον εἰς τὰς ἐργατικὰς ὀργανώσεις θέσεις **ἀπαραιτήτους** ἐν τῷ κοινωνικῷ **διαφορισμῷ**, αἵτινες ἦσαν θέσεις ἡγετικαὶ καὶ **κυριαρχικαὶ** καὶ **συνεπῶς** ὑπηγόρευον εἰς αὐτοὺς **συντηρητικότητα.** Ὅτι δὲ ὁ κοινωνικὸς διαφορισμὸς εἶναι ὡπλισμένος μὲ ἀρκετὴν ἀδιαφορίαν ἔναντι παντὸς συγκινητικοῦ ὑβρεολογίου ἢ ἄλλων εἰλικρινῶν καὶ δακρυβρέκτων ἐπικλήσεων μερικῶν καλοπροαιρέτων ἰδεολόγων πτωχῶν τῷ πνεύματι, ἢ ἰδιοτελῶν τινων «ἐπαναστατῶν», τοῦτο ἀπεδείχθη ἐπαρκῶς ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι οἱ «προδόται» οὗτοι πράγματι ἐματαίωσαν τὴν ἐπανάστασιν, ἢ μᾶλλον ἐσταμάτησαν αὐτὴν εἰς ὃ στάδιον θὰ κατελάμβανον **αὐτοὶ**—οἱ «προδόται»—τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν καὶ ὄχι ἄνδρες ἀναδεικνυόμενοι ἀπ' εὐθείας ἐκ τῆς μάζης, ὡς λ.χ. ἐν Ρωσσίᾳ, οἵτινες κατηγόρουν τοὺς πρώτους ὡς «προδότας», διὰ νὰ καταλάβουν τὴν ἐξουσίαν **αὐτοί.**

Τὸ προλεταριάτον λοιπόν, ἐκτὸς τῆς ὑποστάσεώς του ὡς οἰκονομικῆς κατηγορίας, ἐμφανίζεται ἐνταῦθα καὶ ὡς **κοινωνικὴ ὁμάς.** Αὕτη εἶναι κοινωνικὸς σχηματισμὸς μὲ κίνητρον καὶ σκοπὸν τὴν κοινωνικὴν ὑπεροχήν. Τὸ κίνητρον τοῦτο εἶναι κατ' ἀνάγκην ψυχολογικόν, διότι οὐδὲν **κίνητρον** δύναται νὰ ὑπάρξῃ **ἐκτὸς** τῆς ψυχολογίας καὶ ἐξ ἀντικειμενικῆς τινος καταστάσεως — ὡς λ.χ. ἡ οἰκονομικὴ —χωρὶς ἡ ἀντικειμενικὴ αὕτη κατάστασις νὰ προκαλέσῃ πρῶτον **ψυχολογικὴν ἀντίδρασιν.** Ψυχολογικὴν ὅμως ἀντίδρασιν προκαλεῖ εἰς τὸ προλεταριάτον πολὺ περισσότερον ἡ κοινωνικὴ αὐτοῦ **μείωσις** (ressentiment) παρὰ ἡ οἰκονομικὴ

αὐτοῦ κατάστασις (¹). Ἢ ἄλλως: ὁ ψυχολογικὸς μηχανισμός, ὅστις θὰ δεχθῇ τὴν ἐξωτερικὴν πραγματικότητα — συμπεριλαμβανομένης τῆς οἰκονομικῆς — εἶναι **ἤδη προκοινωνικῶς** ἐφωδιασμένος διὰ τοῦ ὁρμεμφύτου τῆς ὑπεροχῆς, **φυσικῶς** δεδομένου, **πρὸ** τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως. Τοῦτο σημαίνει ὅτι τὸ ὁρμέμφυτον τοῦτο θὰ θεωρήσῃ **καὶ** τὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν ὡς **μέσον** πρὸς ἀνάπτυξιν του (διὰ τοῦτο θὰ ἐπιδιώξῃ τὴν **βελτίωσιν** αὐτῆς, οὐδέποτε ὅμως τοῦτο θὰ καταλήξῃ εἰς «ἰσότητα» καὶ «ἀταξικὴν κοινωνίαν»), ἢ ὡς **αἰτίαν** τῆς κοινωνικῆς του **μειώσεως** ὁπότε θὰ μεταστραφῇ εἰς ressentiment. Οὐδέποτε ὅμως θὰ κινηθῇ κατὰ **τελευταῖον λόγον** ἐκ τοῦ οἰκονομικοῦ ἐλατηρίου καὶ οὐδέποτε θὰ θεωρήσῃ τὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν ὡς **τελικὸν σκοπόν,—**ἤτοι **οὐδέποτε ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις δύναται νὰ προηγηθῇ καὶ ἀντιστρέψῃ τὸν φυσικὸν νόμον.** (²)

Ἀλλὰ καὶ ἂν τὸ προλεταριάτον θεωρήσῃ ὡς **μοναδικὴν** αἰτίαν τῆς κοινωνικῆς του μειώσεως τὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν καὶ τὸ ὁρμέμφυτον τῆς ὑπεροχῆς μεταστραφῇ παρ' αὐτῷ εἰς ressentiment — καὶ πάλιν τὸ ressentiment τοῦτο δὲν δύναται νὰ ἔχῃ ὡς συνέπειαν οὐδεμίαν **κοινωνικὴν κίνησιν,** ἐὰν δὲν ὑπάρξῃ ἡ προλεταρικὴ **κοινωνικοπολιτικὴ ὀργάνωσις,** ἥτις ἀποτελεῖ κοινωνικὸν σῶμα ἀντικειμενικόν, διὰ τῆς φυσικῆς δυνάμεως, ἣν κέκτηται καὶ διὰ τῆς ὁποίας καὶ μόνον δύναται νὰ προκαλέσῃ κοινωνικὴν κίνησιν.

Τοῦτο τονίζεται ἀπειράκις — πλὴν τοῦ Μὰρξ καὶ τῶν σοσιαλδημοκρατικῶν θεωρητικῶν — καὶ ὑπὸ τῶν κομμουνιστῶν συγγραφέων, χωρὶς βέβαια νὰ λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ἡ ἀντίφασις πρὸς τὴν οἰκονομικὴν περὶ τάξεων θεωρίαν (³). Ὡς ἀντίθετον παράδειγμα δύνανται νὰ χρησιμεύσουν οἱ δοῦλοι, τοὺς ὁποίους τὸ τυχὸν ressenti-

(¹) Πρβλ. Ψυχολογία τοῦ ressentiment.

(²) Πρβλ. Oppenheimer, op. cit.

(³) Gumplowicz: Soziologie. Oppenheimer: System der Soziologie. Wieser: Das Gesetz der Macht.

ment εἰς οὐδὲν ὠφέλησε, ἀλλὰ καὶ σύγχρονα παραδείγματα, ὡς λ. χ. κατὰ τὴν Γερμανικὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1919, κατὰ τὴν φασιστικὴν Ἰταλικὴν ἐπανάστασιν τῷ 1922, κατὰ τὴν γερμανικὴν ἐθνικοσοσιαλιστικὴν τῷ 1932 κλπ.—ὅπου αἱ κοινωνικοπολιτικαὶ ἐργατικαὶ ὀργανώσεις ὑπέκυψαν, παρ' ὅλον ὅτι κατὰ τοὺς κομμουνιστὰς συγγραφεῖς, «ἀντικειμενικῶς» «ὁ καπιταλισμὸς εὑρίσκετο ἐν καταρρεύσει καὶ ἡ κομμουνιστικὴ ἐπανάστασις ἦτο ὥριμος». Ὁ ἰσχυρισμὸς ὅτι ὁ «καπιταλισμὸς» εὑρέθη ἢ θὰ εὑρεθῇ ποτὲ «**ἀντικειμενικῶς**» ἐν καταρρεύσει, ἀποτελεῖ—πλὴν τῆς καθαρῶς οἰκονομικῆς ἀπόψεως, ἐκ τῆς ὁποίας ὁ ἀριθμὸς τῶν διεξόδων αὐτοῦ εἶναι ἄπειρος—καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς κοινωνικῆς δυναμικῆς καθαρὸν **μῦθον**. Εἶναι τουναντίον πιθανότερον ν' ἀλλάξῃ κατεύθυνσιν ὁ ἥλιος παρὰ νὰ πέσῃ ὁ καπιταλισμὸς «ἀντικειμενικῶς», ἤτοι χωρὶς νὰ εὑρεθῇ ἡ «ὑποκειμενικὴ» δύναμις ἥτις, θὰ τὸν ρίψῃ(1).

Ἡ ἀναγωγὴ ὅμως τῆς προλεταριακῆς ὀργανώσεως κατὰ τελευταῖον λόγον εἰς τὰ οἰκονομικὰ συμφέροντα ἀποτελεῖ σημαντικὴν μυωπίαν καὶ ἄμβλυσιν τῆς πραγματικότητος πρὸς ἐκμετάλλευσιν δημοκοπικήν, ὡς θὰ ἴδωμεν καὶ εἰς τὸ φαινόμενον τῆς μάζης, ἥτις ἀποτελεῖ ἀντίθεσιν πρὸς πᾶσαν **ἔννοιαν** «οἰκονομικοῦ συμφέροντος».

Ἡ ὡς ἄνω ἀντικειμενικὴ περὶ τῆς κοινωνικῆς ὁμάδος τοῦ προλεταριάτου θεωρία ἀποδεικνύεται τέλος καὶ ἀρνητικῶς διὰ τοῦ γεγονότος, ὅτι τὰ **οἰκονομικὰ** συμφέροντα τῶν ἐπὶ μέρους προλεταρικῶν ὁμάδων εἶναι ὄχι ἀλλη-

---

(1) Χαρακτηριστικὸν εἶναι ἐν προκειμένῳ τὸ σχετικὸν σπανιώτατον εἰς εἰλικρίνειαν χωρίον τοῦ κουμμουνιστοῦ θεωρητικοῦ **Eugen** Varga: **Die Niedergangsperiode des Kapitalismus**, (Vorwort), σοβαρώτερον παντὸς «διαλεκτικοῦ» τραγελάφου. Πρβλ. σχετικῶς Ε. Λεμπέση: Ὁ τραστοκαρτελλικὸς καπιταλισμός, εἰς «Πολιτικὰ Φύλλα», 1932 καὶ τοῦ αὐτοῦ: Σύγχρονα προβλήματα τοῦ καπιταλισμοῦ. **Geiger**, 157)8.

λέγγυα, ἀλλὰ τουναντίον **ἀντίθετα** (¹). Οἱαδήποτε κίνησις ὑποομάδος τινὸς τοῦ προλεταριάτου πρὸς αὔξησιν λ. χ. τοῦ μισθοῦ, ἢ πρὸς βελτίωσιν γενικῶς τῆς οἰκονομικῆς θέσεώς της ἐκσπᾷ, ὡς γνωστόν, διὰ τοῦ μηχανισμοῦ τῆς «ἐπιπτώσεως», ἤτοι διὰ τῆς ὑψώσεως τῶν τιμῶν τῶν προϊόντων, εἰς βάρος ὅλων τῶν ἄλλων προλεταριακῶν ὑποομάδων (²). Διὰ τοῦτο αἱ ἀξιώσεις μιᾶς μεμονωμένης προλεταριακῆς ὑποομάδος, πολὺ δὲ περισσότερον ἡ ἱκανοποίησις τῶν ἀξιώσεων τούτων, προκαλεῖ **γενίκευσιν** τοῦ ἀγῶνος εἰς ὅλας τὰς προλεταριακὰς ὑποομάδας ὑπὲρ τῆς προσαρμογῆς τῶν μισθῶν των πρὸς τὴν νέαν ὕψωσιν τῶν τιμῶν, δύναται δὲ νὰ καταλήξῃ εἰς γενικὴν ἀπεργίαν ἑνὸς κλάδου ἢ ὅλων τῶν κλάδων. Τὸ καθαρῶς **ἀμυντικὸν** τοῦτο φαινόμενον,—ἢ καὶ ἐπιθετικὸν—τῆς γενικεύσεως τοῦ ἀγῶνος, προκύπτει πράγματι ἐκ τῆς ἀνομοιογενείας τῶν οἰκονομικῶν συμφερόντων τῶν προλεταριακῶν ὑποομάδων, δὲν σημαίνει δὲ ἀ λ λ η λ ε γ γ ύ η ν—καθ' ὃ φαινόμενον οἰκονομικόν,—ἀλλ' ἀ τ ο μ ι σ τ ι κ ὴ ν τοὐναντίον δρᾶσιν μιᾶς ἑκάστης τῶν προλεταριακῶν ὑποομάδων πρὸς προάσπισιν τοῦ ἰ δ ί ο υ αὐτῆς οἰκονομικοῦ συμφέροντος, φαινόμενον ὅμοιον πρὸς τὸ ταυτόχρονον ἄνοιγμα τῶν ὀμβρελλῶν ὑπὸ πολλῶν ἀτόμων, τὸ ὁποῖον ἀνεφέραμεν ἀλλαχοῦ.

Ὁ «οἰκονομισμὸς» αὐτὸς ἀκριβῶς τῶν προλεταριακῶν ὑποομάδων, ἐνεργούμενος δι' ὡρισμένων ἐργατικῶν ἡγετῶν τῶν διαφόρων προλεταριακῶν ὀργανώσεων καὶ ἐξελισσόμενος εἰς πλήρη καὶ διαρκῆ συναλλαγὴν μετὰ τῶν ἐργοδοτῶν καὶ τοῦ κράτους,—προκαλεῖ τὴν μῆνιν καὶ τὸ δεινὸν ὡς εἰκός, ὑβρεολόγιον τῆς κομμουνιστικῆς οἰκονομιστικῆς θεωρίας ἐξ ἴσου, ὡς καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν «προδοτῶν» τῆς πολιτικῆς ἐπα-

(¹) Ε. Λεμπέση: Σύγχρονα προβλήματα τοῦ καπιταλισμοῦ. Π. Κανελλοπούλου: Ὁ ἄνθρωπος καὶ αἱ κοινωνικαὶ ἀντιθέσεις. Geiger: 44, 45, 46, 50, 70, 71, 72. Sombart: Mod. Kapitalismus. Τοῦ αὐτοῦ: Der proletarische Sozialismus, II. Henry de Man: Au delà du Marxisme. Delewski: Antagonismes sociaux et antagonismes prolétariens.

(²) Mises: Liberalismus. Mises: Interventionismus.

ναστάσεως, τόσῳ δὲ μᾶλλον, καθ' ὅσον οἱ «προδόται» ἐκεῖνοι καὶ οἱ «μεσάζοντες» οὗτοι συμπίπτουν εἰς τὰ αὐτὰ πρόσωπα: τοὺς ἡγέτας τῶν προλεταριακῶν ἐπαγγελματικῶν καὶ πολιτικῶν ὀργανώσεων, οἵτινες, εἶναι συντηρητικοὶ ὡς ἐκ τῶν θέσεών των ἀφ' ἑνός, ἔχουν δὲ ἀτομικὸν συμφέρον πρὸς διάσπασιν τοῦ προλεταριάτου ἀφ' ἑτέρου, ἵνα τοῦτο μὴ καταλάβῃ τὴν ἐξουσίαν, ὁπότε οὗτοι θὰ ἔχαναν τὰς θέσεις των, διότι θὰ κατελάμβανον αὐτὰς οἱ ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ἐπαναστάσεως ἡγέται. Καὶ ὅτι μὲν ἡ οἰκονομιστικὴ θεωρία ὑπεκφεύγει, ὡς εἰκός, νὰ **ἐξηγήσῃ** τὸ φαινόμενον, εἶναι εὐνόητον. 'Αλλ' ὅτι τοῦτο ἀποτελεῖ ἀναίρεσιν αὐτῆς εἶνε φανερόν, ὅσον φανερὸν εἶναι, ὅτι καὶ ὁ οἰκονομισμὸς οὗτος τῶν προλεταριακῶν ὑποομάδων ἀποτελεῖ **γεγονός**,—τὰ σφάλματα δὲ ἔγκεινται εἰς τὰς θεωρίας καὶ οὐδέποτε εἰς τὰ γεγονότα,— γεγονὸς ἐξηγούμενον ἐκ τοῦ **οἰκονομικοῦ διαφορισμοῦ**, ὅσον φανερὸν εἶναι, ὅτι ἡ μῆνις καὶ αἱ ὕβρεις τῶν ἐπαναστατῶν οὐδὲν ἀπολύτως δύνανται νὰ ἐπιτύχουν ὡς πρὸς τὴν ἀναίρεσιν τοῦ γεγονότος, δύνανται δὲ μόνον νὰ χρησιμεύσουν ὡς δημοκοπικὸν σύνθημα πρὸς ἐξέγερσιν τῆς μάζης, ἵνα δι' αὐτῆς ἔλθουν εἰς τὴν ἀρχὴν **αὐτοὶ** καὶ δημιουργηθῇ ἐκ νέου τὸ αὐτὸ γεγονὸς μὲ ἄλλα πρόσωπα,—ἤτοι ἵνα καταλάβουν τὰς θέσεις τῶν «προδοτῶν» **αὐτοί**. Περὶ τῶν «γενικῶν οἰκονομικῶν συμφερόντων» τοῦ προλεταριάτου, βλ. κατωτέρω.

Μία μοναδικὴ ἐξαίρεσις εἰς τὸν ἀτομιστικὸν τοῦτον ἀγῶνα εἶναι τὸ φαινόμενον τῆς προλεταριακῆς ἐκείνης ὑποομάδος, ἥτις ἐκ **καθαρᾶς ἀλληλεγγύης** συμμετέχει εἰς ἀγῶνα, ἐκ τοῦ ὁποίου οὐδὲν ἔχει νὰ ὠφεληθῇ, τὸ πᾶν δὲ ἔχει νὰ χάσῃ. 'Αλλ' ἡ ἐξαίρεσις ἀκριβῶς αὕτη δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἑρμηνευθῇ διὰ τῆς οἰκονομικῆς θεωρίας, διότι ἀκριβῶς ἀποτελεῖ τὴν ἀναίρεσιν αὐτῆς.

Τοιαύτη λοιπὸν ἡ **ἀντιθετικὴ** σύνθεσις τοῦ προλεταριάτου ὡς οἰκονομικῆς κατηγορίας, ἐκ τῆς ἀπόψεως τῶν οἰκονομικῶν του συμφερόντων.

Ὅτι ταῦτα δὲν ἐξικνοῦνται πέραν τῆς ἱκανοποιήσεως αὐτῶν εἶναι φυσικόν, καθ' ὅσον οὐδὲν φυσικὸν ὁρμέμφυτον ἀποτελεῖ τὸ κίνητρον τῶν οἰκονομικῶν διεκδικήσεων πλὴν τοῦ ἐνστίκτου τῆς αὐτοσυντηρήσεως, τοῦ ὁποίου ἡ δρᾶσις σταματᾷ εἰς τὴν ἱκανοποίησιν αὐτῆς, οὐδέποτε ἐξικνούμενον πέραν ταύτης. Ὅ,τι λοιπὸν ἀποτελεῖ τὸ κίνητρον τῶν «ταξικῶν» πράγματι ἀγώνων τοῦ προλεταριάτου ὡς **κοινωνικοπολιτικῆς ὁμάδος** πᾶν ἄλλο εἶναι παρὰ τὸ ἔνστικτον τῆς αὐτοσυντηρήσεως, ἤτοι τὸ οἰκονομικὸν ἐλατήριον. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ὁ μαρξισμὸς παρενθέτει ὅρους λίαν—καὶ σκοπίμως ἴσως—**ἀσαφεῖς**: Τὸ προλεταριάτον, κατὰ ταῦτα, ἀγωνίζεται ὄχι διὰ τὴν αὐτοσυντήρησίν του ἁπλῶς, ἀλλὰ διὰ τὴν **«ἀπελευθέρωσίν» του**. Τὴν ἀπελευθέρωσίν του ὅμως ὁ μαρξισμὸς οὐδέποτε θεωρεῖ ὡς ἀπελευθέρωσιν ἀπὸ μ ό ν η ς τῆς οἰκονομικῆς ἐκμεταλλεύσεως. Πρόκειται περὶ τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ προλεταρίου ἀπὸ **πάσης** ἀπόψεως: ἀπὸ τῆς ἀπόψεως πρὸ παντὸς τῆς **πολιτιστικῆς**, ἥτις δύναται νὰ περιλαμβάνῃ καὶ ὅλας τὰς ἄλλας ἀπόψεις. Ὁ προλετάριος πρέπει νὰ παύσῃ νὰ εἶναι μηχανὴ καὶ πρέπει νὰ γίνῃ **ἄνθρωπος**. Ὁ προλετάριος πρέπει νὰ παύσῃ νὰ **ὑποτιμᾶται** ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ πρέπει νὰ γίνῃ **κοινωνικῶς**—ὄχι ἁπλῶς νομικῶς—**ἰσότιμος. Ταῦτα** λοιπὸν καὶ κατὰ τὸν μαρξισμὸν ἀποτελοῦν τὸν σκοπὸν τοῦ ταξικοῦ ἀγῶνος τοῦ προλεταριάτου, ὄχι ὅμως ὡς οἰκονομικῆς τάξεως—ὡς ὁ μαρξισμὸς διδάσκει—ἀλλ' ὡς κοινωνικοπολιτικῆς ὀργανώσεως: Ὅ,τι δηλαδὴ ἐνταῦθα καλεῖται ὁρμέμφυτον τῆς ὑπεροχῆς, διαστρεφόμενον εἰς τὴν κάτω «τάξιν» εἰς ressentiment. Ἡ μαρξιστικὴ ἄποψις, ὅτι βάσις τῆς οἰκονομικῆς ἀνισότητος δὲν εἶναι ὁ φυσικὸς νόμος, ὁδηγεῖ βεβαίως τὸν μαρξισμὸν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἡ οἰκονομικὴ ἀνισότης δύναται νὰ «καταργηθῇ». Ἐκ τῆς οἰκονομιστικῆς ταύτης ἀπόψεως ὁ μαρξισμὸς ἄγεται εἰς τὴν ἰδέαν τῶν «γενικῶν οἰκονομικῶν συμφερόντων» τοῦ προλεταριάτου, ἅτινα ἀκριβῶς «θὰ ὁδηγήσουν» εἰς τὴν «κατάργησιν» τοῦ οἰκονομικοῦ διαφορισμοῦ. Ἡ κατασκευὴ αὐτὴ σκοπεῖ τὴν ὑπερπήδησιν τῶν θεωρητικῶν δυσχερειῶν, αἵτινες προκύπτουν ἐκ τῆς **ἀντι-**

θέσεως τῶν οἰκονομικῶν συμφερόντων τῶν προλεταριακῶν ὑποομάδων. Οὕτω διαπιστοῦται πρῶτον: ἡ γενικὴ ἐκμετάλλευσις πάντων τῶν προλεταρίων, ἀνεξαρτήτως τῆς ὑποομάδος εἰς ἣν ἀνήκουν, ἐν τῷ καπιταλιστικῷ συστήματι. Κοινὸς συνεπῶς ὁ οἰκονομικὸς ἐχθρός: ὁ καπιταλισμός. Δεύτερον δὲ ἐπιδιώκεται ἡ ριζικὴ **ἀνατροπὴ** τοῦ **καπιταλισμοῦ** καὶ ἡ ἀταξικὴ κοινωνία.

Εἰς ταῦτα δέον νὰ παρατηρηθοῦν:

1. — Ἡ ὕπαρξις γενικῆς ἐκμεταλλεύσεως τοῦ προλεταριάτου καὶ γενικῶν προλεταριακῶν συμφερόντων δὲν **καταργεῖ** τὴν ὕπαρξιν τῶν εἰδικῶν θετικῶν ἢ ἀμέσων οἰκονομικῶν συμφερόντων τῶν **ἐπὶ μέρους** προλεταριακῶν ὑποομάδων — γεγονὸς ἔχον **τοὐλάχιστον ἴσην** σημασίαν πρὸς τὰ «γενικὰ» (καὶ **ἀφῃρημένα**) προλεταριακὰ οἰκονομικὰ συμφέροντα. Μέχρι τοιούτου σημείου μάλιστα δύναται ἡ ἐκ τῶν **μερικῶν** οἰκονομικῶν συμφερόντων προκαλουμένη **διάσπασις τοῦ προλεταριάτου** ν' ἀποβῇ ἀποφασιστική, — ὥστε νὰ ματαιώσῃ ἤδη τὴν κομμουνιστικὴν ἐπανάστασιν καὶ νὰ ματαιώνῃ αὐτὴν συνεχῶς εἰς τὸ μέλλον. Τὰ ἐπὶ μέρους λοιπὸν οἰκονομικὰ συμφέροντα τῶν προλεταριακῶν ὑποομάδων καὶ ἡ ἐκ τούτων διάσπασις τοῦ προλεταριάτου — ἔχουσα τὴν ρίζαν αὐτῆς ἐν τῷ οἰκονομικῷ διαφορισμῷ, ὅστις ὅμως ἔχει τὴν ρίζαν αὐτοῦ ἐν τῷ φυσικοκοινωνικῷ τοιούτῳ, — εἶναι παράγων ἐξ ἴσου τοὐλάχιστον σπουδαῖος, ὅσον τὰ «γενικὰ» ἢ ἀρνητικὰ ἢ ἔμμεσα συμφέροντα τοῦ προλεταριάτου.

2. — Διὰ ν' ἀνατραπῇ ὁ καπιταλισμὸς δὲν ἀρκοῦν τὰ οἰκονομικὰ συμφέροντα, οὐδὲ τὰ **γενικὰ** τοιαῦτα, τοῦ προλεταριάτου, διότι ἅμα ὡς ταῦτα ἱκανοποιηθοῦν ἐν τῷ **ἀστικῷ** συστήματι, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ἁπλῶς τὴν οἰκονομικὴν ἤτοι ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς αὐτοσυντηρήσεως — παύουν ὑπάρχοντα. Ἐὰν δὲ ὁ μαρξισμὸς ὠθεῖ τὴν ἔννοιαν τῶν «γενικῶν οἰκονομικῶν συμφερόντων» τοῦ προλεταριάτου μέχρι τοῦ σημείου, νὰ σημαίνουν ταῦτα ἀπόλυτον καὶ ἀπαραίτητον **ἀνατροπὴν** τοῦ καπιταλισμοῦ καὶ ἰδιοποίησιν τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς ὑπὸ τοῦ προλεταριάτου, φανε-

ρὸν εἶναι, ὅτι εὐσχήμως εἰσέρχεται διὰ τοῦ παραθύρου εἰς τὴν μεταφυσικήν. Ἅπασα ἡ ψυχολογία, ἡ ἱστορία καὶ ἡ κοινωνιολογία διδάσκει, ὅτι οὐδέποτε ἁπλῆ «ἐκμετάλλευσις» ἐπέφερε τὴν ἀνατροπὴν καθεστῶτος τινός, ἐὰν αὕτη δὲν συνεδυάσθη πρὸς ὡρισμένην τύφλωσιν αὐτοῦ, ὅπως ἱκανοποιήσῃ τὰς ἀμέσους — μόνον — οἰκονομικὰς ἀνάγκας τῆς κάτω τάξεως, καὶ πρὸς κοινωνικὴν **μείωσιν** αὐτῆς καὶ ὅτι καὶ ἂν ἡ ἀνατροπὴ συνετελέσθη, οὐδέποτε ἐξέλειψεν ὁ οἰκονομικὸς διαφορισμός, ἀλλ' ἐδημιουργήθη **νέος** τοιοῦτος. Τοῦτο ἀποδεικνύει ἀντιστρόφως τὸ ὡς ἄνω λεχθέν, ὅτι τὸ οἰκονομικὸν ἐλατήριον εἶναι παράλληλον πρὸς τὸ ἔνστικτον τῆς **αὐτοσυντηρήσεως**, τὸ ὁποῖον διαγράφει σαφῶς καὶ τὰ ὅρια αὐτοῦ, τὰ ὁποῖα εὑρίσκονται εἰς τὴν ἱκανοποίησιν τῶν οἰκονομικῶν ἀναγκῶν καὶ δὲν ἐξικνοῦνται πέραν ταύτης. Ἡ ἀνατροπὴ τοῦ καπιταλισμοῦ δὲν δύναται νὰ ἐξηγηθῇ συνεπῶς ἐκ τῶν οἰκονομικῶν συμφερόντων, τὰ ὁποῖα αὕτη κατὰ πολὺ ὑπερβαίνει, ἀλλ' ἐκ τοῦ ὁρμεμφύτου τῆς ὑπεροχῆς τὸ ὁποῖον εἶναι στοιχεῖον φυσικὸν καὶ ὄχι οἰκονομικὸν καὶ τὸ ὁποῖον **παραμένει εἰς τὴν κυριαρχουμένην τάξιν** (ὑπὸ τὴν μορφὴν τοῦ ressentiment) **παρὰ πᾶσαν ἱκανοποίησιν τῶν οἰκονομικῶν ἀναγκῶν αὐτῆς ὑπὸ τῆς ἀρχούσης τάξεως**. Τὸ ἔμφυτον τοῦτο, διαστραφὲν εἰς τὴν κάτω τάξιν εἰς ressentiment, παραμένει **σταθερὸν καὶ αἰώνιον**, ἀνεξαρτήτως τῆς διαβαθμίσεως αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ἁπλῆς κοινωνικῆς μειώσεως, ὑπὸ τὴν μορφὴν τῆς ἡττοπαθείας, μέχρι τῆς ἐπαναστατικῆς ἐκρήξεως, καὶ ἀνεξαρτήτως τῆς διαβαθμίσεως [illegible] **φυσικῆς** δυνάμεως αὐτοῦ πρὸς ἐπανάστασιν ἢ [illegible]λόγησιν.

Αὐτὰ ταῦτα, ἐξ ἄλλου, τὰ γενικὰ — ἢ ἀρνητικὰ ἢ ἔμμεσα — οἰκονομικὰ συμφέροντα τοῦ προλεταριάτου **ἐπεκτεινόμενα** — καθὼς ἐπεξετάθησαν τὰ ὑποομαδικὰ συμφέροντα ἐν τῷ προλεταριάτῳ εἰς γενικὰ συμφέροντα αὐτοῦ — ἐγγίζουν τὰ γενικὰ συμφέροντα τῆς **ἐθνικῆς οἰκονομίας**, μετὰ τῆς ὁποίας ἀποτελοῦν ἀναπόσπαστον σύνολον.

Ὅτι εὐημεροῦντος τοῦ κεφαλαίου εὐημερεῖ καὶ τὸ

προλεταριάτον εἶναι ἀλήθεια **οἰκονομικὴ** παλαιὰ καὶ ἀναμφισβήτητος. Λέγομεν «οἰκονομικὴ» διότι **κοινωνικῶς** τὸ προλεταριάτον δύναται ν' ἀποβῇ, παρὰ ταῦτα **ἐπαναστατικώτερον.** Τοῦτο δὲ ἀκριβῶς, σὺν τοῖς ἄλλοις, ἀποδεικνύει, ὅτι οὐδεμία **ἀντιστοιχία** ὑπάρχει μεταξὺ τοῦ οἰκονομικοῦ καὶ τοῦ κοινωνικοῦ παράγοντος. Διὰ νὰ μὴ ἀποβῇ τὸ προλεταριάτον ἐπαναστατικώτερον ἓν **μέσον** μόνον ὑπάρχει: ἡ ἱκανοποίησις τοῦ «κοινωνικοῦ του αἰσθήματος», ἤτοι τοῦ ὁρμεμφύτου τῆς ὑπεροχῆς ἢ τοὐλάχιστον τῆς «ἰσοτιμίας». Τοιοῦτο μέσον λ.χ. ὑπῆρξεν ἡ ὑπὸ τὸν Γερμανῶν «προδοτῶν» καθιερωθεῖσα τῷ 1920 Δημοκρατία μὲ «**κοινωνικὸν περιεχόμενον**», λόγῳ τῆς ὁποίας τὸ προλεταριάτον ἔμεινε πιστὸν εἰς τὴν συντηρητικὴν σοσιαλδημοκρατίαν ἐπὶ μίαν περίπου δεκαετίαν, παρ' ὅλον ὅτι ἡ οἰκονομικὴ αὐτοῦ κατάστασις **ἐν συνεχείᾳ ἐπεδεινοῦτο.** Περιττὸν νὰ τονισθῇ, ὅτι ἡ ὀρθωτάτη αὕτη πολιτικὴ τῶν «προδοτῶν» ἐχαρακτηρίσθη ὑπὸ τῆς ἐπαναστατικῆς θεωρίας ὡς «ἐξαπάτησις» τοῦ προλεταριάτου, ἐνῷ τοὐναντίον ἀποτελεῖ φαίνεται, κατὰ τὴν θεωρίαν αὐτήν, ἐπιστημονικὴν ἀλήθειαν ἡ συστηματικὴ καὶ μετὰ ὕβρεων στρέβλωσις τῆς κοινωνικῆς νομοτελείας καὶ πραγματικότητος καὶ ἡ δημοκοπικὴ ἀγυρτεία τῆς «ἰσότητος»(¹). Τὸ αὐτὸ ἀκριβῶς, ὅπερ ἔπραξαν οἱ σοσιαλδημοκράται ἡγέται, ἔπραξε καὶ ὁ ἐθνικοσοσιαλισμός, ὅστις, ἀφοῦ ἐξηυτέλισε τὴν Δημοκρατίαν διὰ παντὸς μέσου, καταλαβὼν εἶτα τὴν ἐξουσίαν, ἀνεκήρυξε τὸ προλεταριάτον ὡς ἐθνικῶς — τουτέστι **κοινωνικῶς — ὁμότιμον** κοινωνικὴν τάξιν «τῶν δημιουργῶν» κλπ., ἐπιδεινώσας ταὐτοχρόνως τὴν οἰκονομικὴν αὐτοῦ κατάστασιν καὶ λαβὼν ἀθρόως τὰς ψήφους του κατὰ τὰς δύο ἐκλογάς, τὰς ὁποίας διενήργησεν. Οἱ ἁγνοί, ἀλλὰ πτωχοὶ τῷ πνεύματι ἀνθρωπισταὶ καὶ ἰδεολόγοι, οἵτινες ἀγανακτοῦν διὰ τοιαύτας «ἀπάτας»

(¹) Ε. Λεμπέση: Σύγχρονα προβλήματα τοῦ καπιταλισμοῦ. Π. Κανελλοπούλου: Ὁ ἄνθρωπος καὶ αἱ κοινωνικαὶ ἀντιθέσεις.

εἰς βάρος δυστυχῶν ἀνθρώπων, ἀναχωροῦντες ὅλως αὐθαιρέτως ἀπὸ τῆς ἀρχῆς, ὅτι ὁ ὀρθὸς χειρισμὸς τοῦ μηχανισμοῦ τῆς μάζης σημαίνει «ἀπάτην», ἢ ὅτι οἱ ἄνθρωποι «δέον» νὰ μὴ «ἐξαπατῶνται», ἔχουν ἀρκετὰς ἀφορμὰς ὅπως μελαγχολήσουν. Πλὴν—ματαίως. Ἡ οἰκονομικὴ **συμμαχία** ὑποομάδων τοῦ προλεταριάτου μεθ' ὑποομάδων τοῦ κεφαλαίου κατὰ τῶν λοιπῶν ὑποομάδων τοῦ προλεταριάτου καὶ τοῦ κεφαλαίου ἀποτελεῖ φαινόμενον σύνηθες (1).

Ὁ παράγων αὐτὸς τῆς **ἐθνικῆς ἑνότητος τοῦ προλεταριάτου μετὰ τῶν ἀντιπάλων του,** ἤτοι τοῦ ὀργανικοῦ συστήματος τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας καὶ ὁ παράγων τῆς οἰκονομικῆς διασπάσεως τοῦ προλεταριάτου, κατέστησαν εἰς τοὺς Γερμανοὺς προλεταριακοὺς ἡγέτας δυνατὴν τὴν «ἐξάτμισιν» τῶν «γενικῶν οἰκονομικῶν συμφερόντων αὐτοῦ» (τῶν ἀγόντων δῆθεν εἰς τὸν κομμουνισμὸν) καὶ τὴν ἐγκατάστασιν ἀστικῆς δημοκρατίας.

Τὸ ἰσχυρότερον ἐπιχείρημα τῶν σοσιαλδημοκρατῶν ἡγετῶν τῷ 1919 κατὰ τῆς κομμουνιστικῆς ἐπαναστάσεως ἐν Γερμανίᾳ ἦτο, ὅτι ἐκ τοῦ ἀναποτρέπτου ἐμφυλίου πολέμου αἱ παραγωγικαὶ δυνάμεις καὶ ἡ οἰκονομία τῆς χώρας θὰ κατεστρέφοντο, **ὁλόκληρος** δὲ ὁ γερμανικὸς λαὸς θὰ ἦτο καταδικασμένος εἰς τὸν ἐκ πείνης θάνατον. Τὸ αὐτὸ ἐπιχείρημα ἐπιρρίπτει εἰς τὸν ρωσσικὸν κομμουνισμὸν ὁ θεωρητικὸς ἀρχηγὸς τῶν «προδοτῶν» Kautsky (2), τὸ αὐτὸ δὲ «περιέργως» ἐπεκαλέσθη καὶ ἡ δεξιὰ τοῦ κομμουνιστικοῦ κόμματος τῆς Γερμανίας τῷ 1922, ὅτε ὑπὸ τῆς ἀριστερᾶς ἠξιοῦτο ἡ ἄμεσος ἐπανάστασις (3), καθ' ἣν ἐποχὴν τὸ Ρούρ ἦτο κατειλημμένον ὑπὸ τῆς Γαλλίας, ἐξωπλισμένης τελείως

---

(1) Ε. Λεμπέση: Σύγχρονα προβλήματα τοῦ καπιταλισμοῦ. Π. Κανελλοπούλου: Ὁ ἄνθρωπος καὶ αἱ κοινωνικαὶ ἀντιθέσεις.

(2) Πρβλ. Kautsky: Die Diktatur des Proletariats. Τοῦ αὐτοῦ: Terrorismus und Kommunismus.

(3) Trotzky: Die Lehren des Oktober.

ἔναντι μιᾶς ἀόπλου Γερμανίας. Ἐπὶ τῆς ἐθνικῆς ἑνότητος πρὸς τὰ ἔσω καὶ πρὸς τὰ ἔξω βασίζεται τέλος καὶ ὁ λεγόμενος Σταλινισμὸς καὶ ὁ σημερινὸς Τοτοϊσμός: «Σοσιαλισμὸς ἐν μιᾷ μόνη χώρᾳ» (1).

Ποίαν **ἀσάφειαν** συνεπῶς ἐνέχει ἡ οἰκονομικὴ ἔννοια τοῦ «προλεταριάτου» εἶναι ἐξ ὅλων τῶν ἀνωτέρω λεχθέντων φανερόν. Ἐκ τούτων ἔπεται:

1. Ὅτι οὐδὲν ἑνιαῖον καὶ ὁμοιογενὲς ἀντικειμενικὸν κοινωνικὸν σῶμα ὑπάρχει ὑπὸ τὴν ἔννοιαν οἰκονομικὸν «προλεταριάτον».

2. Ὅτι «προλεταριάτον» εἶναι τὸ σύνολον τῶν **κοινωνικῶς μειωμένων** ἀνθρώπων ὅλων τῶν κοινωνιῶν, ὅλων τῶν ἐποχῶν καὶ ὅλων τῶν οἰκονομικῶν τάξεων, ἀνεξαρτήτως τῆς οἰκονομικῆς αὐτῶν καταστάσεως (ὑποκειμενικὸν καὶ ἀντικειμενικὸν προλεταριάτον).

3. Ὅτι τὸ προλεταριάτον εἶναι ἑνιαῖον μόνον ἐν τῇ **ἀρνήσει** τοῦ καθεστῶτος.

4. Ὅτι τὸ προλεταριάτον τοῦτο—κινούμενον ὑπὸ τοῦ ressentiment, ἤτοι ὑπὸ τοῦ συναισθήματος τῆς κοινωνικῆς του μειώσεως, τὸ ὁποῖον καὶ μόνον ἀποτελεῖ τὸν συνεκτικὸν αὐτοῦ δεσμόν,—κατέχει ἐν τῷ κοινωνικῷ διαφορισμῷ τὴν θέσιν τῆς ἐπαναστάσεως. Καὶ δή: α) ὡς ἐπαναστατικὴ **ὁμὰς** (ὠργανωμένον προλεταριᾶτον, δηλαδὴ ἡ ἡγεσία)· β) ὡς ἐπαναστατικὴ **μᾶζα**.

Ἡ μᾶζα συντίθεται ἐκ τοῦ ἀντικειμενικοῦ καὶ ἐκ τοῦ ὑποκειμενικοῦ προλεταριάτου.

---

(1) Βλ. **Trotzky**: **La Révolution permanente.** **Stalin**: Leninismus. Περὶ τῆς ἐπιρροῆς καὶ τοῦ ρόλου τοῦ καθαρῶς πολιτικοῦ παράγοντος καὶ τοῦ ἐξωτερικοπολιτικοῦ-γεωγραφικοῦ πρβλ. ἰδίᾳ Hans **Kelsen**: Staat und Sozialismus. **Friedrich Lenz**: **Staat und Marxismus.** **Κ. Δ. Καραβίδα**: Ἡ κοινοτικὴ πολιτεία. **Arthur Dix**: **Politische Geographie.** Ἐκ τῶν παλαιοτέρων. **Gumplowicz**: **Soziologie und Politik.** **Machiavelli**: Il principe. **Geiger**: 108 ἐπ. **Sombart**: **Moderner Kapitalismus.** Τοῦ αὐτοῦ: **Prol. Soz.** Μνεία τῶν παραγόντων τούτων ἐν συναρτήσει πρὸς τὰ σύγχρονα προβλήματα τοῦ καπιταλισμοῦ εἰς **Ε. Λεμπέση**, ἔνθ. ἀνωτ. καὶ πάλιν **Lenin**: Wie werden die Bolschewiki die Staatsmacht behaupten? Τοῦ αὐτοῦ: **Staat und Revolution.** Τοῦ αὐτοῦ: **Imperialismus.** **Trotzky**: **Terrorismus.**

4. Η ΔΡΑΣΙΣ ΤΗΣ ΜΑΖΗΣ

1. *Ὁ αὐθόρμητος σχηματισμὸς τῆς δρώσης μάζης.*

Ὅτι ἡ «μᾶζα» δὲν εἶναι νοητὴ ἁπλῶς ὡς πλειὰς ἀτόμων (πλῆθος κλπ.), ἤτοι ὡς ἁπλοῦν **ἄθροισμα** αὐτῶν, τοῦτο ἦτο γνωστὸν καὶ εἰς τὸν **Le Bon**. Οὐδεμία πρᾶξις τῆς μάζης δύναται πράγματι νὰ ἐξηγηθῇ μὲ τὴν ἔννοιαν ταύτην, ἐκ τῆς ὁποίας οὐδεμία δυναμικὴ προκύπτει, πᾶσα δὲ ἡ δρᾶσις τῶν μαζῶν καλύπτεται μόνον μὲ τὴν ἔννοιαν αὐτῆς ὡς φορέως δυναμικῆς ἐνεργείας, ἥτις ἐδρεύει εἰς τὸ "Ολον ἀφ' ἑνός, καὶ ἥτις δὲν μεταδίδεται εἰς αὐτὴν ἔξωθεν ἀφ' ἑτέρου. Οὐδεμία δυναμικὴ ἐδρεύει λ.χ. εἰς μίαν ἁπλῆν συνάθροισιν εἰς τὸν δρόμον καὶ οὐδεμία κοινωνικὴ κίνησις δύναται νὰ παραχθῇ ἐξ αὐτῆς.

α) Τὸ ἄθροισμα τοῦτο τῶν ἀτόμων δύναται νὰ εἶναι **ὁμοιογενὲς** καὶ νὰ δρᾷ ἐν **ἐπιγνώσει** ἑνὸς **θετικοῦ** σκοποῦ. Ἡ ἐπίγνωσις αὕτη ἑνὸς θετικοῦ σκοποῦ εἶναι φαινόμενον **τοῦ ἀτομικοῦ συνειδότος**, διότι μόνον δι' αὐτοῦ συλλαμβάνεται καὶ δι' αὐτοῦ ἐκδηλοῦται. Κατὰ συνέπειαν, ἕκαστον ἄτομον διατηρεῖ ἐνταῦθα τὴν ἀτομικότητά του, ἤτοι τὸ προκείμενον ἄθροισμα τῶν ἀτόμων τούτων, συνδεομένων διὰ κοινῶν δεσμῶν δὲν εἶναι μᾶζα, εἶναι ἡ **ὁμάς**.

β) Τὸ ἄθροισμα τοῦτο τῶν ἀτόμων δύναται νὰ εἶναι «τυχαῖον» ἤτοι καθαρῶς ἐξωτερικόν, παραχθὲν μόνον ὑπὸ μιᾶς **τοπικῆς** συντυχίας, ἔνθα καὶ τὸ ἄτομον διατηρεῖ πλήρη τὴν ἀτομικήν του συνείδησιν καὶ οὐδεὶς κοινὸς σύνδεσμος μεταξὺ τῶν ἀτόμων ὑπάρχει: ὁ κόσμος ποὺ περιπατεῖ εἰς τὸν δρόμον: Συνάθροισις (Strassenauflauf).

γ) Τὸ ἄθροισμα τοῦτο δύναται νὰ εἶναι **ἀνομοιογενὲς** ὡς πρὸς τὴν προέλευσιν τῶν ἀτόμων, τυχαῖον ὡς πρὸς τὴν συνάθροισιν αὐτῶν, ἐν οὐδεμιᾷ ἐπιγνώσει ἑνὸς θετικοῦ σκοποῦ, ἀλλ' ἐν τῇ ἐπιδιώξει ἑνὸς ἀρνητικοῦ (ἀνατρεπτικοῦ) σκοποῦ, **ὁμοιογενές**. Ἡ ὁμοιογένεια αὕτη εἶναι κατορθωτὴ μόνον διὰ τῆς ὑπερπηδήσεως τῆς δεδομένης ἀνομοιογενείας τῶν ἀτόμων (ἀνομοιογενείας ἐκδηλουμένης

ἀτομικῶς): ἤτοι διὰ τοῦ **ἐξαφανισμοῦ** τῆς ἀτομικότητός των, διὰ τῆς **συγχωνεύσεως** τῶν ἀτομικοτήτων των εἰς ἓν **Ὅλον**. Ἡ συγχώνευσις αὕτη εἶναι τόσῳ μᾶλλον εὐχερεστέρα, καθόσον ὁ σκοπὸς εἶναι **ἀρνητικός**, ἤτοι ἀποτρέπεται ἡ μεταξὺ τῶν ἀτόμων διαφωνία καὶ συνεπῶς ἀνομοιογένεια, ἥτις δημιουργεῖται ἐκ τῶν **διαφορῶν** μεταξὺ τῶν **θετικῶν** σκοπῶν. Διότι οἱ θετικοὶ σκοποὶ εἶναι ἄπειροι, ὅσαι καὶ αἱ διάδοχοι μιᾶς ἀνατροπῆς καταστάσεις· ὁ ἀρνητικὸς ἀντιθέτως μόνον εἷς: ἡ ἀνατροπή. Ἐὰν λάβωμεν τὸ αὐτὸ παράδειγμα τοῦ κόσμου τοῦ περιπατοῦντος εἰς τὸν δρόμον, δυνάμεθα νὰ ἴδωμεν, ὅτι ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἀθροίσματος δύνανται νὰ προκύψουν καὶ αἱ τρεῖς καταστάσεις. Ὑποτεθείσθω ὅτι διαλαλεῖται εἰς μίαν στιγμὴν ἡ εἴδησις, ὅτι ἐξερράγη μὲ ἐλπίδας ἐπιτυχίας κομμουνιστικὴ ἐπανάστασις. Τὸ ἄθροισμα τοῦτο, τὸ μέχρι τῆς στιγμῆς ἄμοιρον πάσης δυναμικότητος, θὰ διαφορισθῇ αὐτομάτως καὶ εἰς τὰς τρεῖς ταύτας κατηγορίας: α) Ἡ πρώτη ἐξ αὐτῶν θ' ἀπαρτίζεται ἐκ τῶν ἀτόμων τῆς κυριάρχου κοινωνικῆς ὁμάδος, ἅτινα συνδέονται διὰ κοινῶν δεσμῶν, ἐμφορούμενα ὑπὸ τῶν αὐτῶν συμφερόντων, τῆς αὐτῆς ἀγωνίας καὶ τῶν αὐτῶν σκέψεων. Ἡ ὁμὰς αὕτη καὶ **τοπικῶς** δύναται νὰ συγκροτηθῇ εἰς ἑνιαῖον ὅλον, ἐπιθετικὸν ἢ ἀμυντικόν. β) Ἡ δευτέρα ἐξ αὐτῶν κατηγορία θ' ἀπαρτίζεται ὑπὸ τῶν «περιέργων», καθιερωμένων δημιουργῶν τῆς συγχύσεως. γ) Ἡ τρίτη ἐξ αὐτῶν, συγκροτουμένη ἴσως ἀμέσως εἰς **μᾶζαν**, ὑποτεθείσθω ὅτι ἐπιπίπτει κατὰ τῆς πρώτης, προβαίνει εἰς σφαγὰς ἢ δηώσεις ἢ ὁρμᾷ ἑνιαία πρὸς ἕνωσίν της μετὰ τῶν ἐπαναστατῶν. Τὸ ἄκακον ἄθροισμα τῶν ἀνθρώπων τῶν περιπατούντων εἰς τὸν δρόμον, ὑπὸ τὴν θαλπωρὴν τοῦ ἡλίου («ὁ ἄνθρωπος εἶναι καλὸς» κλπ.), μετεβλήθη πάραυτα εἰς ἀγέλην λύκων. Ποιητής τις τέλος, ἢ ἀνίδεος καὶ παρθένος τὸν νοῦν «κοινωνιολόγος», ἐκλαμβάνων ὡς ποίημα τὸ ἄκακον ἄθροισμα τῶν περιπατητῶν, ἀνεκτὸς δὲ γενόμενος ἐφ' ὅσον οὗτοι περιεπάτουν, ποδοπατεῖται ἤδη ἀγρίως καὶ ματαίως διαμαρτυρόμενος, διότι ἕκαστον κτύπημα, τὸ ὁποῖον δέχεται πανταχόθεν,

«ἀντιβαίνει πρὸς τὴν θεωρίαν του». Δὲν θὰ προλάβῃ νὰ μάθῃ ὅτι ἀντιθέτως «μᾶλλον» ἡ θεωρία του ἀντιβαίνει πρὸς τοὺς φυσικοὺς καὶ κοινωνικοὺς νόμους, διότι οὗτοι, κτυπῶντες ἀνηλεῶς διὰ τῶν πελμάτων τῶν ἀνθρώπων, θὰ τὸν ἀφήσουν — πνευματικῶς τοὐλάχιστον — νεκρόν.

Ἡ μᾶζα δὲν ἐσχηματίσθη καὶ δὲν ὥρμησε οὔτε κατόπιν συσκέψεως, οὔτε κατόπιν συνεννοήσεως. Καὶ τοῦτο ἀκριβῶς ἀποδεικνύει τὴν πλήρη συγχώνευσιν τῶν ἀτομικοτήτων ἐν αὐτῇ, ἐπειδὴ συσκέψεις καὶ συνεννοήσεις δύνανται νὰ διεξαχθοῦν μόνον ὑπὸ ἀτόμων, ἢ δι' ἀτόμων. Ἡ μᾶζα ἐξερράγη, ἡ σκέψις ἀπουσίασεν, ὁ θετικὸς σκοπὸς ἦτο ἄγνωστος—«τὶ θὰ ἔλθῃ **μετὰ** τὴν ἀνατροπὴν»—ὅλοι «παρεσύρθησαν» καὶ ἄτομα πολλῶν καὶ διαφόρων προελεύσεων εὑρέθησαν ἡνωμένα καὶ μαινόμενα ὄχι **ὑπέρ** τινος, ἀλλ' **ἐναντίον** τινός: τοῦ «καθεστῶτος». εἰς τὴν ἐπιδίωξιν ἑνὸς κοινοῦ «σκοποῦ»: τῆς **ἀνατροπῆς**.

2. *Ἡ δυναμικὴ σύστασις τῆς μάζης.*

Ἀλλ' ἀκριβῶς εἰπεῖν, οὐδὲ κἂν περὶ «σκοποῦ» δύναται νὰ γίνῃ λόγος, διότι ἡ σκοπιμότης εἶναι συνειδητὴ λογικὴ κατεύθυνσις τῶν φυσικῶν δυνάμεων ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου, οὐδέποτε δὲ τυφλὴ ἔκρηξις αὐτῶν. Ἡ ἔκρηξις τῆς μάζης ἀποτελεῖ τοὐναντίον φυσικὸν γεγονός, τοῦ ὁποίου ἡ **φυσικὴ** σκοπιμότης εἶναι ἀνεξήγητος. Ἐξηγητόν, δηλαδὴ ἁπλῶς συλληπτόν, εἶναι μόνον τὸ ψυχολογικὸν κίνητρον τῆς ἐκρήξεως. Καὶ τοῦτο εἶναι τὸ ressentiment, περὶ τοῦ ὁποίου ἀλλαχοῦ διελάβομεν. Ὁλόκληρος ἡ ψυχικὴ πίεσις τοῦ προλεταριάτου — ὑπὸ τὴν ἤδη δοθεῖσαν ἔννοιαν — ἥτις διατηρεῖται λανθάνουσα **ἐν διαρκείᾳ**, ἐκρήγνυται εἰς δεδομένην ἀφορμὴν ὡς ἐπαναστατικὴ δύναμις.

Ἐκ τοῦ ressentiment, ὡς στοιχείου **ψυχολογικοῦ** καὶ ὄχι **λογικοῦ**, ἐξηγεῖται ἡ τυφλότης τῆς δράσεως τῆς μάζης. Εἰς τὴν δρᾶσιν ταύτην οὐδεμίαν θέσιν καταλαμβάνει ἡ λογικὴ καὶ αἱ κατηγορίαι της, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἡ «σκοπιμότης». Ἡ μᾶζα διέπεται ὑπὸ τῆς αἰτιοκρατίας καὶ

ὄχι ὑπὸ τῆς τελολογίας. Μόνον αἰτιοκρατικῶς εἶναι ἐξηγητή. Αἱ συγκεκροτημέναι κοινωνικαὶ ὁμάδες, αἵτινες ἀντιθέτως μὲ ὑπολογισμὸν χρησιμοποιοῦν τὴν μᾶζαν, τρέπουσαι αὐτὴν πρὸς ὡρισμένην **σκοπιμότητα**, λαμβάνουν τὴν μᾶζαν ὡς φυσικὸν δεδομένον, εἶναι δὲ ἀνίκανοι νὰ μεταβάλουν τὴν φύσιν αὐτῆς (1).

Ἡ μᾶζα, ὡς φυσικὸν δεδομένον, **προηγεῖται** οἱασδήποτε κοινωνικῆς ὁμάδος καὶ οἱασδήποτε λογικῆς σκοπιμότητος. Κοινωνικὴ ἐπανάστασις ὑπάρχει διότι προϋπάρχει ἡ μᾶζα καὶ ὄχι διότι «αἱ παραγωγικαὶ δυνάμεις ἐμποδίζονται εἰς τὴν ἀνάπτυξίν των» ὑπὸ τοῦ καπιταλιστικοῦ λ.χ. συστήματος. Ἐφ' ὅρου ζωῆς τῆς ἀνθρωπότητος ἠδύναντο αἱ παραγωγικαὶ δυνάμεις νὰ παρεμποδίζωνται καὶ ἡ ἀνθρωπότης ὁλόκληρος ν' ἀπέθνησκε ἐκ τῆς πείνης,—οὐδέποτε ὅμως θὰ ἦτο δυνατὴ ἡ κοινωνικὴ ἐπανάστασις ἄνευ τῆς μάζης. Ἐὰν αἱ παραγωγικαὶ δυνάμεις παρημποδίζοντο, θὰ ἐπήρχετο ἴσως **εἰρηνικὸς** παραμερισμὸς τῶν ἐμποδίων διὰ νὰ μὴν ἀποθάνουν οἱ ἄνθρωποι ἢ καὶ θὰ ἀπέθνησκον, ἀλλ' οὐδέποτε θὰ ἦτο δυνατὴ κοινωνικὴ ἐπανάστασις.

Καὶ ἀκολούθως ἡ μᾶζα θὰ ἦτο ἀνύπαρκτος ἄνευ τοῦ νόμου τῆς ἀνισότητος καὶ τοῦ διαφορισμοῦ, ὅστις **προηγεῖται** τῆς οἰκονομικῆς ἀνισότητος, ἥτις εἶναι παράγωγος τούτου. Εἶναι ἀνεξήγητος ὁ φανατισμὸς καὶ ὁ ἡρωϊσμὸς τῆς μάζης καὶ ἡ περιφρόνησις τοῦ θανάτου — ἐκ τῶν οἰκονομικῶν συμφερόντων. Οὐδεὶς ἐθυσίασε ποτὲ τὴν ζωήν του διὰ νὰ βελτιώσῃ τὴν οἰκονομικὴν του κατάστασιν μετὰ θάνατον.

Ἐὰν δὲ πεινῶντες ἄνθρωποι διακινδυνεύουν ἁπλῶς «διὰ νὰ φάγουν», — τὸ ἁπλοϊκώτερον παράδειγμα—ἡ πρᾶξις των αὕτη **τερματίζεται** μετὰ τὴν ἱκανοποίησιν τοῦ ἐνστίκτου τῆς αὐτοσυντηρήσεως καὶ εἰς οὐδε-

(1) Ἄλλο ζήτημα τὸ ὠργανωμένον προλεταριᾶτον (ὑπὸ τὴν μορφὴν τῶν συνδικαλιστικῶν ὀργανώσεων καὶ τῶν πολιτικῶν του κομμάτων), τοῦ ὁποίου τὴν σχέσίν, ὡς πρὸς τὴν μᾶζαν, θὰ πραγματευθῶμεν κατωτέρω.

μίαν κρήμνισιν ὁλοκλήρων καθεστώτων προχωρεῖ. Οἱ ἄνθρωποι οὗτοι, στοιχεῖα **ἀντεπαναστατικὰ** καὶ ἀναρχικά, ἄνευ «ταξικῆς συνειδήσεως» (Lumpenproletariat) καὶ κατὰ τοὺς μαρξιστάς, δὲν καταλογίζονται καὶ ὑπ' αὐτῶν εἰς τὴν μᾶζαν, αὐτὴ δὲ αὕτη ἡ μᾶζα τιμωρεῖ ἐπὶ τόπου σκληρότατα τὰ τοιαῦτα ἐκτροχιαζόμενα στοιχεῖα. Τὰ στοιχεῖα ταῦτα—ὁ «ὄχλος», Pack Mob—δὲν ἀνήκουν εἰς τὴν μᾶζαν, κυρίως λόγῳ τοῦ ὅτι ἀκριβῶς διατηροῦν ὁλόκληρον τὴν ἀτομικότητά των, ἥτις συγκεντροῦται εἰς τὰς τάσεις αὐτῶν πρὸς διαρπαγάς.

Πολλοὶ ἐθυσίασαν ὅμως καὶ αὐτὴν τὴν ζωήν των, ὅταν κατείχοντο ὑπὸ ἀκατασχέτου ὁρμῆς πρὸς ὑπεροχήν, ἄνευ οὐδενὸς οἰκονομικοῦ συμφέροντος (Machtmenschen) ἢ ὅταν αὕτη δὲν τοὺς προσέφερε καμμίαν ψυχικὴν ἱκανοποίησιν καὶ αἰωνίως ἠσθάνοντο ἑαυτοὺς κοινωνικῶς ὡς ἀποκλήρους.

Οἱ μπολσεβῖκοι ἀρχηγοὶ χρησιμοποιοῦν, ὡς γνωστόν, κατὰ κόρον φράσεις ὡς «ὁ ἡρωϊσμὸς ἢ ἡ αὐτοθυσία τοῦ προλεταριάτου» κλπ., παραλείποντες βεβαίως νὰ ἐξηγήσουν τὰ φαινόμενα, ἐνῷ κατ' οὐδὲν ἐμποδίζονται νὰ διδάσκουν περαιτέρω «ἱστορικὸν ὑλισμόν», ὑβρίζοντες βεβαίως καπηλικώτατα τους ἐπιχειροῦντας νὰ ἐξηγήσουν αὐτά. Κατὰ τοὺς θεωρητικοὺς τούτους ὁ ἡρωϊσμὸς αὐτὸς κλπ. τοῦ προλεταριάτου ὀφείλεται εἰς τὴν ταξικήν του συνείδησιν, εἰς τὴν ταξικήν του ὑπερηφάνειαν, πατρίδα κλπ. ἤτοι εἰς πᾶν ἄλλο—πλὴν τῶν οἰκονομικῶν συμφερόντων. Ὑπὸ τὴν αὐτὴν δικαιολογίαν γίνεται ἐν Σοβ. Ρωσσίᾳ καὶ ἐντατικὴ χρῆσις παρασήμων καὶ κοινωνικῶν διακρίσεων, τῶν ὁποίων εἶναι κλασσικὴ ἡ **ἀντίστροφος** σχέσις πρὸς τὰς ὑλικὰς ἀπολαβάς: πάντοτε ἐδόθησαν ταῦτα καὶ αὗται **ἀντὶ** ὑλικῶν ἀπολαβῶν. Τὸ δὲ ρωσσικὸν «προλεταριάτον» — τὸ ὁποῖον βεβαίως **ἔπαυσε νὰ εἶναι τοιοῦτον, ὡς κυρίαρχος κοινωνικὴ ὁμάς**—ἔχει τὸν ἡρωϊσμόν, τὴν συνείδησιν τῆς **κυριάρχου κοινωνικῆς ὁμάδος** καὶ τοῦτο ἐξηγεῖ πάντα

ταῦτα. Οὐδέποτε λοιπὸν τὸ ρωσσικὸν «προλεταριάτον» θὰ παραχωρήσῃ τὴν θέσιν του εἰς τὴν ἀστικὴν τάξιν καὶ ἂν ἀκόμη **διπλασιασθοῦν οἱ μισθοί του** ὑπὸ μιᾶς ἐκ νέου ἐγκαθισταμένης ἀστικῆς τάξεως. Ὅπερ σημαίνει ὅτι—πρὸς τὸ συμφέρον αὐτῆς ταύτης τῆς κομμουνιστικῆς ἰδεολογίας — ὁ οἰκονομισμὸς ἐξέρχεται κρύφα ἐκ τῆς ὀπισθίας θύρας τῆς κομμουνιστικῆς θεωρίας εἰς περίπατον... Φθάνει ὅμως εἰς τὰς στήλας τῶν ἀνοήτων ἀστικῶν ἐφημερίδων, ἔνθα πρὸ ἀμνημονεύτων χρόνων ἀναμένεται ἐκ τῆς κακῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως ἡ «κατάρρευσις τοῦ κομμουνισμοῦ ἐν Ρωσίᾳ». (Περὶ κομμουνισμοῦ—πρῶτον—δὲν πρόκειται. Διότι ἐὰν ὑπῆρχε κομμουνισμός, ἤτοι «ἀταξικὴ κοινωνία», δὲν θὰ ἐπρόκειτο κἂν περὶ καταρρεύσεως, διότι δὲν θὰ ὑπῆρχε τι νὰ καταρρεύσῃ. Θὰ ἐπρόκειτο ἁπλῶς περὶ ἀδιαφορίστου κοινωνικοῦ μαλακίου, τὸ ὁποῖον ραγδαίως θὰ ἐξελίσσετο εἰς διαφορισμένην ταξικὴν κοινωνίαν. Ἀλλὰ τοιαύτη ἀκριβῶς κοινωνία εἶναι ἡ «φάσις» τῆς «δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου», καὶ διὰ τοῦτο δὲν «καταρρέει». Ἀντιθέτως, ὅ,τι πρὸ πολλοῦ φαίνεται, ἔχει καταρρεύσῃ, εἶναι μᾶλλον ὁ ἀξιοθρήνητος ἐγκέφαλος μερικῶν «ἀπολογητῶν» τοῦ ἀστικοῦ καθεστῶτος, συνεργαζομένων στενώτατα — διὰ τοῦ εἰρημένου ὀλεθρίου ἐγκεφάλου των — μετὰ τῶν ὀπαδῶν τῆς Μόσχας πρὸς τελείαν αὐτοῦ κατατρόπωσιν).

Πάντες δὲ οἱ τελευταῖοι οὗτοι, **ἀνεξαιρέτως**, κατελήφθησαν ὑπὸ τοῦ ressentiment καὶ τῆς ἐπαναστατικότητος. Ὁλόκληρος ἡ ψυχικὴ πίεσις τῶν ἀποκλήρων, τῶν ἀποκεκλεισμένων τῆς **κοινωνίας**, τῶν ἀπογυμνωμένων παντὸς ἢ τῶν πλείστων **πολιτιστικῶν** ἀγαθῶν, τῶν ὁποίων τὸ ἔνστικτον τῆς ὑπεροχῆς τραυματίζεται συνεχῶς καθ' ὅλην των τὴν ζωὴν ἐκ τῆς διαρκοῦς ὑποτιμήσεως καὶ τῆς κοινωνικῆς μειώσεως, ἄγει εἰς τὴν συγχώνευσιν τῶν κοινωνικῶς πλέον ἀνομοιογενῶν ἀτόμων, γίνεται συμπαγής, ἑνιαία καὶ ἀδιαφόριστος φυσικὴ δύναμις καὶ ἐκσπᾷ ὡς θύελλα κατὰ τῶν «τυράννων».

῞Ας σκεφθῇ κανεὶς ἀπὸ πόσους καὶ πόσων κοινωνικῶν προελεύσεων ἀνθρώπους ἔχει ἀκούσει τὴν χαρακτηριστικωτάτην φράσιν: «᾿Εδῶ χρειάζεται μπολσεβικισμός!». ῞Ολοι οἱ ἀντικειμενικοὶ καὶ ὑποκειμενικοὶ προλετάριοι συναντῶνται εἰς τὴν καθαρῶς **ἀρνητικὴν** αὐτὴν φράσιν. ῾Ο πραγματικὸς ἀπόκληρος καὶ ὁ ἀστὸς ἐκεῖνος, τοῦ ὁποίου «τὰ λεπτὰ τρώγουν» ἄλλοι μεγαλύτεροι καὶ εὐφυέστεροι αὐτοῦ «συνάδελφοι», συχνὰ ἐκστομίζει μετά τινος ἀνακουφίσεως τὴν θαυματουργὸν φράσιν: «᾿Εδῶ χρειάζεται μπολσεβικισμός!». ῾Ο ἀστὸς οὗτος εἶναι ὑποκειμενικὸς προλετάριος καὶ ψυχικῶς παρασκευασμένος διὰ τὴν μαζοποίησίν του, ἀδιαφορῶν διὰ τὴν κρήμνισιν τῶν ἀστικῶν ἀξιῶν (ἐκ τῶν ὁποίων εἶναι καὶ αὐτὸς ἀποκεκλεισμένος), ἀρκεῖ μόνον, ἴσως, νὰ τοῦ ἐξασφαλισθοῦν ἐν τῷ κομμουνιστικῷ συστήματι «τὰ λεπτά του», ἀλλὰ δύναται νὰ «παρασυρθῇ» εἰς τὴν μᾶζαν καὶ ἄνευ τοιούτου συμβολαίου μετὰ τῶν ἐπαναστατῶν. Τὴν ἐξασφάλισιν, ἄλλως τε, τῶν χρημάτων του ἐν τῇ κομμουνιστικῇ κοινωνίᾳ σκέπτεται καὶ πάλιν ὑπὸ μορφὴν **ἀρνητικήν**: ἐννοεῖ δηλαδὴ προστασίαν τῶν χρημάτων του **ἔναντι** τῶν καλῶν συναδέλφων του, οἵτινες ἐν τῇ **παρούσῃ** κοινωνίᾳ «τοῦ τὰ τρώγουν» καὶ τῶν ὁποίων ἀκριβῶς ἐπιθυμεῖ ἐγκαρδίως τὴν ἐξόντωσιν, χωρὶς νὰ σκέπτεται, ὅτι ἡ «ἀταξικὴ κοινωνία» θὰ καταργήσῃ καὶ αὐτὸν τὸν ἴδιον. Κατὰ τὴν μαρξιστικὴν θεωρίαν, ὁ ἀστὸς οὗτος δὲν ἔχει «ταξικὴν συνείδησιν». ᾿Αλλὰ τὸ γεγονὸς ἀκριβῶς, ὅτι ὁ εἷς ἀστὸς «τρώγει τὰ λεπτὰ» τοῦ ἄλλου, τοποθετεῖ τὴν ἀστικὴν «ταξικὴν συνείδησιν», ὑπὸ τὴν οἰκονομιστικὴν ἔννοιαν, εἰς ἀπόστασιν ἀρκετῶν λευγῶν ἀπὸ τῆς πραγματικότητος. — **Δεύτερον παράδειγμα**: ῞Ας κυττάξῃ κανεὶς ὑποτιμητικῶς ἀστὸν νεόπλουτον καὶ ἀνάγωγον, στερούμενον τῶν ἀστικῶν πολιτιστικῶν ἀξιῶν, καὶ ἄς μεταχειρισθῇ ὁμοίως ἀστὸν πτωχόν, κάτοχον τῶν ἀξιῶν τούτων. (Εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις ἀφαίρεσις τοῦ ἀστικοῦ στοιχείου): Εἰς μὲν τὸν πρῶτον θὰ ἐξαπο-

λύση γυμνὸν καὶ θανάσιμον μῖσος, ἐνῶ ὁ δεύτερος θὰ μείνῃ ἀδιάφορος. Σχέσις μεταξὺ τῶν δύο τούτων «μελῶν τῆς ἀστικῆς τάξεως»: Ὑποτιμητικὴ καὶ εἰρωνικὴ διάθεσις τοῦ δευτέρου πρὸς τὸν πρῶτον — γυμνὸν μῖσος τοῦ πρώτου πρὸς τὸν δεύτερον. Περίπτωσις, καθ' ἣν **ἀμφότεροι** παρασύρονται εἰς τὴν ἐπαναστατικὴν μᾶζαν: ὁ μὲν πρῶτος λόγῳ τοῦ μίσους του κατὰ τῆς «ἀριστοκρατίας» (δι' ἧς ὑπονοεῖ τὸν δεύτερον), ὁ δὲ δεύτερος λόγῳ τῆς ἐξεγέρσεώς του κατὰ τοῦ «νεοπλουτισμοῦ», εἰς «ὃν ἐξεχυδαΐσθη ὁ καπιταλισμὸς» (δι' οὗ ὑπονοεῖ τὸν πρῶτον). «Κοινὸς» **ἀρνητικὸς** σκοπός: ἡ ἀνατροπὴ τοῦ «ὑφισταμένου» καθεστῶτος, τὸ ὁποῖον ἀμφότεροι ὑποκειμενικῶς βλέπουν ἐκ δύο ἀντιθέτων ἀπόψεων, ἀναλόγως τῆς ἀτομικῆς των μειώσεως. **Ἀποτέλεσμα**: μετὰ τὴν ἀνατροπήν, ἐγκατάστασις εἰς τὴν ἐξουσίαν μιᾶς ὠργανωμένης ἰσχυρᾶς κοινωνικῆς ὁμάδος, μὴ περιλαμβανούσης οὐδὲ τὸν πρῶτον, οὐδὲ τὸν δεύτερον, οἵτινες ἀπετέλεσαν ἁπλῶς καὶ μόνον τὴν μετὰ τὴν ἀνατροπὴν διαλυθεῖσαν **μᾶζαν**. Καὶ εἰς τὴν οἰκονομικὴν μορφὴν τοῦ ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ φαίνεται σαφῶς, ὅτι ὁ εἷς ἀστὸς εἶναι ἀπόλυτος ἐχθρὸς τοῦ ἄλλου, τὸν ὁποῖον ἀπειλεῖ σταθερῶς ὅπως μεταβάλῃ εἰς προλετάριον. Ἀλλ' ὁ ἐλεύθερος ἀνταγωνισμός, ὡς οἰκονομικὸν στοιχεῖον, δὲν δημιουργεῖ ψυχολογικὰ κίνητρα, εἶναι ἁπλοῦν μέσον—καὶ ἓν ἐκ τῶν μέσων—πρὸς κοινωνικὴν ὑπεροχὴν μέσῳ τῆς οἰκονομικῆς δυνάμεως, ὅπως ἄλλοτε τοιοῦτο μέσον ἀπετέλουν τὰ τιμάρια. Διὰ ταῦτα καὶ ὁ ἐλεύθερος ἀνταγωνισμὸς μεταβάλλεται εἰς μονοπώλιον, ἅμα ὡς ἡ δύναμις ἡ συγκεντρωμένη εἰς ὡρισμένα πρόσωπα φθάσῃ εἰς ὡρισμένον τι σημεῖον. Τὸ μονοπώλιον εἶναι κοινωνικὴ ὑπεροχὴ διὰ τῆς ἀντιθέτου τοῦ ἀνταγωνισμοῦ ἀρχῆς: τῆς οἰκονομικῆς βίας.

Ἡ μαρξικὴ θεωρία ἰσχυρίζεται—κατὰ σχῆμα πρωθύστερον—ὅτι ἡ μεταβολὴ τῶν μορφῶν τοῦ καπιταλισμοῦ (λ. χ. ἀπὸ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ εἰς τὸ μονοπώλιον) συμ-

βαίνει αὐτοδυνάμως **ἐξ ἰδίων** οἰκονομικῶν **«νόμων»**. Εἰς τοιαύτην ἀνεξάρτητον ἀπὸ τοῦ παντὸς «νομοτέλειαν» τὸ ὁρμέμφυτον τῆς ὑπεροχῆς δὲν ἔχει βεβαίως καμμίαν θέσιν, διότι προφανῶς δὲν δύναται νὰ μεταβάλῃ τίποτε εἰς τὴν νομοτέλειαν ταύτην. Ἄλλως τε δὲν εἶναι τὸ ὁρμέμφυτον τοῦτο, ἀλλὰ τὸ **κέρδος**, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τὸ κίνητρον τοῦ κεφαλαιούχου. Ἐνταῦθα πρόκειται περὶ συγχύσεως κοσμοϊστορικῆς σημασίας: Ὁ **μηχανισμὸς** τοῦ ἀνταγωνισμοῦ, τῆς συγκεντρώσεως τοῦ κεφαλαίου καὶ τοῦ μονοπωλίου, ὡς ἀνέλυσε τοῦτον ὁ **Μάρξ**, δὲν εἶναι δυνατὸν **ν' ἀμφισβητηθῇ**. Ἐπίσης ὁ ἀτομικὸς ἐπιχειρηματίας εἶναι **ἠναγκασμένος** νὰ ἐπισωρεύῃ κεφάλαιον, δὲν ἐπισωρεύει αὐτὸ ἐξ ἐλευθέρας βουλήσεως. Ἐὰν δὲν ἐπισωρεύσῃ, θὰ ἐκπρολεταρισθῇ. Ἐπίσης ἄμεσος σκοπὸς εἶναι τὸ κέρδος κλπ. Ἀλλ' ἐρωτᾶται: εἶναι τὸ κέρδος **τελικὸς** σκοπός, ἢ σκοπὸς **ἐνδιάμεσος**; Ἐὰν ὑποθέσωμεν ἄνθρωπον κερδαίνοντα, ἀλλὰ κοινωνικῶς ἀπομεμονωμένον: πόθεν θὰ εἶχεν οὗτος τὸ ψυχολογικὸν **ἐλατήριον** διὰ νὰ ἐπιδιώξῃ τὸ κέρδος; **Προϋποτίθεται** δὲ καὶ παρὰ τοῦ μαρξισμοῦ ὅτι ὁ ἄνθρωπος ζῇ ἐν **κοινωνίᾳ**, διὰ τοῦτο καὶ ἡ παραγωγὴ καλεῖται «κοινωνική». Ἀλλ' ἡ κοινωνία εἶναι ἁπλῶς οἰκονομικὴ ἑταιρεία; Ἐξετέθη ἤδη ἀλλαχοῦ ὅτι δὲν εἶναι. Ἐξετέθη ὅτι τὸ **κοινωνικὸν** κίνητρον εἶναι τὸ ὁρμέμφυτον τῆς **ὑπεροχῆς** ἔναντι τῶν ἄλλων ἀτόμων καὶ ὁμάδων.—Ἄλλη σειρὰ συλλογισμῶν: ὁ ἀτομικὸς ἐπιχειρηματίας ἐπισωρεύει διότι εἶναι **ἠναγκασμένος** νὰ ἐπισωρεύῃ, ὅπως ἀποτρέψῃ τὴν ἧτταν του ἐν τῷ ἀνταγωνισμῷ. Οὕτω **ἕκαστος** ἐπιχειρηματίας εὑρίσκεται δεσμευσμένος, παρὰ τὴν θέλησίν του, εἰς δίκτυον ὑπαγορεύσεων ξένων πρὸς αὐτήν. Πόθεν ὅμως ἐξηγεῖται ἡ **ὁμαδικὴ** αὐτὴ «παραφροσύνη»; (Διότι ὡς παραφροσύνη χαρακτηρίζεται—καὶ ὀρθῶς, ὡς τὴν ἀντιλαμβάνεται οὗτος—καὶ ὑπὸ τοῦ μαρξισμοῦ ἡ «ἐπισώρευσις διὰ τὴν ἐπισώρευσιν», μὲ **τελικὸν** σκοπὸν τὸ κέρδος, ὁ τύπος G-W-G). Ὁ μαρξισμὸς ἀπαντᾷ: ἐκ τῆς οἰκονομικῆς νο-

μοτελείας. Ἀλλ' ἐρωτᾶται: πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ πρόκειται ἐνταῦθα περὶ «νομοτελείας», ὅταν αὕτη ἰσχύει δι' ἓν **μόνον** κοινωνικὸν σύστημα, διὰ **μίαν μόνον** ἱστορικὴν περίοδον, καὶ ἥτις «νομοτέλεια» πρόκειται διὰ τῆς ἀταξικῆς κοινωνίας νὰ **καταργηθῇ**;

Τὸ πρόβλημα τοῦτο δὲν ἐπιδέχεται οὐδεμίαν παράκαμψιν δι' ἰδεαλιστικῶν σχημάτων ὡς ὁ τραγέλαφος τοῦ «διαλεκτικοῦ ὑλισμοῦ». Οὐδεμία δύναμις δύναται νὰ σώσῃ τὸν μαρξισμὸν ἐκ τοῦ διλήμματος: ἢ ἡ οἰκονομικὴ νομοτέλεια εἶναι **φυσική**, ὁπότε οὐδέποτε «καταργεῖται», ἢ αὕτη δὲν εἶναι φυσική, ὁπότε εἶναι ἀνύπαρκτος. Ἡ θεωρητικὴ κατασκευὴ μέσου τινὸς τραγελάφου ἐξ ἰδεαλισμοῦ καὶ ὑλισμοῦ, ὡς ὁ «διαλεκτικὸς ὑλισμός», δύναται μόνον νὰ χρησιμοποιηθῇ διὰ τοὺς ἀγνοοῦντας καὶ τὸν ἰδεαλισμὸν καὶ τὸν ὑλισμόν, οὐδέποτε ὅμως νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ὑπεκφυγὴ ἐκ τοῦ ἀπηνοῦς διλήμματος.

Εὐλόγως θὰ ἠδύνατο νὰ λεχθῇ, ὅτι ἡ ἔκρηξις τῆς μάζης ἀποτελεῖ ἐπανάστασιν τῆς «κοινότητος» κατὰ τῆς «κοινωνίας», ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ Toennies [1], καθὼς εὐστόχως παρατηρεῖ ὁ Geiger, ὅστις διὰ πρώτην φορὰν εἰς τὴν κοινωνιολογίαν τῆς μάζης ἀπαλλάσσει αὐτὴν πάσης ἀρνητικῆς ἀξιολογίας, ἀποδίδων τὴν δρᾶσιν αὐτῆς εἰς ἐπανάστασιν τοῦ προλεταρίου - **ἀνθρώπου** κατὰ τῆς **μηχανοποιήσεώς** του. Οὐδεμία ἀμφιβολία, ὅτι ἡ ἀπότομος καὶ τυφλὴ ἔκρηξις ἀλόγων δυνάμεων τῆς μάζης εἶναι ἀντίδρασις μιᾶς πιεζομένης καὶ ταλαιπωρουμένης ψυχῆς κατὰ τοῦ καθεστῶτος ἐκείνου, τὸ ὁποῖον ἀπεργάζεται συστηματικῶς τὴν ψυχικὴν αὐτῆς ἀπογύμνωσιν καὶ μηχανοποίησιν. Ἀλλ' ἡ μοιραία οἰκονομιστικὴ θεωρία, ἥτις χάνει πρὸ ὀφθαλμῶν τοὺς φυσικοὺς καὶ αἰωνίους κοινωνικοὺς νόμους, τοὺς διέποντας **πάντα** ἀνεξαιρέτως τὰ κοινωνικὰ καθεστῶτα, ἀποδίδουσα εἰς τὸν σύγχρονον καπιταλισμὸν **ἰδίαν** «νομοτέλειαν», ἔχα-

---

(1) Toennies, Gemeinschaft und Gesellshaft, βλ. Π. Κανελλοπούλου, Ἡ κοινωνία τῆς ἐποχῆς μας, Ε. Λεμπέση, Κοινωνία καὶ κοινότης τοῦ Ferdinand Toennies, εἰς «Νέαν Ἡμέραν» 1935|36.

σε καὶ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο τὴν οὐσίαν τῆς μηχανοποιήσεως τῆς μάζης. Οὕτω ἡ μηχανοποίησις αὕτη ἀποδίδεται εἰς τὴν σύγχρονον διὰ **μηχανῶν παραγωγήν,** ἰδιαιτέραν ὅλως τοῦ καπιταλισμοῦ ἐμφάνισιν. Ἐκ τῆς θεωρίας ταύτης ἕπονται: α) Ὅτι ἀποκλείονται τῆς μηχανοποιήσεως ταύτης πάντες οἱ μὴ **οἰκονομικοὶ** προλετάριοι, ἤτοι πάντα τὰ ἄτομα τῆς μάζης, τὰ ὁποῖα εἰς οὐδεμίαν ἐπαφὴν εὑρίσκονται μὲ τὸ ἐργοστάσιον. β) Ὅτι ἀποκλείεται τὸ φαινόμενον τῆς μηχανοποιήσεως καὶ ἀκολούθως τὸ φαινόμενον τῆς μάζης διὰ πᾶσαν ἄλλην ἐποχὴν —ἄνευ μηχανῶν— πλὴν τῆς ἐποχῆς τοῦ συγχρόνου καπιταλισμοῦ. Ἡ διάψευσις τῆς θεωρίας ταύτης ἐπέρχεται δι' αὐτοῦ τούτου τοῦ γεγονότος τῆς **συνδέσεως** τῆς μάζης ἐκ τῶν πλέον ἀνομοιογενῶν —οἰκονομικῶς— στοιχείων, βάσει τοῦ ressentiment.

Ἀλλοῦ λοιπὸν ἔγκειται ἡ μηχανοποίησις (1). Ἡ μηχανοποίησις ἔγκειται εἰς ὅλας τὰς ἐποχὰς καὶ δι' ὅλα τὰ ἄτομα **εἰς τὸν ὑποβιβασμὸν τοῦ ἀνθρώπου εἰς ἀντικείμενον, εἰς τὴν ὑποτίμησιν τοῦ ἀνθρώπου εἰς προλετάριον.** Καὶ ὁ ὑποβιβασμὸς καὶ ἡ ὑποτίμησις αὕτη μεταβάλλει τὸν ἄνθρωπον εἰς ἐκτελεστικὴν μηχανὴν ἀφ' ἑνός, καὶ προκαλεῖ τὴν ἀπογύμνωσιν τῆς ψυχῆς του ἐξ ὅλης ἐκείνης τῆς ἀνθήσεως, ἥτις μόνον εἰς τοὺς κυριάρχους εἶναι δυνατή: ὅλα τὰ **θετικὰ** καὶ δημιουργικὰ ψυχικὰ συναισθήματα, τὰ ὁποῖα ζοῦν ὑπὸ τὴν στέγην τῆς κοινωνικῆς ὑπεροχῆς, μαραίνονται, στρεβλώνονται καὶ νοσοῦν ὑπὸ τὴν κοινωνικὴν ὑποτίμησιν. Τὴν

---

(1) Περὶ τοῦ ὅτι ἡ διὰ τῶν μηχανῶν δῆθεν μηχανοποίησις τοῦ ἀνθρώπου ἀποτελεῖ μῦθον, βλ. **Ε. Λεμπέση,** Κοινωνία καὶ κοινότης τοῦ Ferd. Toennies, ἔνθ. ἀνωτ. Ἀξιοπαρατήρητον ὅμως εἶναι λ. χ. τὸ φαινόμενον τῶν Γερμανῶν ὠργανωμένων ἐργατῶν, τῶν ὁποίων ἡ ψυχικὴ ζωὴ ἦτο τόσον πλουσία, ὥστε ἀπέδιδε τὰ ἄνθη αὐτῆς τόσον εἰς τὰς γλάστρας τῶν παραθύρων τῶν λίαν περιποιημένων καὶ λίαν «μικροαστικῶν» ἐργατικῶν κατοικιῶν, ὅσον καὶ εἰς τὰ νυκτικὰ καὶ τὰς ἐστολισμένας παντούφλας τῶν διασήμων αὐτῶν ἐπαναστατῶν, τὰς ὁποίας ματαίως ἠγωνίζοντο νὰ τοὺς ἀφαιρέσουν τῷ 1919—23 οἱ κομμουνισταί, διὰ νὰ τοὺς πείσουν ὅτι ἀποτελοῦν «ἐπαναστατικὴν μᾶζαν». Ἀντιθέτως, ὅμως, ἡ πλουσία ψυχικὴ ζωὴ τοῦ Γερμανοῦ ὠργανωμένου προλεταρίου ἐνίκησε τὴν μηχανὴν—καὶ ἡ παντούφλα τὴν ἐπανάστασιν.

θέσιν αὐτῶν κατ :λαμβάνει ἡ πικρία, **ὁ φόβος, ὁ φθόνος, τὸ μῖσος, ἡ πονηρία,** ἡ μικρότης, ἐν ἑνὶ λόγῳ ὁλόκληρον τὸ ψυχολογικὸν σύμπλεγμα τοῦ ressentiment.

Διὰ τοῦτο τοὺς πολιτισμοὺς ἐδημιούργησαν πάντοτε οἱ κυρίαρχοι. Ἡ μᾶζα εὑρίσκεται ἀπογυμνωμένη τοῦ θετικοῦ ἀνθρωπισμοῦ, μηχανοποιημένη, ἀποκεκλεισμένη τοῦ πολιτισμοῦ, διὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ ὁποίου χρησιμοποιεῖται ἁπλῶς ὡς ὄργανον, καθὼς κοινωνικῶς αἰσθάνεται ἑαυτὴν ὡς ἀντικείμενον. Μία μόνον περίπτωσις ὑπάρχει νὰ αἰσθανθῇ ἑαυτὴν ὡς **ὑποκείμενον: ἡ ἐπαναστατικὴ δρᾶσις αὐτῆς.** Ἡ δρᾶσις αὕτη ἀποτελεῖ τὴν μοναδικὴν «διαμαρτυρίαν» της διὰ τὴν μηχανοποίησίν της, κατευθύνεται ἀρνητικῶς καθ' ὅλων ἀνεξαιρέτως τῶν ἀξιῶν τοῦ καθεστῶτος, τὰς ὁποίας δὲν ἐννοεῖ καὶ τῶν ὁποίων δὲν μετέχει, τὰς ὁποίας θεωρεῖ ὡς ἐξ ἴσου ὑπευθύνους τῆς ψυχικῆς της ἀπογυμνώσεως καὶ μηχανοποιήσεως καὶ σκοπεῖ, κατὰ τελευταῖον λόγον, τὴν **ἄρσιν τοῦ ἑαυτοῦ** της: τὸν **ἐξανθρωπισμόν της.**

Διὰ τοῦτο ἡ ἔκρηξις τῆς μάζης εἶναι φαινόμενον **ὀξὺ** καὶ **παροδικόν,** ὡς στερούμενον θετικῶν δεσμῶν μεταξὺ τῶν μελῶν της. Διὰ τοῦτο ἡ δρᾶσις τῆς μάζης εἶναι καθαρῶς **καταστροφική,** καθαρὰ ἄρνησις, «τὸ μέγα **Ὄχι!**» (1). Διὰ τοῦτο ἐπίσης εἶναι **τυφλὴ** καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς διακρίσεως. Μαζικὸν κίνημα ἦτο ἡ ἐπανάστασις τῶν δούλων τῆς ἀρχαιότητος, μαζικὸν κίνημα ἦτο τὸ κίνημα τοῦ Σπαρτάκου, ὁ γερμανικὸς «πόλεμος τῶν χωρικῶν», ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις, ἡ μπολσεβικικὴ ἐπανάστασις: ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι ὁ **ἐκτελεστὴς** τῶν δύο τελευταίων τούτων ἐπαναστάσεων ἦτο ἡ μᾶζα (2).

---

(1) Geiger: «Μᾶζα εἶναι κοινότης εἰς τὸ μέγα "Ὄχι!"».

(2) Πρβλ. John Reed, Zehn Tage, die die Welt erschütterten.—Philipps. Price. Die russische Revolution.—Landau - Aldanow. Lenin und der Bolschewismus.—Trotzky, Mein Leben.—Τοῦ αὐτοῦ: Von der Oktoberrevolution bis zum Brester Friedensvertrag. Περὶ τῆς γερμανικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1919: Philipp Scheidemann, Der Zusammenbruch.—Eberhard Buchner Revolutionsdokumente. Περὶ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1769: Krapotkin, Die Französische Revolution. Περὶ τῶν στάσεων τῆς ἀρχαιότητος: Mommsen, Römische Geschichte.—Beer, Geschichte des Sozialismus und der sozialen Bewegung I.

Ἡ προϋπόθεσις αὕτη τῆς ὑπάρξεως **μηχανοποιημένων** ἀτόμων κατέχει σπουδαίαν σημασίαν διὰ τὴν ἑνότητα τοῦ οἰκονομικοῦ προλεταριάτου.

Εἴπομεν ἐν ἀρχῇ, ὅτι τὸ προλεταριάτον ὑπὸ τὴν οἰκονομικὴν ἔννοιαν ἀποτελεῖ πᾶν ἄλλο ἢ ἑνιαῖον ὅλον, ἀλλ' ἀποτελεῖται, τοὐναντίον, ἐκ τῶν ἐν πολλοῖς ἀντιθετικῶν καὶ ἀντιμαχομένων ὑποομάδων αὐτοῦ, τὰς ὁποίας διαιροῦν ἀκριβῶς, τὰ οἰκονομικὰ συμφέροντα. Ἐκ τούτου ἤχθημεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι τὸ **οἰκονομικὸν** προλεταριάτον ἀδυνατεῖ νὰ προβῇ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν μιᾶς κοινωνικῆς ἐπαναστάσεως. Τὸ γεγονὸς ὅμως ἀντιθέτως εἶναι, ὅτι τὸ προλεταριάτον καὶ προέβη καὶ δύναται πάντοτε νὰ προβῇ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς κοινωνικῆς ἐπαναστάσεως. Ἐὰν συνεπῶς ἀρνούμεθα εἰς αὐτό, ὑπὸ τὴν οἰκονομικήν του ἔννοιαν, τὴν δυναμικότητα ταύτην, ὑποχρεούμεθα νὰ ἐξηγήσωμεν τὸ φαινόμενον δι' ἄλλων λόγων. Εἰς τοῦτο ἀπαντῶμεν τὰ ἑξῆς: Εἴπομεν ἤδη, ὅτι ὁ ἐκτελεστὴς τῆς ἐπαναστάσεως δὲν εἶναι τὸ οἰκονομικὸν προλεταριάτον, ἀλλ' ἡ **μᾶζα**, τῆς ὁποίας τὰ **πρόσωπα** τοῦ οἰκονομικοῦ προλεταριάτου ἀποτελοῦν **τμῆμα** (ὡς «ἀντικειμενικὸν προλεταριάτον»), ὄχι δὲ ὑπὸ τὴν ἰδιότητά των ὡς **οἰκονομικῶν** προσώπων, ἀλλ' ὡς **συγχωνευθέντων μελῶν τῆς μάζης**. Τὸ ὅτι οἱ οἰκονομικοὶ προλετάριοι καὶ οἱ μαζοποιηθέντες προλετάριοι εἶναι οἱ **αὐτοί**, δηλαδὴ τὰ αὐτὰ ἄτομα, δὲν ἔχει σημασίαν, ὡς ἤδη ἐλέχθη, λόγου γενομένου περὶ τῶν ποικιλωτάτων **προελεύσεων** τῶν «μελῶν» τῆς μάζης. Ἐὰν οἱ οἰκονομικοὶ προλετάριοι διετήρουν ἐν τῇ μάζῃ τὴν ἰδιότητά των ὡς οἰκονομικὰ πρόσωπα μὲ **ἀντίθετα** — συνεπῶς — μεταξύ των συμφέροντα καὶ ἐπαγγελματικὰς καὶ πολιτικὰς ἰδεολογίας, ἡ μαζοποίησίς των θ' ἀπέβαινεν ἀδύνατος. Ἀλλὰ τοῦτο εἶναι ἡ ἀρνητικὴ ἀπόδειξις τοῦ ὅτι ἡ **ἑνότης** τοῦ προλεταριάτου καθίσταται ἀδύνατος ἐπὶ τῆς βάσεως τῶν οἰκονομικῶν συμφερόντων. Ἡ θετικὴ ἀπόδειξις (ὅτι ἡ ἑνότης τοῦ προλεταριάτου **ἐπιτυγχάνεται** διὰ τῆς μαζοποιήσεως αὐτοῦ), ἐξάγεται ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι τὰ μηχανοποιημένα προλεταριακὰ ἄτομα ἀποτελοῦν **ἐν τῷ ἀρνητι-**

σμῷ των συμπαγῆ καὶ ἐκρηκτικὴν δύναμιν. Ἡ μηχανοποίησίς των, ὁ ὑποβιβασμός των τουτέστιν ἀπὸ ἀνθρωπίνων ὑποκειμένων εἰς μηχανικὰ **ἀντικείμενα**, ἡ κοινωνική των ὑποτίμησις, ἐπιτυγχάνει τρία τινά, ἅτινα οὐδόλως ἐπιτυγχάνονται ἐκ τῆς ἰδιότητός των ὡς οἰκονομικῶν προλεταρίων (ἤτοι ὡς οἰκονομικῶν **ὑποκειμένων**): α) Ἐξαφανίζει τὰς μεταξὺ αὐτῶν οἰκονομικὰς ἀντιθέσεις ὡς οἰκονομικῶν ὑποκειμένων, δρώντων ὑπὲρ ὑποκειμενικῶν συμφερόντων· β) δημιουργεῖ ἐκ τῶν οἰκονομικῶν **ἀτόμων** τῶν ἀνηκόντων εἰς προλεταριακὰς ὑποομάδας, **ἑνιαίαν καὶ συμπαγῆ μᾶζαν** μὲ πλήρη ἐξαφάνισιν τοῦ ἀτομισμοῦ ἢ τοῦ στενωτέρου ὁμαδισμοῦ των καὶ πλήρη **συγχώνευσιν** αὐτῶν εἰς ἐκρηκτικὸν σῶμα πρωτογόνου δυνάμεως· γ) δίδει τὸ **φυσικοκοινωνικὸν κίνητρον**—ressentiment—πρὸς **δρᾶσιν** τῆς μάζης, ἥτις ἀπὸ παθητικῆς πλειάδος ἀτόμων, μεταβάλλεται εἰς ἐνεργητικὴν ὑπερατομικὴν δύναμιν.

Εἰς τὴν μᾶζαν ὅμως ἀνήκει οὕτω **πᾶν** μηχανοποιημένον ἄτομον, ὑπὸ τὴν ὡς ἄνω ἔννοιαν τῆς ἀντικειμενοποιήσεως αὐτοῦ διὰ τῆς κοινωνικῆς ὑποτιμήσεως, **πᾶν** ἄτομον κατεχόμενον ὑπὸ τοῦ ressentiment καὶ εἰς οὐδεμίαν σχέσιν εὑρισκόμενον μετὰ τοῦ οἰκονομικοῦ (ἀντικειμενικοῦ) προλεταριάτου. Μέγα τμῆμα τῆς μάζης ἀποτελεῖται ἐκ τοῦ «ὑποκειμενικοῦ» τούτου προλεταριάτου, γεγονὸς τὸ ὁποῖον ἐξηγεῖται ἀκόμη ὀλιγώτερον διὰ τοῦ «οἰκονομικοῦ παράγοντος», ἀπὸ ὅσον ἐξηγεῖται (ἤτοι δὲν ἐξηγεῖται) ἡ μαζοποίησις καὶ αὐτοῦ τούτου τοῦ οἰκονομικοῦ προλεταριάτου.

Ἡ παθητικὴ αὕτη πλειὰς ἀτόμων, ἐφ' ὅσον ταῦτα «συνδέονται» διὰ τοῦ ressentiment, ἤτοι ἐφ' ὅσον τοῦτο ὑφίσταται εἰς ἓν ἕκαστον ἐξ αὐτῶν κεχωρισμένως, ἐγκλείει ἐν ἑαυτῇ **ἐν διαρκείᾳ τὴν δυνατότητα** τῆς μετατροπῆς αὐτῆς εἰς μᾶζαν. Μᾶζα, κυρίως εἰπεῖν, ἐννοεῖται μόνον ἐν δράσει. Ἡ **προδιάθεσις** ὅμως τῶν ἀτόμων, **προϋπάρχουσα** οὕτω πρὸ τῆς δράσεως, εἶναι ἡ πραγματικὴ καὶ ἡ βαθυτέρα αἰτία πάσης αὐτῆς ἐκρήξεως. Ἡ πλειὰς αὕτη τῶν ἀτόμων, ἥτις ἐν ἀδρανείᾳ εἶναι ὁ φορεὺς τῆς δυνατότητος ἢ προδιαθέσεως ταύτης, εἶναι ἡ «λανθάνουσα μᾶζα»

(Geiger, ἔνθ. ἀνωτ.). Πᾶν ἐπίκαιρον ἐξωτερικὸν γεγονός, τὸ ὁποῖον προκαλεῖ τὴν ἀπότομον καὶ ἀκαριαίαν μετατροπὴν τῆς λανθανούσης μάζης εἰς ἐκρηκτικὴν μᾶζαν, ἀποτελεῖ συνεπῶς μόνον τὴν **ἀφορμήν**, οὐδέποτε τὴν αἰτίαν.

Ὀρθότατον συνεπῶς εἶναι τὸ ἀστυνομικὸν μέτρον τῆς ἀπαγορεύσεως διαδηλώσεων καὶ ὑπαιθρίων συναθροίσεων εἰς κρισίμους στιγμάς, ὡς μέτρον προληπτικόν, σκοποῦν τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ ἐδάφους τῆς ἐκρηκτικῆς μάζης, διὰ τῆς παρεμποδίσεως τοῦ σχηματισμοῦ **λανθανούσης** μάζης, ἥτις δύναται εἰς πᾶσαν στιγμὴν καὶ ἐξ οἱασδήποτε ἀφορμῆς νὰ μετατραπῇ ἀκαριαίως εἰς ἐκρηκτικὴν μᾶζαν. Ὅλως ἐσφαλμένη εἶναι τοὐναντίον ἡ ἀντίληψις, ὅτι διὰ τῆς ἀποτροπῆς ταύτης τῆς μαζικῆς ἐκρήξεως κατωρθώθη καὶ ἡ τελικὴ ἐξαφάνισις τῆς μάζης. Ἡ ἀντίληψις αὕτη παραγνωρίζει τὸ βασικὸν φυσικοκοινωνικὸν γεγονός, ὅτι ἡ μᾶζα (ὡς λανθάνουσα **πάντοτε**, ὡς ἐκρηκτικὴ δὲ **ἐνίοτε**), ἀποτελεῖ θεμελιώδη κοινωνικὴν κατηγορίαν τῆς κοινωνικῆς δυναμικῆς, ἤτοι αὐτὸ τοῦτο τὸ ἕτερον τῶν σκελῶν ταύτης, **ἐν διαρκείᾳ**, καὶ ὅτι συνεπῶς οὐδεμία δύναμις εἶναι ἱκανὴ νὰ «καταργήσῃ» αὐτὴν εἰς **πᾶσαν** κοινωνίαν καὶ εἰς ὅλας τὰς ἐποχάς. Ἐπὶ τῆς ἀφελοῦς ταύτης ἀντιλήψεως περὶ τῆς μάζης βασίζονται καὶ αἱ πρὸς αὐτὴν ἀπευθυνόμεναι «νουθετήσεις» καὶ ἡ πεποίθησις, ὅτι διὰ τῶν ἀνοήτων τούτων «νουθετήσεων» ἐξασφαλίζεται ἡ «κοινωνικὴ εἰρήνη», παραγνωριζομένου, ἐν παραληρήματι, τοῦ φυσικοῦ νόμου, καθ' ὃν τοιαύτη «εἰρήνη» εἰς ζωντανὸν ὀργανισμὸν εἶναι ἀδύνατος, διότι κατ' αὐτῆς ἐξεγείρεται ὁ νόμος τῆς ἀνισότητος καὶ τοῦ διαφορισμοῦ καὶ πᾶσα φυσικὴ καὶ κοινωνικὴ νομοτέλεια. Ἡ μᾶζα θὰ «κατηργεῖτο» μόνον **μετὰ τῆς** κυριάρχου ὁμάδος, ἥτις διὰ τῆς ἐπιθέσεως αὐτῆς προκαλεῖ τὴν ἀντεπίθεσιν — ἀλλ' ἥτις κατάργησις κρατικῆς ὁμάδος ἐφ' ἑνὸς καὶ ἐπαναστατικῆς μάζης ἀφ' ἑτέρου θὰ ἐσήμαινε βεβαίως τὴν κατάργησιν αὐτῆς ταύτης τῆς κοινωνίας (ἰδεώδης κατάστα-

σις διὰ τοὺς ἐν ἐγρηγόρσει ὑπνώττοντας, ἵνα κοιμηθοῦν τὸν αἰώνιόν των ὕπνον, ἀλλ' ἀνέφικτος ἐφ' ὅσον ζωὴ σημαίνει, δι' ὅλους ἀνεξαιρέτως τοὺς ἀνθρώπους, ἀντίδρασιν κατὰ τοῦ θανάτου, ἤτοι ἐφ' ὅσον ἡ κυρίαρχος ὁμὰς θὰ ἐξακολουθῇ εἰς τοὺς αἰῶνας νὰ ἐπιτίθεται, ἡ μᾶζα ν' ἀντεπιτίθεται — οἱ δὲ «νουθετοῦντες» νὰ χάνουν τὸν πολύτιμον ὕπνον των). Διὰ τοῦ γεγονότος τῆς προϋπαρχούσης **προδιαθέσεως** παρὰ τῇ λανθανούσῃ μάζῃ ἐξηγεῖται καὶ ἡ καταπληκτικὴ εὐκολία μεθ' ἧς αὕτη πιστεύει **ψευδεῖς εἰδήσεις** — μέσον παλαιότατον πρὸς μετατροπὴν τῆς λανθανούσης μάζης εἰς ἐκρηκτικὴν μᾶζαν. Προβλ. σχετικὰ κρατικὰ ἀντίμετρα κατὰ τῶν «διαδοσιῶν».

Ἐκ τούτων συνάγεται ἅπαξ ἔτι ὁ ἀντικειμενικὸς χαρακτὴρ τῆς μάζης, ἡ ἐν **διαρκείᾳ** ὕπαρξις αὐτῆς (Permanente Masse) καὶ ἡ **νομοτέλεια**, ὑπὸ τῆς ὁποίας αὕτη διέπεται. Λανθάνουσα μᾶζα προϋπῆρχεν ἤδη ὡς τμῆμα ἐντὸς τοῦ ἀθροίσματος τῶν περιπατητῶν, τὸ ὁποῖον ἐλάβομεν ὡς παράδειγμα, πρὶν ἢ καταφθάσῃ ἡ ἀποφασιστικὴ περὶ ἐπαναστάσεως εἴδησις, ἥτις προεκάλεσε στιγμιαίως ἀκαριαίαν μετατροπὴν αὐτῆς εἰς ἐκρηκτικὴν μᾶζαν (explosive Masse).

Εἰς τὴν λανθάνουσαν ἢ παθητικὴν μᾶζαν παρατηρεῖταί ἤδη διαφορισμός τις μεταξὺ τῶν ἀτόμων, ὅστις ἐξαφανίζεται σχεδὸν τελείως εἰς τὴν δρῶσαν μᾶζαν. Ὁ διαφορισμὸς οὗτος παίζει ρόλον καὶ προκαταβολικῶς, ὡς πρὸς τὴν στρατολόγησιν τῶν «μελῶν» τῆς δρώσης μάζης ἐκ τῆς λανθανούσης μάζης καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς δράσεως αὐτῆς ὡς πρὸς τὴν ἔντασιν ταύτης. Ἡ μᾶζα, καθὼς καὶ ὁ προλετάριος, εἶναι καὶ αὐτὴ ἔννοια **βαθμικὴ** (Gradbegriffe).

α) Προκαταβολικῶς, πρὸ τῆς μετατροπῆς τῆς λανθανούσης μάζης εἰς δρῶσαν μᾶζαν, ἡ ἀτομικὴ προδιάθεσις πρὸς μαζοποίησιν μεταξὺ τῶν ἀτόμων ποικίλει. Βάσις τοῦ τοιούτου διαφορισμοῦ εἶναι καὶ πάλιν ὁ βαθμὸς τοῦ ἐκπρολεταρισμοῦ τοῦ ἀτόμου, ἀντικειμενικῶς ἢ ὑποκει-

μενικῶς. Τὸ ἐκ τούτου ressentiment ὑπόκειται εἰς τὴν αὐτὴν διαβάθμισιν, ὄχι μόνον λόγῳ τῆς διαβαθμίσεως τῶν ἐξωτερικῶν αἰτίων τῆς γενέσεώς του, — ἔστω καὶ μὴ οἰκονομικῶν, — ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς διαβαθμίσεως τῶν ἀτομικῶν ψυχολογικῶν μηχανισμῶν, ὡς πρὸς τὴν ἔντασιν τῶν ἀτομικῶν ἀντιδράσεων αὐτῶν ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν αἰτίων, ἅτινα προκαλοῦν τὴν γένεσιν τοῦ ressentiment.

Ὅσον περισσότερον τὸ ἄτομον εἶναι βυθισμένον εἰς τὸ προλεταριάτον, ὅσον βαθύτερα εὑρίσκεται εἰς τὴν διαβάθμισιν τοῦ (ἀντικειμενικοῦ ἢ ὑποκειμενικοῦ) ἐκπρολεταρισμοῦ, ὅσον περισσότερον εἶναι ἐκριζωμένον ἐκ σταθερῶν τοπικῶν ἢ ὁμαδικῶν δεσμῶν μετὰ μιᾶς ἢ πλειοτέρων κοινωνικῶν ὁμάδων, ὅσον περισσότερον ἵσταται «ἐκτὸς τῆς κοινωνίας», εἴτε ἐκ λόγων οἰκονομικῶν, εἴτε ἐκ τοῦ ressentiment, εἴτε ἐκ λόγων ψυχικῆς προδιαθέσεως, εἴτε ἐκ λόγων περιβάλλοντος—τόσον μεγαλυτέρα εἶναι ἡ **δυνατότης** τῆς μαζοποιήσεώς του καὶ τόσον μεγαλύτερος ὁ **βαθμὸς** αὐτῆς. Ὁ πτωχὸς καὶ κοινωνικῶς μειωμένος διδάσκαλος, ἢ ὑπαλληλίσκος, ὁ ὁποῖος ἀνήκει συγχρόνως εἰς πλειοτέρας κοινωνικὰς ὁμάδας εἰρηνικωτάτου χαρακτῆρος,—εἰς τὸν σύλλογον τῶν καθηγητῶν τοῦ σχολείου του, εἰς τὸ σωματεῖον του, ἔνθα διαρκῶς γίνεται λόγος περὶ τῆς «πνευματικῆς» ἀποστολῆς του (ὡς ἐπιχειρήματος ἐπαγγελματικῶν διεκδικήσεων), εἰς ὅμιλόν τινα ἐκδρομῶν, εἰς τὸν καφενειακὸν ὅμιλον τῆς πρέφας, εἰς τὸν «Σύλλογον ὑπὲρ τῆς προαγωγῆς τῶν σπουδῶν ἐπὶ τῆς δασείας» κλπ., — δύσκολον εἶναι βεβαίως νὰ κόψῃ κεφαλὴν «τυράννου» καὶ νὰ περιφέρῃ αὐτὴν ἐπὶ κοντῷ, ἐνῷ εὔκολον εἶναι καὶ ἐπακόλουθον τοῦ ἐκπρολεταρισμοῦ του νὰ εἶναι θερμὸς θιασώτης τῶν «ἀνθρωπιστικῶν» ἰδεῶν, τὰς ὁποίας, ἐννοεῖται ἀναλαμβάνουν νὰ «ἐφαρμόσουν» οἱ δυνάμενοι νὰ κόπτουν κεφαλάς, ἀδιαφοροῦντες τελείως διὰ τὸν «Σύλλογον ὑπὲρ τῆς δασείας» καὶ τὰς λοιπὰς ψυχαγωγικὰς ὀργανώσεις. Οὕτω ὁ ἀτυχὴς οὗτος προ-

λετάριος, ἐκ τῆς δασείας ὁρμώμενος, δὲν ἀποκλείεται νὰ ἴδη περιεργότατα πράγματα, ὁπωσοῦν ἀσυμβίβαστα πρὸς τὰς ἀνθρωπιστικὰς ἰδέας, τῶν ὁποίων τὸ ἀληθὲς καὶ βαθύτερον νόημα μόνον οἱ κόπτοντες κεφαλὰς δύνανται νὰ συλλάβουν, διότι διὰ τῶν ἰδεῶν τούτων **ἔρχονται εἰς τὴν 'Αρχήν**. Καὶ νὰ γίνῃ κομμουνιστής.

Εἰς τὴν αὐτὴν ὄχι μόνον οἰκονομικήν, ἀλλὰ καὶ **κοινωνικὴν** κατάστασιν (ὡς πρὸς τὴν ἱκανοποίησιν τοῦ ὁρμεμφύτου τῆς ὑπεροχῆς) αἰσθάνεται ἑαυτὸν ὁ εἷς ὡς ἐκπρολεταρισμένον, ὁ ἕτερος ὄχι· ὁ εἷς περισσότερον (ψυχολογικῶς: ἐντονώτερον), ὁ ἕτερος ὀλιγώτερον.

Τὰ ἄτομα τὰ ἀνήκοντα εἰς τὴν πρώτην κατηγορίαν εἶναι εἰς μεγαλύτερον βαθμὸν μαζοποιήσιμα, τὰ τῆς δευτέρας κατηγορίας εἶναι πιθανὸν νὰ μείνουν ἐκτὸς τῆς δρώσης μάζης, **ὡς συμπαθητικῶς** λαμβάνοντα μέρος εἰς τὰς πράξεις αὐτῆς, κατ' ἀναλογίαν λ.χ. πρὸς τὸ κοινὸν ἑνὸς ἀθλητικοῦ ἀγῶνος, τό ὁποῖον παρακολουθεῖ συμ-παθῶς, ἤτοι μετὰ τοῦ αὐτοῦ πάθους ἐκ τῶν ἔξω τοὺς παλαιστάς. Τὴν μᾶζαν ταύτην ὀνομάζομεν **παθητικὴν** μᾶζαν, ἐν διακρίσει πρὸς τὴν **λανθάνουσαν** μᾶζαν (τῆς ὁποίας αὕτη ἀποτελεῖ **τμῆμα** ἐν λανθανούσῃ μόνον καταστάσει) καὶ πρὸς τὴν **ἐκρηκτικὴν ἢ δρῶσαν** μᾶζαν, ἥτις εἶναι αὐτὴ αὕτη ἡ λανθάνουσα μᾶζα — πλὴν τῆς παθητικῆς — μεταтραπεῖσα.

β) Τὰ αὐτὰ ἄτομα τῆς δευτέρας κατηγορίας — τὰ ὀλιγώτερον προδιατεθειμένα — δύνανται ὅμως νὰ παρασυρθοῦν εἰς τὴν δρῶσαν μᾶζαν, ὁπότε ἢ χάνουν τὴν διαβάθμισιν τῆς προδιαθέσεως — τοῦ ressentiment — αὐτῶν τελείως, συγχωνευόμενα ἐντελῶς μετὰ τῶν ἄλλων ἀτόμων, ὑφιστάμενα **ὕψωσιν** τῆς ὁρμῆς αὐτῶν ἐν τῇ δρώσῃ μάζῃ, ἢ προκαλοῦντα διὰ τινος σχετικῆς ἡττοπαθείας αὐτῶν τὴν **μείωσιν** τῆς ὁρμῆς τῆς δρώσης μάζης, ἥτις, διαλυομένη, δύναται νὰ φθάσῃ μέχρι τοῦ **πανικοῦ**.

'Ο πανικὸς εἶναι φαινόμενον ξένον πρὸς τὴν μᾶζαν, ὡς ἐκ τῆς φύσεως αὐτῆς συνάγεται: **Πανικὸς** εἶναι ὁ

ἔντονος φόβος τοῦ **ἀτόμου** διὰ τὴν **προσωπικήν** του ἀσφάλειαν, ἐκδηλούμενος ὡς ἄτακτος φυγή, ἤτοι φαινόμενον ἀντίθετον πρὸς τήν μᾶζαν, ἔνθα «ἄτομα» δὲν ὑπάρχουν, συγχωνευθέντα ἤδη ἅμα τῇ μαζοποιήσει. Ὁ πανικός συνεπῶς σημαίνει ἤδη ἀφ' ἑαυτοῦ ὅτι ἡ μᾶζα διελύθη εἰς **ἄτομα,** — ὅπερ εἶναι τὸ σύμπτωμα τῆς **διαλύσεως** τῆς μάζης. Διά τοῦτο ὁ πανικὸς δύναται νὰ προέλθῃ εἰς τὴν μᾶζαν ἐκ στοιχείων **μὴ ἐπαρκῶς μαζοποιηθέντων,** ὡς λ.χ. τὰ ὡς ἄνω περὶ οὗ ὁ λόγος στοιχεῖα. Παλαιὰ εἶναι συναφῶς ἡ τακτικὴ τῶν ἐνδιαφερομένων διὰ τὴν διάλυσιν τῆς μάζης κυριάρχων ὁμάδων ν' ἀποστέλλουν εἰς αὐτὴν εἰδικοὺς πράκτορας, ὡς δῆθεν «μέλη» της, διὰ νὰ δημιουργοῦν τεχνητὸν πανικὸν διὰ τῶν ἀτόμων των, μὲ τὴν πρόθεσιν ὅπως ὁ πανικὸς οὗτος ἐπιδράσῃ ὑποβλητικῶς ἐπὶ τῆς μάζης καὶ ἐπιφέρει τὴν εἰς ἄτομα διάλυσιν αὐτῆς διὰ τῆς ἐξαπλώσεώς του ἐπὶ τῶν «μελῶν» της. Τὸ τέχνασμα τοῦτο ὅμως εἶναι λίαν ἐπικίνδυνον διὰ τοὺς πράκτορας τούτους, διότι ἐὰν ὁ ἀρχηγὸς τῆς μάζης ἔχει συλλάβει τὴν νομοτέλειαν αὐτῆς, θὰ διατάξῃ τὴν μᾶζαν, ὅπως αὐτη προβαίνῃ εἰς τὴν ἐπὶ τόπου θανάτωσιν παντὸς κατ' ἀρχὴν ἡττοπαθοῦς στοιχείου ὁθενδήποτε καὶ ἂν προέρχεται, ὡς ἐκ τῆς σκοπιμότητος τῆς παντὶ σθένει ἀποτροπῆς τοῦ πανικοῦ. Ὁ φόνος ἑνὸς τοὐλάχιστον πράκτορος ἐνδείκνυται ἀπολύτως διὰ τὴν μᾶζαν, διότι οὕτω οὐ μόνον ἀποφεύγεται ὁ πανικός, ἀλλὰ καὶ τονοῦται ἡ ἐπιθετικὴ συνοχὴ αὐτῆς. Ἀλλὰ καὶ ἀθῶος τις φονευθεὶς ἄνθρωπος θὰ χαρακτηρισθῇ ὑπὸ τοῦ εὐφυοῦς δημαγωγοῦ ὡς πράκτωρ — μὲ τὴν ἀπόλυτον βεβαιότητα, ὅτι τὸ ψυχολογικὸν ἀποτέλεσμα θὰ εἶναι **ἀκριβῶς τὸ αὐτό,** διότι ἡ μᾶζα, λόγῳ τῆς προδιαθέσεως της, θὰ τὸ πιστεύσῃ. Διὰ τὸ κράτος συνεπῶς ἐνδείκνυται ἡ ἡττοπαθὴς προπαγανδιστικὴ δρᾶσις τῶν πρακτόρων ἐν τῇ **λανθανούσῃ** μάζῃ, πρὶν ἢ αὕτη μετατραπῇ εἰς ἐκρηκτικήν, ἐὰν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐμποδισθῇ κἄν δι' ἀπαγορεύσεως προληπτικῆς ἡ τοπικὴ συνάθροισις αὐτῆς.

Σύνηθες ἐπίσης εἶναι τὸ τέχνασμα τῆς τεχνητῆς **προκλήσεως** τῆς μάζης πρὸς δρᾶσιν, διὰ τῶν agents provocateurs, ὅταν ἡ ἐξουσία εἶναι ἐκ τῶν προτέρων βεβαία περὶ τῆς νίκης της. Ἡ εὔκολος πάταξις τοιαύτης μικρᾶς μάζης, ἢ μικρᾶς ἐξεγέρσεως τῆς μάζης, χρησιμεύει ὡς προκαταβολικὸν τρομοκρατικὸν τέχνασμα ἔναντι ἐπικινδυνωδεστέρας ἐξεγέρσεως αὐτῆς. Ἡ ἀστυνομικὴ βεβαίως νοοτροπία ἐπεκτεινομένη καὶ εἰς πολλοὺς ἰθύνοντας νόας τοῦ ἑκάστοτε κοινωνικοῦ καθεστῶτος — δὲν προχωρεῖ πέραν τῶν τεχνασμάτων, ἐν τῇ ἀπολύτῳ πεποιθήσει, ὅτι ὁ βίος τῆς ἐπαναστατικῆς μάζης οὕτω ἐτερματίσθη, ἐὰν δὲ ἐκ νέου σημειωθῇ ποιά τις ἐντονωτέρα ἀναπνοὴ αὐτοῦ ἐν εἴδει βρυχηθμοῦ, καταφεύγει εἰς τὰ αὐτὰ πάντοτε μέσα, πολλάκις ὅμως ἀψυχολογήτως, ἤτοι μετὰ τὴν συγκρότησιν τῆς δρώσης ἐκρηκτικῆς μάζης, ὁπότε εἶναι πλέον ἀργά. Μέτρα **βίας**, λαμβανόμενα εἰς **τοιαύτην** στιγμήν, **ἐπιτείνουν** τὴν ἐκρηκτικότητα τῆς μάζης. Καὶ τὸ ὅτι μὲν ὁ βίος τῆς μάζης δὲν ὑπόκειται εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα εἰς τερματισμόν, ἀποτελεῖ ἀδιάσειστον καὶ εὐχάριστον ἀπόδειξιν, ὅτι τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἀστυνομικοῦ ἔχεται στερρῶν βάσεων. Ἀλλ᾽ ὅτι τὴν φύσιν καὶ τὸν ρόλον τῆς μάζης δὲν ἀντιλαμβάνονται οἱ ὡς ἄνω πολιτικοί, ἀποδεικνύει ἀντιθέτως, ὅτι τὸ πνεῦμα αὐτῶν ἔχεται βάσεων λίαν σαθρῶν.

Ἐκ τῆς ἐπικρατήσεως τῶν πλέον μαζοποιησίμων ἢ τῶν ὀλιγώτερον μαζοποιησίμων στοιχείων ἐν τῇ **δρώσῃ** μάζῃ, κατὰ τὴν διαμόρφωσιν τῆς ἑνιαίας αὐτῆς ὁρμῆς καὶ τοῦ βαθμοῦ τῆς ἐπιθετικότητος, ἐξαρτᾶται ἡ ἔντασις τῆς δράσεως αὐτῆς. Ἡ ἔντασις αὕτη δύναται νὰ ὁδηγήσῃ ἀπὸ τῶν συνήθων «παρεκτροπῶν» καὶ «κρουσμάτων» εἰς τὴν ἐξάσκησιν ὀξυτάτης μαζικῆς τρομοκρατίας ἢ εἰς τὴν κοινωνικὴν ἐπανάστασιν. Σημαίνοντα ἐπίσης ρόλον παίζει ἐνταῦθα ὁ ἀρχηγός, ὡς θὰ ἴδωμεν ἀλλαχοῦ.

3. Συμβολισμὸς καὶ τρομοκρατία τῆς μάζης.

Ἡ **δρῶσα μᾶζα** καταστρέφει **σύμβολα**: τὰ σύμβολα τῆς μειώσεώς της καὶ τῆς μηχανοποιήσεώς της, εἰς τὰ ὁποῖα βλέπει τὸ «σύστημα» τῆς στερήσεως τοῦ ἀνθρωπισμοῦ της. Ὁ συμβολισμὸς οὗτος τῆς μάζης εἶναι ἀπολύτως συμφυὴς πρὸς τὴν ἐνστικτώδη, ψυχικήν, **μὴ νοητικὴν** δρᾶσιν αὐτῆς, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν νοητικὴν δρᾶσιν, ἔνθα ἀντὶ τοῦ συμβόλου ἐπικρατεῖ ἡ ἀνάλυσις, ἡ αἰτιοκρατία καὶ ὁ **λογικὸς τύπος**. Σύμβολα καταστρέφει ἡ μᾶζα, διότι ταῦτα μόνον «ἐννοεῖ»—ἤτοι **διαισθάνεται**, ἄνευ ἀναλύσεως, αἰτιοκρατίας καὶ λογικῶν τύπων—καὶ διὰ συμβόλων ἐξεγείρεται, συντάσσεται καὶ μάχεται. Διότι τὰ σύμβολα μόνον ὁμιλοῦν εἰς τὴν **ψυχήν** της. Ἡ μᾶζα εὑρίσκεται ἐγγὺς πρὸς τὴν θρησκείαν (ὁμιλία διὰ **παραβολῶν**) καὶ πρὸς τὴν ποίησιν (ὀργάνωσις **εἰκόνων**). Ἐκ τούτου ἡ γενικὴ ἐντύπωσις πολλῶν παρατηρητῶν τῆς μάζης περὶ τῆς θρησκοειδοῦς ἐμφανίσεως αὐτῆς καὶ ἐκ τούτου ἡ **ἔκστασις** τῆς μάζης, ἡ πλήρης κατάργησις τῶν «ἐγώ», ἡ πλήρης συγχώνευσις, ἡ πλήρης αὐτολησμοσύνη. Ἡ μᾶζα σημαίνει ὡς εἴπομεν ἀλλαχοῦ, ἐξέγερσιν τῆς ψυχῆς κατὰ τοῦ πνεύμαματος, τοῦ ἐνστίκτου κατὰ τῆς διανοίας, τοῦ αὐθορμητισμοῦ κατὰ τῆς μηχανικῆς πειθαρχίας καὶ ὀργανώσεως, τῆς γυμνῆς δυνάμεως κατὰ τοῦ συστήματος, τῆς μεταφυσικῆς κατὰ τοῦ ὀρθολογισμοῦ, τῆς θρησκείας καὶ τῆς τέχνης κατὰ τῆς ἐπιστήμης, τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τοῦ κράτους, τοῦ ἀλόγου ἐν γένει κατὰ τοῦ λόγου, τῆς «κοινότητος» κατὰ τῆς «κοινωνίας».

Σύμβολα καταστρέφει ἡ μᾶζα καὶ ὑπὸ τὴν μορφὴν τῆς φυσικῆς ζωῆς ἀνθρώπων. Οἱ ἄνθρωποι, καὶ δὴ τὰ συγκεκριμένα **ἄτομα** ἐκ τῆς «ἄνω» τάξεως, τὰ ὁποῖα ἐμφανίζονται εἰς τὸν δρόμον της, εἶναι τὰ πρόχειρα καὶ τὰ ἁπτότερα **σύμβολα** τῆς «τάξεως», τοῦ συστήματος, καὶ διὰ τοῦτο ἡ μᾶζα ὁρμᾷ εἰς τὴν καταστροφὴν τῆς φυσικῆς ζωῆς των. Ἐκ τούτου γίνεται φανερόν, πόσον ἐπιπόλαιος καὶ ἀνεπιστημονικὸς εἶναι ὁ ἰσχυρισμός, περὶ τῶν «ἀνηθί-

κων» ἐνστίκτων τῆς μάζης, προκειμένου περὶ τῶν θανατικῶν τούτων ἐκτελέσεων ὡρισμένων ἀντιπροσωπευτικῶν τῆς ἄνω τάξεως ἀτόμων, εἰς τὸ πρόσωπον τῶν ὁποίων ἡ μᾶζα διαβλέπει καὶ καταστρέφει τὴν «τάξιν» καὶ τὸ «καθεστώς».

Οὐδέποτε ἡ **μᾶζα** φονεύει **ἄτομον** ἐξ ἀνεξηγήτου τινος ἀγριότητος ἤ ἐμφύτου ἐγκληματικότητος καὶ ἄτομον μάλιστα, τὸ ὁποῖον διὰ πρώτην φορὰν ἐπὶ τὸ πλεῖστον συναντᾶ καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου οὐδένα δύναται νὰ ἔχῃ προσωπικὸν λογαριασμόν, διότι ἐξ αὐτοῦ τούτου τοῦ ὑποκειμένου της καὶ ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς φύσεώς της ἡ μᾶζα δὲν εἶναι πρόσωπον, οὔδ' ἄθροισμα προσώπων. Ἡ μᾶζα φονεύει τὴν **στολὴν** ἤ τὴν **περιβολὴν** τοῦ ἀντιπροσωπευτικοῦ τῆς ἄνω τάξεως ἀτόμου, καὶ ὅ,τι ἄλλο ἀκόμη δεικνύει τὴν ὁμαδικὴν του ὑπηκοότητα, — ὡς λ.χ. οἱ περιποιημένοι ὄνυχες, ἡ καθαριότης, τὸ «ὕφος», — οὐδέποτε δὲ τὸ ἄτομον τοῦτο προσωπικῶς, ὅπερ θὰ ἦτο συμπέρασμα παραλογιζομένης διανοίας, (διότι ἐὰν τὸ πρόσωπον τοῦτο δὲν εἶχε τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς κυριάρχου ὁμάδος του, βεβαίως δὲν θὰ ἐφονεύετο). Τὸ γεγονός, ὅτι ἐντὸς τῆς μάζης εὑρίσκονται καὶ φύσει ἐγκληματίαι — τόσοι ἀκριβῶς, ὅσοι ἀναλογοῦν εἰς αὐτὴν καὶ εἰς πᾶν ἄλλο ἀνθρώπινον ἄθροισμα ἀριθμητικῶς, διότι οἱ **φύσει** ἐγληματίαι εἶναι ἀκριβῶς δεδομένοι ὑπὸ τῆς φύσεως καὶ δὲν αὐξάνονται δι' ἄλλων μέσων — οἵτινες ἐκμεταλλευόμενοι τὸν ἀναβρασμόν, δύνανται νὰ δράσουν **ἀτομικῶς, ἡ ἀτομική** των αὐτὴ δρᾶσις ἀποδεικνύει ἀκριβῶς, ὅτι οὗτοι δὲν ἀνήκουν εἰς τὴν μᾶζαν, ἥτις ὡς ἀπρόσωπος **μᾶζα** καταστρέφει ἀπρόσωπα **σύμβολα,** καὶ οὐχὶ ὡς ἄτομον ἄτομα. Ἡ πεῖρα, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ αὕτη ἡ νομοτέλεια τῆς μάζης δεικνύει, ὅτι ἅμα ὡς αὕτη παρατηρήσῃ ἐντὸς τῶν κόλπων της τοιαῦτα ἄτομα, (ἀτομικῶς ἐνεργοῦντα) πίπτει ὁλόκληρος μὲ τὸ συνθλιπτικὸν βάρος αὐτῆς ἐπ' αὐτῶν καὶ ἐπιφέρει τὴν **ἐξόντωσίν** των, (ἥτις δύναται νὰ πραγματοποιηθῇ καὶ ὑπὸ μορφὴν ἐπιτοπίου καὶ ἀκαριαίου **λυντσαρισμοῦ** αὐτῶν). Καὶ τοῦτο ἐκ τοῦ γενικοῦ ἤδη νόμου, ὅτι ἡ μᾶζα θεωρεῖ ὡς στοιχεῖον **ξένον** πρὸς αὐτήν, **διαλυτικὸν** καὶ **ἐχθρικὸν** πᾶν **ἄτομον,** ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς «ἠθι-

κῆς» δῆθεν ἐξεγέρσεως αὐτῆς. Διότι πάντας τοὺς λόγους, οἵτινες ἐπιφέρουν τὸν σχηματισμὸν καὶ τὴν δρᾶσιν τῆς μάζης — ἡ διαμαρτυρία της κατὰ τοῦ ἀπανθρωπισμοῦ της, ὁ πόθος πρὸς ἐξανθρωπισμόν της — εἶναι ἠναγκασμένοι νὰ παραδεχθοῦν ὡς λόγους κατ' ἐξοχὴν **ἠθικοὺς** ἀκριβῶς ἐκεῖνοι, οἵτινες ἐφαρμόζουν ὡς κριτήριον τὴν ἠθικὴν καὶ ταυτοχρόνως κατηγοροῦν τὴν μᾶζαν ἐπὶ ἀνηθικότητι.

Χαρακτηριστικώτατον εἶναι ἐν προκειμένῳ τὸ φαινόμενον τῶν ἁπανταχοῦ «ἠθικολόγων», οἵτινες τὰς μὲν παρεκτροπὰς καὶ θανατικὰς ἐκτελέσεις τῆς ρωσσικῆς μπολσεβικικῆς μάζης ἐχαρακτήρησαν ὡς ἀνηκούστους ὠμότητας καὶ ἐγκλήματα πρωτάκουστα, ἐνῷ αντιθέτως τὰς αὐτὰς πράξεις τῶν ἀνερχομένων ἀστῶν τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως — ἐνεργούντων **διὰ λογαριασμὸν** τῆς ἰδικῆς των μάζης — ἐπιμελῶς παρεσιώπησαν. Καὶ δι' ἐκείνους μέν, οἵτινες ἔπραξαν τοῦτο ἐκ καθαρᾶς πολιτικῆς σκοπιμότητος ἡ στάσις των εἶναι κοινωνιολογικῶς ὀρθὴ καὶ εὐεξήγητος: **πολιτικὴν** σημασίαν δύναται νὰ ἔχει δι' αὐτούς ἡ μᾶζα μόνον ἐφ' ὅσον ἀκολουθεῖ τὴν **ἰδικήν** των κοινωνικὴν ὁμάδα. 'Εὰν ὅμως συμβῇ τὸ ἀντίθετον, φανερὸν εἶναι, ὅτι ἡ μᾶζα δέον σκοπίμως νὰ χαρακτηρισθῇ ὅτι ἔχει **ἠθικὴν** σημασίαν καὶ ὄχι πολιτικήν· α) ἀφ' ἑνὸς διότι ἡ ἀναγνώρισις ὅτι ἡ μᾶζα ἐξακολουθεῖ πάντοτε καὶ ὅπως δήποτε νὰ ἔχει **πολιτικὴν** σημασίαν, θὰ ἐσήμαινεν ἐνταῦθα ἀναγνώρισιν τῆς πολιτικῆς δυνάμεως τῆς ἀντιπάλου κοινωνικῆς ὁμάδος, τὴν ὁποίαν ἡ μᾶζα ἀκολουθεῖ· β) ἀφ' ἑτέρου δέ, διότι οὕτω δημιουργεῖται ἡ εὐκαιρία ὅπως ἡ μᾶζα χαρακτηρισθῇ δημοκοπικῶς ὡς **ἀνήθικος**. Περιττὸν νὰ τονισθῇ, ὅτι ἡ αὐτὴ τακτικὴ ἰσχύει καὶ διὰ τὴν ἐπαναστατικὴν ὁμάδα, ὡς λ.χ. τὸ κομμουνιστικὸν κόμμα: τοῦτο, ἐφ' ὅσον ἡ μᾶζα δὲν τοῦ ἀνήκει, δὲν χαρακτηρίζει βεβαίως αὐτὴν ὡς ἀνήθικον, ἀλλ' ὡς «πεπλανημένην» (χαρακτηρισμὸς τὸν ὁποῖον ἄλλως τε μεταχειρίζονται διὰ τὴν περίπτωσίν των καὶ οἱ ἀντίπαλοί του). «Πεπλανη-

μένη» δὲ «εἶνε» ἡ μᾶζα διότι αὕτη δὲν βοηθεῖ τὸ κομμουνιστικὸν κόμμα νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ νὰ ἐπικαθήσῃ τοῦτο ἐπ' αὐτῆς, ἀλλ' ἐξακολουθεῖ νὰ δέχεται τὴν ὑφισταμένην κυρίαρχον ὁμάδα. Κατόπιν τῶν συγκινητικῶν τούτων φροντίδων τῶν δύο κοινωνικῶν παρατάξεων ἡ θερμοκρασία τῆς ἀληθείας εἶνε βεβαίως ψυχρά. Αὕτη εἶναι: ὅτι ἡ μᾶζα εἶναι παντοῦ καὶ πάντοτε ἡ **αὐτή**, ἀνεξαρτήτως τῶν κοινωνικῶν ὁμάδων, αἵτινες ἑκάστοτε τὴν ὁδηγοῦν. Διότι αὗται τὴν ὁδηγοῦν πάντοτε διὰ τῶν αὐτῶν ἀφηρημένων καὶ μεταφυσικῶν **συμβόλων**: τῶν ἀνωτέρων ἰδανικῶν, τῶν ἀνθρωπιστικῶν ἰδεῶν κλπ. ἐν ὀνόματι τῶν ὁποίων τὴν κατακτοῦν καὶ τὰ ὁποῖα φυσικὰ οὐδέποτε εἶνε δυνατὸν νὰ ἐφαρμοσθοῦν εἰς τὴν πραγματικότητα, ἐὰν ἡ ἀνθρωπίνη κοινωνία δὲν μεταβληθῇ εἰς μαλάκιον καὶ ἡ κοινωνικὴ ζωὴ εἰς νεκροταφεῖον. Καθ' ὅσον ἀφορᾷ ὅμως τοὺς ἀφελεῖς ἐκείνους οἵτινες καλῇ τῇ πίστει χαρακτηρίζουν τὴν μὲν μίαν μᾶζαν ὡς ἠθικήν, τὴν δὲ ἄλλην ὡς ἀνήθικον, οὗτοι ἐμπλέκονται, ὡς εἴδωμεν ἀνωτέρω, εἰς τὴν κοινωνικὴν νομοτέλειαν—ἥτις ἀναγνωρίζει τὴν μᾶζαν ὡς ὀντότητα μόνον **κοινωνικὴν** καὶ **πολιτικήν.** Διότι φανερὸν εἶναι ἐκ τῶν ἀνωτέρω, ὅτι πᾶν τοιοῦτο «ἠθικὸν» κριτήριον—εἶναι κριτήριον ἀξιολογικόν, τουτέστιν ὑποκειμενικόν, σχέσιν ἔχον μόνον μὲ τὸν χρησιμοποιοῦντα αὐτὸ καὶ κατηγορηματικῶς ἀποκρουόμενον ὑπὸ τοῦ ἀντιπάλου.

Σύμβολον ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην μεγαλύτερον τῆς ἀτομικῆς θανατώσεως **μεμονωμένων** ἀντιπροσωπευτικῶν τύπων τοῦ καθεστῶτος, εἶναι αἱ **ὁμαδικαὶ θανατικαὶ ἐκτελέσεις** αὐτῶν. Ἡ θανάτωσις ὁλοκλήρων δεκάδων ἢ χιλιάδων ἀντιπροσωπευτικῶν τύπων τοῦ καθεστῶτος συμβολίζει, ὡς εἶναι εὐνόητον, ἔτι περισσότερον τὴν νίκην τῆς μάζης ἐπὶ τῆς ἀντιπάλου αὐτῆς κρατούσης **ὁμάδος**, ὄχι διότι ἡ κρατοῦσα ὁμὰς διὰ τοῦ δεκατισμοῦ τούτου χάνει τὸν ὁμαδικὸν χαρακτῆρα της ἢ τὴν ὁμαδικὴν δυναμίν της, ἀλλὰ διότι καθαρῶς αἰσθητικῶς — ἐντυπωσιακῶς (ὡς **παραβολὴ** ἢ ὡς **εἰκών**) ἡ **πλειάς**, τὸ **ἄθροισμα** τῶν θανατουμένων

ἐχθρῶν, ὡς **σύμβολον**, δίδει εἰς τὴν μᾶζαν τὴν **ἐντύπωσιν**, ὅτι τοιουτοτρόπως ἡ ἀντίπαλος αὐτῆς ὁμὰς **ἐξοντοῦται**. Ἡ μᾶζα «σκέπτεται» καὶ ἐνταῦθα, ὅπως πάντοτε, συμβολικῶς — ἐντυπωσιακῶς, ἐλέχθη δὲ ἀνωτέρω, ὅτι ἡ ἰδιότης της αὕτη ὀφείλεται εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν νομοτέλειαν αὐτῆς, ὡς ἀλόγου ὀντότητος. Αἱ ὁμαδικαὶ αὗται ἐκτελέσεις ἐνισχύουν σημαντικῶς τὸ ἠθικὸν τῆς μάζης, ἐὰν δὲ δὲν πραγματοποιήσῃ αὐτὰς αὐθορμήτως αὐτὴ αὕτη ἡ μᾶζα θὰ διατάξῃ ταύτας, ἐκ λόγων τακτικῆς πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ ἠθικοῦ της, ὁ ἀρχηγὸς αὐτῆς, ἐὰν εἶναι ἐν ἐπιγνώσει τοῦ ρόλου του. Ἐὰν ὁ ἀρχηγὸς κατὰ σύμπτωσιν καὶ ὡς πρόσωπον εἶναι ἐκ λόγων ἰδιοσυγκρασίας αἱμοχαρής, ἡ σύμπτωσις αὕτη δύναται ν' ἀποβῇ πρὸς ὄφελος τῆς μάζης ἐν τῇ ἐνισχύσει τοῦ ἠθικοῦ αὐτῆς δι' ὁμαδικῶν ἐκτελέσεων τῶν ἀντιπάλων της. Ἐὰν ὅμως ὁ ἀρχηγὸς εἶναι **μόνον** αἱμοχαρής, ἢ μεταφυσικὸς **(Robespierre)** ἄνευ ἄλλων ἡγετικῶν προσόντων, ἡ αἱματηρὰ δρᾶσις αὐτοῦ, ἐπιτεινομένη ὑπὲρ τὴν πολιτικὴν σκοπιμότητα τῆς ἐνισχύσεως τοῦ ἠθικοῦ τῆς μάζης, δύναται ν' ἀποβῇ μοιραία καὶ δι' αὐτὴν ταύτην τὴν κεφαλήν του καὶ διὰ τὸ ἠθικὸν τῆς μάζης, ὅταν προώρως ἐπέλθῃ ὁ κόρος αὐτῆς,—ὁπότε ἐγγίζει ἡ στιγμὴ τῆς ἀντεπαναστάσεως. Ἡ πρώην κυρίαρχος παράταξις ἢ ἄλλη τις κοινωνικὴ ὁμὰς (Ναπολέων) δύναται οὕτω, δι' ἐπιτυχοῦς πραξικοπήματος, νὰ εὑρεθῇ εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ—στηριζομένη ἴσως ἐπὶ τῆς **αὐτῆς μάζης**, ἤδη μεταστραφείσης,—νὰ προβῇ εἰς τὴν παράλυσιν ἢ τὴν ἐξόντωσιν τῶν πρώην ἀρχηγῶν της, **(«La révolution est finie»!** Ναπολέων).

Ὁ συμβολισμὸς τῆς μάζης ἐκτείνεται, κατὰ φυσικὸν λόγον, ἐφ' ὅλων τῶν συμβόλων τῆς ἰσχυούσης τάξεως, κατὰ τῆς ὁποίας κατευθύνεται ἡ ἐπίθεσις αὐτῆς. Ἡ μᾶζα καταστρέφει ἢ ἐξευτελίζει «μνημεῖα, μέγαρα, ἔργα τέχνης, ἀρχαῖα». Ἀνοίγει τὰς θύρας τῶν φυλακῶν, ὄχι διότι χρειάζεται τὴν βοήθειαν τῶν κακοποιῶν,—τοῦτο ὑπολογίζουν μόνον οἱ ἀρχηγοί της—ἀλλ' ὡς εὐστόχως παρατηρεῖ ὁ **Geiger**, διὰ νὰ διαμαρτυρηθῇ κατὰ τῶν συμβόλων καὶ

ὀργάνων τούτων τῆς κρατούσης τάξεως. Ὁρμᾷ ἐναντίον τῶν Τραπεζῶν καὶ τῶν Χρηματιστηρίων ὡς συμβόλων τῆς οἰκονομικῆς «ἀνισότητος», κατὰ τῶν μνημείων καὶ τῶν καλλιτεχνικῶν ἔργων, ὡς εἰδώλων τῶν ἀξιῶν τοῦ καθεστῶτος. Ὑπ' αὐτὴν καὶ μόνην τὴν ἔννοιαν αἱ «βλαβεραὶ» «ὠμαὶ» καὶ «περιτταὶ» αὗται πράξεις τῆς μάζης ἀποκτοῦν σημασίαν θεμελιώδη διὰ τὴν ὕπαρξιν αὐτῆς. Ἐκ τούτου δείκνυται ἡ ἐπιπολαιότης τοῦ σοβαροφανοῦς ἰσχυρισμοῦ τῶν ὀκνηρῶν ἀστῶν, μὲ τὸν ὁποῖον οὗτοι βαυκαλίζονται ὅτι τὸ ὑπὸ τῶν μαζῶν χυνόμενον αἷμα τῶν ἐχθρῶν της εἶναι «περιττὸν» καὶ ὅτι τοιαῦται πράξεις «ἠδύναντο καὶ νὰ μὴ γίνουν», καθὼς ὡς περιτταὶ καὶ ἄνευ νοήματος χαρακτηρίζονται μετ' ἐλαφρότητος (ἀπὸ ἐπιστημονικῆς ἀπόψεως) πᾶσαι αἱ ὡς ἄνω πράξεις τῆς μάζης.

Ὅτι ἐκτὸς τοῦ συμβολισμοῦ της, ἡ μᾶζα διακρίνεται διὰ τὴν ἀκρότητά της εἶνε εὐνόητον, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν, ὅτι τόσον τοῦ συμβολισμοῦ, ὅσον καὶ τῆς ἀδιαλλαξίας κοινὴ εἶνε ἡ βάσις: τὸ ressentiment ἀφ' ἑνὸς καὶ τὸ ἀπροσγείωτον, τὸ λογικῶς ἀδέσμευτον, τὸ μεταφυσικὸν ἰδανικὸν τῆς μάζης: **ἡ ἐπιδίωξις τοῦ Ἀπολύτου!** Ἡ μᾶζα ἀγνοεῖ τὸ «σχετικόν», τὸ ὁποῖον μόνον διὰ τῆς **νοητικῆς** συλλήψεως τῶν **σχέσεων** μεταξὺ τῶν πραγμάτων, τῶν ἐπιδιώξεων καὶ τῶν ἐπιτυχιῶν, εἶνε νοητόν. Ἀγνοεῖ τὴν ἐξωτερικὴν **ἐμπειρίαν**, ἥτις μόνον διὰ τῶν αὐτῶν λογικῶν μέσων εἶνε συλληπτή. Ἀγνοεῖ τὴν **σκοπιμότητα**, ἀπόρροιαν τῶν αὐτῶν λογικῶν μέσων, τέχνην τοῦ συνδυασμοῦ τῶν μέσων πρὸς τὸν σκοπόν, βάσει τῆς ὀρθολογικῆς ἀρχῆς τῆς ἐλαχίστης προσπαθείας καὶ τῆς μείζονος ἀποδόσεως. Ἀγνοεῖ τὴν πολιτικὴν στρατηγικὴν καὶ τακτικήν, ἀπορροίας τῆς σκοπιμότητος, μερικὰς μεθόδους αὐτῆς, ἐφαρμοζομένας διὰ ψυχροῦ καὶ ἑλικτικοῦ χειρισμοῦ λογικῶν μέσων.

Διὰ τοῦτο ἡ μᾶζα εἶναι **ἀδύνατον** νὰ εἶναι **δημοκρατική.**

Ἡ ἔλλειψις τοῦ Σχετικοῦ ἐνισχύει τὸ Ἀπόλυτον, ἤτοι τὸ οὐτοπικόν, τὸ φανταστικόν, τὸ ἀφηρημένον, ἡ δὲ

ἔντασις τῆς ἐπαναστατικότητος κατὰ τοῦ καθεστῶτος ἐνισχύει τὴν ἐπιδίωξιν τοῦ Ἀπολύτου, τὸ ὁποῖον θεωρεῖται ὡς ἡ φυσικωτέρα καὶ εὐκόλως ἐφικτὴ **πραγματικότης**. Ἡ ἐπιδίωξις—ἐφ' ἑτέρου—τοῦ Ἀπολύτου ἐνισχύει τὴν ἀδιαλλαξίαν, τῆς ὁποίας τὰ ὅρια ἐξέρχονται οὕτω τῆς πραγματικότητος, διότι ὄχι ἡ πραγματικότης, (ἢ μία **συγκεκριμένη** ἐπιτυχία), ἀλλὰ τὸ **Ἀπόλυτον** χρησιμεύει ὡς μέτρον τῆς ἀδιαλλαξίας. Διότι ἐὰν ὁ θάνατος ἑνὸς ἀνθρώπου δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς θυσία ἀρκετὴ διὰ τὴν **σχετικὴν** ἐπιδίωξιν καὶ ἐπιτυχίαν,—**πᾶσα** ἐξ ἀντιθέτου θυσία ὁσωνδήποτε ἀνθρώπων λογίζεται ὡς μικρά, προκειμένου νὰ ἐπιδιωχθῇ τὸ **Ἀπόλυτον**! («Ἐλευθερία, Ἰσότης, Ἀδελφότης». «Ἀταξικὴ κοινωνία»). Τοιαύτη ἡ ἀμοιβαία σχέσις καὶ ἀλληλεπίδρασις τοῦ συμβολισμοῦ καὶ τῆς ἀδιαλλαξίας τῆς μάζης.

Ἡ μᾶζα οὐδόλως διακρίνει τὴν ποιότητα καὶ τὴν διαβάθμισιν τῆς δυνάμεως τῶν ἐχθρῶν της—ἐργασία κριτικὴ — οὐδὲ κατευθύνει τὰ πλήγματα αὐτῆς βάσει τῆς διαβαθμίσεως ταύτης (σκοπιμότης). Τὸ τοιοῦτο θ' ἀνήρει τὴν φύσιν καὶ θ' ἀντέφασκε πρὸς τὸν συμβολισμόν της. Ἀλλ' ἕτερος ἐπιπόλαιος ἰσχυρισμὸς συνδέεται πρὸς τὴν «τυφλότητα» ταύτην τῆς μάζης, — ἐνῷ αὐτοὶ οὗτοι οἱ τοῦτο «κατηγοροῦντες» γνωρίζουν, ὅτι πᾶσαι αἱ φυσικαὶ καὶ αἱ ψυχικαὶ δυμάμεις στεροῦνται **λογικῶν** ὀφθαλμῶν. Πρὸς τὸν ἰσχυρισμὸν τοῦτον συνδέεται ἡ ἠθικὴ κρίσις, ὅτι ἡ μᾶζα εἶνε «ἄδικος», λόγῳ τοῦ ὅτι βρέχει τὰ κτυπήματα αὐτῆς ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους. Ἀλλ' ὄχι εἰς τὴν λογικὴν ἢ τὴν ἠθικὴν ἀλλ' εἰς τὸν φυσικὸν νόμον ἑδρεύει ἡ νομοτέλεια τῆς μάζης, πρὸς τὴν ὁποίαν αὕτη εὑρίσκεται ἐγγύτερον — ἤτοι εἰς μορφὴν ἁπλουστέραν — παντὸς ἄλλου κοινωνικοῦ φαινομένου. Ἄπορον ὅμως τυγχάνει, διατὶ οἱ οὕτω ἠθικολογοῦντες κλαίουν μὲν — δικαίως — τὰ θύματα μιᾶς φυσικῆς καταιγίδος, δὲν περιορίζονται δὲ νὰ κλαύσουν — δικαίως—τὰ θύματα μιᾶς μαζικῆς καταιγίδος, ἀλλὰ «κατηγοροῦν» τὴν **μᾶζαν** δι' αὐτήν, λόγῳ τῶν ἀθώων θυμάτων της. (Ἄλλο τὸ ζήτημα τῆς εὐθύνης τῶν **ἀτόμων** τῆς μάζης).

Ἡ περὶ «ἀθωότητος» θεωρία αὐτῶν εἶναι ἄλλως τε λίαν περίεργος καὶ καθαρῶς λαϊκή. **Ἀθῶος** ὅμως δὲν εἶνε ἁπλῶς ὁ οὐδὲν πράξας κατὰ τῆς **φονικῆς** μάζης, — μολονότι τοιοῦτος ἄνθρωπος δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ, διότι ἀναγκαίως θ' ἀνήκῃ εἰς τὴν κρατοῦσαν τάξιν ἢ εἰς τὴν ἐπανάστασιν — ἀλλὰ καὶ **ὁ τὰ πάντα πράξας κατ' αὐτῆς**, ἐὰν δεχθῶμεν, ὅτι οὗτος στερεῖται ἐλευθέρας βουλήσεως, καθ' ὃ διεπόμενος ὑπὸ τῶν φυσικοκοινωνικῶν νόμων. Ἂν ὅμως ἀντιθέτως ἀναχωρῇ τις ἀπὸ τοῦ δόγματος τοῦ αὐτεξουσίου καὶ ἀποδώσῃ τοῦτο — παρὰ πᾶσαν κοινὴν νοημοσύνην — καὶ εἰς τὴν μᾶζαν, (ἥτις **δὲν εἶναι πρόσωπον**!), ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὑποχρεοῦται ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς ἀρχῆς του νὰ ἐπιρρίψῃ μὲν εἰς τὴν μᾶζαν ἐκτελέσεις ἀθώων ἀνθρώπων, ν' **ἀναγνωρίσῃ** ὅμως ἀφ' ἑτέρου τὸ «δίκαιον» αὐτῆς νὰ φονεύῃ τοὺς «**ὑπαιτίους**» τῆς ἀθλιότητός της. (Ὁ πραγματικὸς «ὑπαίτιος» εἶναι βεβαίως ὁ φυσικὸς νόμος καὶ οὐδεὶς ἄλλος). Ἀλλ' ἤδη δημιουργεῖται ὑπὸ τῆς ἀτέγκτου κοινωνικῆς νομοτελείας, διὰ τὸν οὕτω σκεπτόμενον, θεωρητικὸν κενὸν μέγα, ἄνωθεν τοῦ ὁποίου οὗτος αἰωρεῖται, διότι: Ἐὰν μὲν οὗτος εὑρεθῇ ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ κράτους, θὰ παραδώσῃ αὐτὸ εἰς τὴν μᾶζαν (λόγῳ τοῦ δικαίου τὸ ὁποῖον οὗτος ἀναγνωρίζει εἰς αὐτήν, ὅπως αὕτη τιμωρῇ τοὺς «**ὑπαιτίους**» τῆς ἀθλιότητός της)· ὅπερ βεβαίως σημαίνει, ὅτι ἡ κρατικὴ κυρίαρχος κοινωνικὴ ὁμὰς θὰ ἐκσφενδονίσῃ τὸν τοιοῦτον μεταφυσικὸν πολιτικὸν κατὰ τρόπον δεινὸν ἀπὸ τῆς θέσεώς του εἰς τὸ κενόν. Ἐὰν δὲ ὁ ἀκατάλληλος οὗτος δημαγωγὸς εὑρεθῇ ἐπὶ κεφαλῆς τῆς μάζης, θὰ «καταδικάσῃ» τὰς «ἀδίκους» αὐτῆς πράξεις, ἤτοι θὰ διαλύσῃ ὁλόκληρον τὸν μαζικὸν συμβολισμὸν καὶ ἐξτρεμισμόν, ἤτοι αὐτὴν ταύτην τὴν μᾶζαν, ὅπερ σημαίνει, ὅτι καὶ μᾶζα θὰ πράξῃ τὸ αὐτό, ὡς θὰ ἔπραττε καὶ τὸ κράτος, ἤτοι θὰ καθαιρέσῃ τὸν «ἀρχηγὸν» τοῦτον. Χαρακτηριστικὰ εἶναι δύο ὕψιστα σύμβολα, δύο ὕψισται μορφαὶ τοῦ Ἀπολύτου, χάριν τῶν ὁποίων ἔφθασεν εἰς

ὕψιστον σημεῖον ἡ μαζικὴ ἀδιαλλαξία καὶ ἠσκήθη ἄνευ τοῦ ἐλαχίστου δισταγμοῦ ἡ ἀγριωτέρα μαζικὴ τρομοκρατία: τὸ «φυσικὸν δίκαιον» καὶ ἡ «ἀταξικὴ κοινωνία».

Εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ φυσικοῦ δικαίου, ὑφ' ἣν ἀντελήφθη τοῦτο ὁ Robespierre καὶ ἡ μᾶζα τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἡ ἀφαίρεσις ἀπὸ τῆς πραγματικότητος καταλήγει εἰς ἀκροβατικὰ ὕψη: διότι καὶ αὐτὴ αὔτη ἡ **φύσις**, ἤτοι αὐτὴ αὔτη ἡ ἀνισότης καὶ ὁ «πόλεμος ὅλων ἐναντίον ὅλων» (Hobbes), ἥτις κατ' ἐπέκτασιν ἦτο **ἀκριβῶς** ἡ κοινωνία ἐκείνη, τὴν ὁποίαν ἀνέτρεψεν ἡ ἐπαναστατικὴ μᾶζα,— ἐξελήφθη ὡς ἁρμονία, ὡς κοιτὶς τοῦ πλέον παρακεκινδυνευμένου ἀνθρωπίνου παραληρήματος: «'Ελευθερία, 'Ισότης, 'Αδελφότης»! Τοιαύτη ἡ τυπικὴ τύφλωσις τῆς ἐπαναστατικῆς μάζης ἐκ τοῦ ἐκτυφλωτικοῦ ressentiment τὸ ὁποῖον ἐβρυχᾶτο εἰς τὴν ψυχήν της. Εἰς τὴν τελείαν αὐτὴν ἀντιστροφὴν ἐννοιῶν καὶ πραγμάτων, ὑπὸ τὴν καταιγίδα τῆς ὀξυτέρας πνευματικῆς παρακρούσεως, ἐζητεῖτο ἡ ἐγκαθίδρυσις τῆς «φύσεως» ἀντὶ τῆς «κοινωνίας», ἤτοι τῆς **Οὐτοπίας** ἀντὶ τῆς **Φύσεως. «Φύσις»** ἦτο, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην, τὸ δεοντολογικὸν παραλήρημα τῶν ἀδυνάτων καὶ ἐξαθλιωμένων κατὰ τῆς πραγματικῆς κοινωνίας τοῦ **διαφορισμοῦ** καὶ τῆς **ἀνισότητος**, καθ' ὅλου τοῦ φυσικοκοινωνικοῦ συγκροτήματος τῆς κοινωνικῆς ἱεραρχίας, τῆς πολιτικῆς τάξεως καὶ τῆς παραδόσεως, τὸ ὁποῖον **εἶχεν ἀποκλείση ἐκ τῶν κόλπων αὐτοῦ** τὴν ἐπαναστατικὴν ὁμάδα τῶν ἀνερχομένων ζωτικωτέρων στοιχείων τῆς ἀστικῆς τάξεως καὶ τὴν ἐπαναστατικὴν μᾶζαν. Τὴν **καταστροφὴν** τοῦ συγκροτήματος τούτου, καὶ τῶν συμβόλων του καὶ τῶν ἀξιῶν του ἐζήτει—ἐν ὀνόματι τής **φύσεως**!—ἡ μᾶζα. Τὴν ἀπογύμνωσιν τῆς κοινωνίας ἐκ τοῦ μισητοῦ **πολιτισμοῦ** τῶν **«τυράννων»**, τὴν **«φυσικὴν»** ζωήν: ζωὴν δηλαδὴ ἀπογυμνωμένην **πολιτισμοῦ**, ὡς ἔννοιαν ἀντίθετον **αὐτοῦ**. Οὕτως ἐνεφανίζετο ἡ **«φύσις»** ὡς ἄρνησις **τοῦ πολιτισμοῦ**, καθὼς τὸ ressentiment ἐμφανίζεται ὡς ἄρνησις τῶν ἀξιῶν τοῦ καθεστῶτος. 'Απογυμνωμένη πάσης ἀξίας ἡ μᾶζα, τὴν ὁποίαν θὰ ἠδύνατο νὰ θέση εἰς ἀντικατάστασιν τῶν παλαιῶν

ἀξιῶν,—τοῦτο ἔπραξε μόνον ἡ ἐπαναστατικὴ ὁμὰς τῆς ἀστικῆς τάξεως, ὅταν ἦλθεν εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ ἐξεμεταλλεύθη θετικῶς τὰς δυνάμεις της, διότι ἡ μᾶζα οὐδέποτε ἀπετέλεσε κράτος,—ἐξύψωσε τὰ ράκη της εἰς ἀρετάς, τὴν παράκρουσιν εἰς ἐπιχείρημα, τὴν τύφλωσιν εἰς ἰδανικὸν καὶ τὸ μῖσος της εἰς σημαίαν. Ἐν ὀνόματι τῶν «ἀξιῶν» τούτων ἡ ἐπαναστατικὴ μᾶζα ἐξώρμησεν εἰς τὴν κατάκτησιν τοῦ Ἀπολύτου: τῆς μαλακιώδους κοινωνίας («φύσεως») ἄνευ διαφορισμοῦ, ἄνευ τάξεων καὶ ἄνευ πολιτισμοῦ, ἔνθα —καθ' ὅ,τι ὁ Gumplowicz [1] λέγει περὶ τῶν ἀγρίων,—δὲν θὰ ὑπῆρχον ἐκμεταλλευταὶ καὶ ἐκμεταλλευόμενοι, κυρίαρχοι καὶ κυριαρχούμενοι, διότι ἐν τῇ ἀθλιότητί των θὰ ἦσαν πάντες ἴσοι.

Οἰκτρὸν βεβαίως ὑπῆρξε τὸ τέλος τοῦ ὀνείρου τούτου τῶν ἐξαθλιωμένων ἀλητῶν, (οἰκονομικῶν καὶ ψυχικῶν), ὅταν ἡ ὠργανωμένη ἐπαναστατικὴ ὁμὰς τῆς ἀστικῆς τάξεως περιωρίσθη νὰ κατακτήσῃ, ἀντὶ τοῦ Ἀπολύτου, ἁπλῶς τὸ **Σχετικόν**, ἤτοι τὴν ἁπτὴν Ἐξουσίαν.... Ὁπότε ὁ καλοενδεδυμένος ἀστός, τοῦ ὁποίου δὲν ἐτάρασσε τὰς φρένας καὶ τὴν ψυχικὴν ἰσορροπίαν ἡ πεῖνα καὶ τὸ τυφλὸν μῖσος, ἀνηγόρευσε τουναντίον τὸν ὑψηλὸν πῖλον εἰς ἀρετήν, τὸν πλοῦτον καὶ τὴν κοινωνικὴν ὑπεροχὴν εἰς ἐπιχειρήματα, τὴν θετικὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν εὐημερίαν εἰς ἰδανικὸν καὶ τὴν συντήρησιν εἰς σημαίαν, προβαίνων εἰς ψύχραιμον καὶ λελογισμένην συμμαχίαν μετὰ τῆς παλαιᾶς κυριάρχου τάξεως, ἢ εἰς ψύχραιμον καὶ λελογισμένην ἐξόντωσιν αὐτῆς.

Τῆς ψυχολογίας ταύτης ἀπαύγασμα ὑπῆρξεν ἡ κεντρικὴ ἔννοια τῆς δημοκρατίας, ὁ «Λαός», ὡς ἑνιαῖον τι μαλάκιον ἀποτελούμενον ἐξ ἴσων ἀτόμων καὶ ὡς μηχανικόν—ρασιοναλιστικὸν ἄθροισμα ἴσων ψήφων. Ἔννοια, τῆς ὁποίας ἡ φασματικότης ἤρχισε νὰ διαφαίνεται εὐθὺς μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς ἀρχῆς ὑπὸ τῆς νέας κοινωνικῆς παρα-

---

(1) Gumplowicz, Soziologie und Politik.

τάξεως καὶ εὐθὺς ὡς ἤρχισεν ἐκ νέου λειτουργῶν ὁ κοινωνικὸς διαφορισμός. Τότε ἡ ἀστικὴ τάξις ἐκήρυξε τὴν **νομικὴν** μόνον ἰσότητα πρὸς ἐλευθέραν ἀνάπτυξιν τῆς **φυσικοκοινωνικῆς ἀνισότητος**, ἡ δὲ μαζικὴ ἔννοια τῆς κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἰσότητος ἔγινε σύνθημα τῆς «προλεταριακῆς» μάζης,—δηλαδὴ τῆς αὐτῆς μάζης, ὠνομασθείσης ἤδη «προλεταριακῆς» — καὶ κεντρικὴ ἔννοια τῆς **σοσιαλδημοκρατίας**. Τῆς προλεταριακῆς μάζης ἡγήθη νέα ἐπαναστατικὴ ὁμάς: τὸ ἐπαγγελματικῶς καὶ πολιτικῶς **ὠργανωμένον προλεταριᾶτον**. Τοῦτο ἀντικατέστησε τὸ Ἀπόλυτον τοῦ «φυσικοῦ δικαίου» διὰ τοῦ Ἀπολύτου τῆς «ἀταξικῆς κοινωνίας». Καὶ πάλιν ἐδόθη εἰς τὴν μᾶζαν τὸ διὰ τὴν φύσιν της καὶ τὴν συνοχήν της ἀπαραίτητον Ἀπόλυτον, τὸ μεμακρυσμένον καὶ ἄφθαστον ἰδανικόν. Αὐτὸς οὗτος ὁ **Lenin**, ὁ μεγαλύτερος πολιτικὸς νοῦς τῆς συγχρόνου ἐπαναστάσεως, εἰς τὸ ρεαλιστικώτατον ἔργον του (¹) γράφων ἐν ἐποχῇ μαζικῆς κινήσεως, προσκολλᾷ εἰς τὸ τέλος τὴν οὐτοπίαν: Τὸ κράτος, τοῦ ὁποίου τὸν μηχανισμὸν εἰς τοιοῦτον βαθμὸν ὁ πολιτικὸς οὗτος εἶχε κατανοήσῃ καὶ ἐπιτυχῶς χειρισθῇ—εἰς τὸ τέλος «ἀποθνήσκει»(²) Ἀλλὰ μέχρις ὅτου ἡ κοινωνία μεταβληθῇ εἰς μαλάκιον καὶ τὸ κράτος αὐτοκτονήσῃ, παρατηρεῖται ἤδη **δύο εἰδῶν** ἄνοδος τοῦ προλεταριάτου εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ ἐκ νέου δρᾶσις τοῦ κοινωνικοῦ διαφορισμοῦ: α) Ἡ ἐν Γερμανίᾳ σοσιαλδημοκρατικὴ **διανομὴ** τῆς ἐξουσίας μεταξὺ τῆς κρατούσης παρατάξεως καὶ τοῦ ὠργανωμένου προλεταριάτου, ἤτοι τῶν ἐπαγγελματικῶν του ὀργανώσεων καὶ τοῦ πολιτικοῦ του κόμματος (τοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ). (1920-30). Τὸ ὠργανωμένον τοῦτο προλεταριᾶτον τῶν ἀνωτέρων στρωμάτων τῆς ἐργατικῆς τάξεως **ἀπέκλεισεν** ἐπιμελῶς τῆς ἐξουσίας τὸ

---

1 N. Lenin, Staat und Revolution, κεφάλαιον τελευταῖον.

2 Ἀναλυτικὴ πραγματεία καὶ κριτικὴ τῆς θεωρίας ταύτης ἐκ τῶν νεωτέρων εἰς Kelsen, Staat und Sozialismus, Er. Lenz, Marxismus und Staat, φιλοσοφικῶς Spengler, Jahre der Endscheidung. E. Λεμπέση Κοινωνία καὶ Κράτος κλπ.

ἀνοργάνωτον προλεταριάτον, τὸ ἄνεργον προλεταριάτον καὶ τὴν μᾶζαν,—ἐπὶ τῶν ὁποίων στοιχείων τοῦ προλεταριάτου ἐστηρίχθη ἀκριβῶς τὸ γερμανικὸν **κομμουνιστικὸν κόμμα**, κατόπιν δὲ **ὁ ἐθνικοσοσιαλισμός**.

Προλεταριάτον (ὑποκειμενικὸν καὶ ἀντικειμενικὸν) ἦτο ἡ μᾶζα τοῦ ἐθνικοσοσιαλιστικοῦ κόμματος πρὶν ἢ τοῦτο καταλάβῃ τὴν ἀρχήν. Ὁλόκληρον τὸ σύμπλεγμα τοῦ ressentiment—φθόνος, μῖσος κλπ.—ὑπῆρχον εἰς τὴν ψυχὴν τῶν ὀπαδῶν τοῦ Χίτλερ ὑπὸ τὰς πλέον διαφόρους μορφάς, ἀναλόγως τῶν ἀτόμων, ἀλλ' ἑνιαῖον εἰς τὴν ἄρνησιν τῆς μεταπολεμικῆς γερμανικῆς κοινωνίας, ὅπως εἶναι φανερὸν ἐκ τῆς παραδειγματικῶς ἁπλῆς ἐκδηλώσεώς του εἰς τὸν **ἀντισημιτισμόν**. Ὁ ἀντισημιτισμὸς ἦτο ὁλόκληρον τὸ ressentiment τῶν ἐθνικοσοσιαλιστῶν κατὰ τῆς κυριάρχου ἑβραϊκῆς **φυλῆς** καὶ **κοινωνικῆς** **ὁμάδος**, κατὰ τῶν κυριαρχουσῶν ἑβραϊκῶν **ἀξιῶν** ἐφ' ὅλων τῶν πνευματικῶν πεδίων, κατὰ τῆς κυριάρχου ἑβραϊκῆς οἰκονομικῆς καὶ πολιτικῆς δυνάμεως, ἐκδηλουμένης εἰς τὸν καπιταλισμὸν καὶ εἰς τὴν Δημοκρατίαν. Ταύτην τὴν κυρίαρχον κοινωνικὴν ὁμάδα ἐξετόπισεν ἡ ἐπαναστατικὴ **ὁμὰς** τοῦ ἐθνικοσοσιαλιστικοῦ κόμματος, καταλαβοῦσα τὴν θέσιν της καὶ ἀποκλείσασα ἀκολούθως τὴν μᾶζαν ἐκ τοῦ κράτους, ἀφοῦ οὐδὲν βασικῶς μετέβαλεν εἰς τὴν κρατικὴν ἱεραρχίαν, ἀλλὰ μετέτρεψεν ἁπλῶς αὐτὴν κατὰ τὰ ἴδιά της συμφέροντα. Οὐδὲν ἀναληθέστερον τοῦ δημοκοπικοῦ σοσιαλιστικοῦ καὶ κομμουνιστικοῦ ἰσχυρισμοῦ, ὅτι ὁ ἐθνικοσοσιαλισμὸς ὑπῆρξε κίνημα τῆς ἀστικῆς τάξεως. Ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἡ μεγαλοαστικὴ τάξις ἐν Γερμανίᾳ ἦτο ὡς γνωστόν, κατὰ τὸ σύνολον σχεδὸν αὐτῆς **ἑβραϊκή**, ὁ ἐπικρατήσας ἐθνικοσοσιαλισμὸς ἐπενέβη μέχρι τοιούτου βαθμοῦ εἰς τὰ ταμεῖα τῆς ἀστικῆς τάξεως πρὸς κρατικὸν καὶ κομματικὸν ἀποκλειστικῶς ὄφελος καὶ προεκάλεσε τοιαύτην δυσφορίαν αὐτῆς,—ὡς δεικνύουν καὶ τὰ ἁπανταχοῦ ἀστικὰ δημοσιογραφικὰ ὄργανα,—ὥστε τὸ ἐθνικοσοσιαλιστικὸν κόμμα, ὡς μοναδικὴ κυρίαρχος κρατικὴ ὁμάς, μόνον πρὸς τὴν «ἑταιρείαν

τῆς 14ης Δεκεμβρίου» τοῦ Λουδοβίκου Βοναπάρτου δύναται νὰ προσομοιασθῇ, τὴν ὁποίαν διεξοδικῶς ἐπραγματεύθη ὁ **Marx** εἰς τὸ ἔργον του «Der 18 Brummaire des Louis Bonaparte».

Ἡ ζωτικωτέρα αὕτη τοῦ κομμουνιστικοῦ κόμματος ἐπαναστατικὴ ὁμὰς — ὁ ἐθνικοσοσιαλισμὸς — **ἐξετόπισεν** ἀκολούθως τελείως τὴν ἐπαγγελματικὴν ὀργάνωσιν καὶ τὸ πολιτικὸν κόμμα τοῦ ὠργανωμένου προλεταριάτου ἐκ τῆς ἀργῆς, δημιουργήσασα νέον προλεταριακὸν σῶμα ἰδίας συνθέσεως, βάσει τοῦ νέου διαφορισμοῦ (Reichsarbeitsstand).

Ἡ μαρξικὴ θεωρία ὑπέστη καὶ εἰς τὸ παράδειγμα τοῦτο τοιαύτην ἧτταν—ἐκ λόγων **κοινωνικῶν** καὶ ὄχι «φυλετικῶν» ἢ ἄλλων -ὥστε μόνον ἡ θεωρία τοῦ οἰκονομικοῦ χαρακτῆρος τῶν κοινωνικῶν τάξεων, ἡ παντελὴς ἄγνοια τῆς αὐτοδυνάμου ὑπάρξεως καὶ τοῦ μηχανισμοῦ τῆς μάζης καὶ ὁ περίφημος «διαλεκτικὸς ὑλισμός», καθ' ὃν «μετὰ τὴν κεφαλαιοκρατίαν ὁ σοσιαλισμός» κλπ. δύνανται νὰ μένουν ἄναυδοι πρὸ τοιούτου γεγονότος, ὡς ἡ ἄνοδος τοῦ ἐθνικοσοσιαλισμοῦ βάσει τῆς **αὐτῆς** μάζης, πρὸς τὴν ὁποίαν ἀπηυθύνετο **ἐξ ἴσου** τὸ κομμουνιστικὸν κόμμα. Ὁ Λενινισμὸς ὑπῆρξε καὶ εἰς τοῦτο ὀξυοερκέστερος, λόγῳ τῆς προεχόντως **πολιτικῆς** του θεωρίας περὶ κοινωνικῶν τάξεων τῶν ὁποίων τὴν τύχην ἐξαρτᾷ ἐκ τῆς **γυμνῆς** πολιτικῆς των **δυνάμεως** ἐκτὸς τοῦ κοινοβουλίου, ἤτοι ἐκ τῆς δεδομένης **φυσικῆς** δυνάμεως αὐτῶν. Συνεπὴς ἄλλως τε ὁ λενινισμὸς κατέβαλε τὴν κυριωτέραν αὐτοῦ προσπάθειαν ὅπως κατακτήσῃ τὴν **μᾶζαν, ἐν** ἀντιθέσει πρὸς τὸν «ὀρθόδοξον» μαρξισμὸν τοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ κόμματος (θεωρία Kautsky). Εἰς τοῦτο ὁ λενινισμὸς ὡς θεωρία καὶ τὰ ἑκασταχοῦ κομμουνιστικὰ κόμματα ἀπετέλεσαν τὸν **μόνον** ἀνταγωνιστὴν τοῦ φασισμοῦ καὶ τοῦ ἐθνικοσοσιαλισμοῦ ἐν τῇ προσπαθείᾳ πρὸς κατάκτησιν τῆς μάζης. Χαρακτηριστικὴ εἶνε ἐν προκειμένῳ ἡ πρὸ τοῦ φασισμοῦ διατυπωθεῖσα ὀρθοτάτη πρόρρησις τοῦ Lenin, — κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἐκκαθαρίσεως τῆς Κομμουνιστικῆς Διεθνοῦς ἀπὸ τῶν «με-

ταρρυθμιστικῶν» στοιχείων (21 «ὅροι», 1920)—ὅτι ἐὰν τὸ προλεταριάτον δὲν προλάβῃ τὴν ἐξουσίαν εἶνε βεβαία ἡ ἔλευσις τοῦ φασισμοῦ. Τοιαύτη σκέψις εἶνε βεβαίως ἀδύνατον νὰ γίνῃ ἀπὸ θεωρητικὸν πιστεύοντα σοβαρῶς εἰς τὸν **πρωταρχικὸν** ἐν τῇ κοινωνίᾳ ρόλον τῶν «οἰκονομικῶν ἀντιφάσεων» τοῦ καπιταλισμοῦ, καὶ ἀναμένοντα ἐκ τῶν ἀντιφάσεων τούτων τὴν αὐτόματον τοῦ καπιταλισμοῦ κατάρρευσιν, ἤτοι θέτοντα τὸν οἰκονομικὸν «νόμον» **πρὸ** τοῦ κοινωνικοπολιτικοῦ. Διότι **ταῦτα** ἀκριβῶς συνιστοῦν τὸν Καουτσκυανισμόν. Ἐκ τούτων ὅμως ἀποδεικνύεται διὰ τὴν ἀντικειμενικὴν ἐπιστήμην τὸ πραγματικὸν ἀδιέξοδον, εἰς ὃ παριῆθεν ὁ «διαλεκτικὸς» ὑλισμός. Διότι ἐὰν πρὸς ἀνατροπὴν τοῦ καπιταλισμοῦ καὶ πρὸς «ἀναγκαστικὴν» διαδοχὴν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ σοσιαλισμοῦ χρειάζονται ὄχι αἱ «οἰκονομικαὶ ἀντιφάσεις» αὐτοῦ, ἀλλὰ μία **γυμνὴ φυσικὴ δύναμις**, ἡ δύναμις αὕτη εἶνε ἡ μᾶζα. Ἐὰν ὅμως εἶναι ἡ μᾶζα — ἐκ τούτου ἀκριβῶς ἕπονται **δύο τινά**: ἢ ὅτι αὕτη θ' ἀκολουθήσῃ ὡς ἐπαναστατικὴν ὁμάδα τὸ **κομμουνιστικὸν κόμμα**, ἢ θ' ἀκολουθήσῃ **ἄλλην τινα** ἐπαναστατικὴν ὁμάδα ὡς λ.χ. συγκεκριμένως τὸν ἐθνικοσοσιαλισμόν. Οὐδὲν συγκεκριμένον «προγραμματικὸν» περιεχόμενον συνδέει τὴν μᾶζαν ἰδιαιτέρως πρὸς τὸ κομμουνιστικὸν ἢ πρὸς οἱονδήποτε ἄλλο κόμμα. Βασικὸν δέ παραμένει, ὅτι ἄνευ τῆς μάζης οὐδεμία κοινωνικὴ ἐπανάστασις καὶ οὐδεμία διαδοχὴ τοῦ «καπιταλισμοῦ». Ἐκ τούτων ἕπεται: ὅτι κομμουνιστικὴ ἐπανάστασις εἶνε **δυνατή**, (πιθανή), κατ' οὐδένα λόγον ὅμως «**ἀναγκαστική**», («βεβαία»). Δι' οὐδεμιᾶς σοφιστείας εἶναι δυνατὸν ν' «ἀνατραπῇ» ἡ σιδηρᾶ αὕτη νομοτέλεια ὑπὸ οἱουδήποτε «διαλεκτικοῦ» ὑλισμοῦ καὶ ἰδεαλισμοῦ συλλήβδην. Ἡ μυθικὴ αὕτη «ἀναγκαστικὴ» ἢ «διαλεκτικὴ» διαδοχὴ τοῦ καπιταλισμοῦ ὑπὸ τοῦ σοσιαλισμοῦ ἀποτελεῖ ἄλλως τε πρόληψιν, ἔχουσαν τὴν βάσιν αὐτῆς προδήλως εἰς τὸν οἰκονομισμὸν ἐν τῇ θεωρίᾳ τῶν καταστροφικῶν «οἰκονομικῶν ἀντιφάσεων» τοῦ «καπιταλισμοῦ». Ὑπὸ τὸν «κα-

πιταλισμόν» νοεῖται τὸ **οἰκονομικὸν σύστημα** καὶ ὄχι ἡ **διαφορισμένη κοινωνία**, τῆς ὁποίας ἓν ἔκ τῶν ἁπλῶν **σχημάτων** εἶναι ὁ «καπιταλισμός». Οὕτω καὶ πάλιν ὁ οἰκονομικὸς νόμος **προηγεῖται** τοῦ φυσικοῦ — εἰς τὸν ὁποῖον ἀκριβῶς ὀφείλεται ἡ ἵδρυσις τῆς διαφορισμένης κοινωνίας! Ἀλλ' ἡ ἀντιστροφὴ αὕτη, ἥτις ἀφίνει ἀνεξήγητον τὸν **κύριον** παράγοντα τῆς κοινωνικῆς ἐπαναστάσεως, τὴν **μᾶζαν**, δύναται ἴσως ν' ἀπατήσῃ τοὺς πτωχοὺς τῷ πνεύματι, ἢ ἐκείνους, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ διανοητικὴ σύγχυσις εἶναι κατοχυρωμένη διὰ μονιμότητος — ὄχι ὅμως καὶ τὴν κοινωνικὴν νομοτέλειαν, ἥτις ὑφίσταται ἀνεξαρτήτως τῶν μαρξικῶν θεωριῶν ἢ τῆς τυφλώσεως ὡρισμένων μανιακῶν, ἐκ τῶν ὁποίων πλεῖστοι ἔχουν διατελέσῃ καὶ τρόφιμοι φρενοκομείων. Διότι: Ἐὰν δεχθῶμεν βεβαίως, ὅτι ὄπισθεν τοῦ «καπιταλισμοῦ» οὐδὲν ὑπάρχει, οὐδεὶς **φυσικὸς νόμος κοινωνικοῦ διαφορισμοῦ**, — ὅστις ἀκριβῶς δημιουργεῖ τὴν **μᾶζαν** — νόμος σταθερὸς καὶ **ἀκατάλυτος**, τότε βεβαίως εἶναι πιθανόν, ὅτι τοῦ «καπιταλισμοῦ» διάδοχος θὰ εἶναι ἡ **ἄρσις αὐτοῦ**, ἤτοι ὁ σοσιαλισμός([1]). Ἀτυχῶς ὅμως οὐδ' ὁ μαρξισμὸς εἶναι ἱκανὸς νὰ καταργήσῃ τὸν νόμον τοῦτον, ἐνῷ ἀντιθέτως «μᾶλλον» ὁ νόμος οὗτος μέχρι σήμερον κατήργησε τὸν μαρξισμόν. Ἀλλ' ὅ,τι συμβαίνει μὲ τὸν «καπιταλισμὸν», ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι «μόνος του», ἀλλ' ὄπισθεν αὐτοῦ ἵσταται ἡ **διαφορισμένη κοινωνία**, (ἔννοια πᾶν ἄλλο ἢ οἰκονομική), τὸ αὐτὸ συμβαίνει κατὰ σατανικὴν συντυχίαν καὶ μὲ τὸ οἰκονομικὸν προλεταριάτον, τὸ ὁποῖον, διὰ νά ἀνατρέψῃ τὸν «καπιταλισμὸν», χρειάζεται ἀπαραιτήτως τὴν οἰκονομικήν του αὐτοαναίρεσιν καὶ τὴν μετατροπήν του εἰς **μᾶζαν** (ἔννοιαν ἐπίσης πᾶν ἄλλο ἢ οἰκονομικήν). Ταῦτα

---

1 Περιττὸν νὰ λεχθῇ, ὅτι «ἄρσις» τοῦ καπιταλισμοῦ δὲν εἶναι μόνον ὁ σοσιαλισμός, ἀλλὰ καὶ πᾶσα μετατροπὴ αὐτοῦ μὲ τὴν αὐτὴν βάσιν. Καὶ εἰς τοῦτο ἐπίσης οὐδὲν δύναται νὰ μεταβάλῃ ἡ «διαλεκτικὴ» σοφιστεία. Πρβλ. Sombart Hochkapitalismus, Τοῦ αὐτοῦ Prol. Soz.

τά περίεργα συμβαίνουν διὰ τοὺς τυφλώττοντας. Ὁ ἀγὼν διεξάγεται εἰς τελευταίαν ἀνάλυσιν, μεταξὺ **διαφαρισμένης κοινωνίας** καὶ **ἐπαναστατικῆς μάζης**, καὶ ὄχι μεταξὺ «καπιταλισμοῦ» καὶ οἰκονομικοῦ προλεταριάτου. Ἄς ἐπιχειρήσῃ λοιπὸν ἁπλῶς νὰ φαντασθῇ τις «ἀγῶνα» ἐπαναστατικὸν ἁπλῶς μεταξὺ τῶν δύο τελευταίων ἀντιπάλων, μὲ καπιταλισμόν, ἀλλ' ἄνευ διαφορισμένης κοινωνίας, (ἤτοι τοῦ ὀργάνου τῆς ὠργανωμένης **κρατικῆς βίας**), μὲ προλεταριάτον, ἀλλ' ἄνευ μάζης, ἢ ἄς ὑποδείξῃ ἐν τῇ ἱστορίᾳ πραγματικὸν παράδειγμα τοιούτου ἀγῶνος. Ἀλλ' ἂν ὁ **Marx** διὰ πολλῶν προρρήσεών του ζῇ καὶ εἰς τὴν ἐποχήν μας, οἱ μαθηταί του ὅμως διὰ τῆς μετριότητός των, ζοῦν φαίνεται μόνον εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ **Marx**. Διότι ἕνας μεγαλοφυὴς δύναται νὰ δημιουργήσῃ πλῆθος πνευματικῶν προλεταρίων· ἀλλ' ἀντιθέτως ἐκ τούτων δὲν δύναται νὰ προέλθῃ οὐδεὶς μεγαλοφυής.

Μετὰ τὴν κατάληψιν τοῦ κράτους ὑπὸ τῆς ἐπαναστατικῆς ὁμάδος τοῦ ἐθνικοσοσιαλιστικοῦ κόμματος ἐπαναλαμβάνεται τὸ τυπικὸν κοινωνικὸν σχῆμα ὅλων τῶν αἰώνων: «La révolution est finie» καὶ μεταβάλλεται ἄρδην ἡ πολιτικὴ τοῦ ἐθνικοσοσιαλισμοῦ. Ἄλλοτε οὗτος ὡμίλει μόνον περὶ **ἐπαναστάσεως** κατὰ τοῦ **κράτους** (τῶν «ἐκμεταλλευτῶν», τῶν «προδοτῶν» καὶ τῶν κερδοσκόπων»), ἤδη τὸ κυρίαρχον ἐθνικοσοσιαλιστικὸν κόμμα ὁμιλεῖ περὶ τοῦ **κράτους** κατὰ τῆς **ἐπαναστάσεως** (τῶν «προδοτῶν» ἐπίσης, τῶν «παρεξηγησάντων» τὴν «ἀληθῆ» ἔννοιαν τῆς «ἰδεολογίας» τῶν «ταλαντευομένων» καὶ «ἀναποφασίστων», τῶν «ἀνηθίκων» κλπ.). Ἡ **ἐπαναστατικὴ** μᾶζα χειραγωγεῖται ἤδη ὑπὸ τῆς πρώην ἐπαναστατικῆς καὶ ἤδη κυριάρχου κοινωνικῆς ὁμάδος ὅπως μετατραπῇ εἰς **παθητικὴν** μᾶζαν, ὡς μόνον θεμέλιον τοῦ καθεστῶτος. Πᾶς κίνδυνος **συνεχίσεως** τῆς ἐπαναστατικῆς μάζης ἐν ὀνόματι τοῦ μὴ ἐκπληρωθέντος Ἀπολύτου, ἢ πᾶς κίνδυνος **ἀναβιώσεως** αὐτῆς ἐκ τῆς λανθανούσης μάζης καὶ νέας ἐπαναστατικῆς δράσεως αὐτῆς κατὰ τοῦ νέου καθεστῶτος—πλήττεται ἀνηλεῶς μέχρι

φυσικῆς ἐξοντώσεως τῶν ὑποκινητῶν του. (Θανατικαὶ ἐκτελέσεις τῶν ἀντιπάλων τοῦ Χίτλερ ἐθνικοσοσιαλιστῶν ἀρχηγῶν κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1933. Ἐξόντωσις τῆς «Δευτέρας Ἐπαναστάσεως»).

Ἡ **στιγμὴ** τῆς ἐπεμβάσεως τοῦ Χίτλερ εἰς τὴν κίνησιν τῆς «Δευτέρας Ἐπαναστάσεως», ἐὰν πιστεύσωμεν τὴν πιθανωτέραν ἐκδοχήν, δὲν ἦτο στιγμὴ **ἀμέσου** κινδύνου, ὅταν ἐπενέβη τὸ κράτος διὰ τῶν γνωστῶν ἐκτελέσεων, ἀλλ' εὑρίσκετο ἐν πάσῃ περιπτώσει εἰς τὴν ὁδὸν τῆς **μετατροπῆς** τῆς λανθανούσης μάζης εἰς **ἐπαναστατικὴν** μᾶζαν κατὰ τοῦ Χιτλερικοῦ καθεστῶτος. Τὴν μετατροπὴν αὐτὴν ἀπὸ μακροῦ ἐπεξειργάζοντο οἱ ἐκτελεσθέντες ἀρχηγοὶ τῆς «Δευτέρας Ἐπαναστάσεως». Ἡ πρᾶξις τοῦ Χίτλερ, ὅπως ἀκριβῶς **ἀνακόψῃ** τὴν μετατροπὴν αὐτὴν τῆς μάζης πρὶν ἢ αὕτη προχωρήσῃ εἰς σημεῖον ἐπικίνδυνον καὶ ἀκολούθως ἐκραγῇ, ὑπῆρξε συνεπῶς πρᾶξις πολιτικῶς ὀρθή, μαρτυρεῖ δὲ περὶ τοῦ ἐξαιρετικοῦ «ἐνστίκτου» τοῦ Χίτλερ ὡς πρὸς τὴν φύσιν τῆς μάζης,—ἐξ ἧς ἄλλως τε καὶ προῆλθε—καὶ γενικώτερον διδάσκει, ὅτι οὐδεὶς πολιτικὸς εἶναι δυνατὸν νὰ κυβερνήσῃ ἐπιτυχῶς ἄνευ τοῦ «ἐνστίκτου» τούτου, ἤτοι μὲ ἄλλας λέξεις ὅτι οὐδεὶς ἀληθὴς πολιτικὸς δύναται νὰ ὑπάρξῃ, ἐὰν ταυτοχρόνως δὲν κατέχῃ τὸ τάλαντον τοῦ μεγάλου δημαγωγοῦ. Διότι ἡ πολιτικὴ διεξάγεται **πάντοτε** μεταξὺ δύο **ἀντιθέτων** παραγόντων, ἤτοι τῆς κρατικῆς ὁμάδος καὶ τῆς **ἐπαναστατικῆς μάζης. Οὐδέποτε** δὲ ὑπὸ μιᾶς ἐκ τούτων μονομερῶς καὶ ἀκόμη ὀλιγώτερον ὑπὸ ἢ διὰ τοῦ ἑνιαίου μαλακίου «λαός». Ἡ ἀναγκαστικὴ ὅθεν στάσις τοῦ **θετικοῦ** πολιτικοῦ (ἐκπροσώπου τοῦ κράτους) ἔναντι τῆς μάζης καὶ ὁ χειρισμὸς αὐτῆς προϋποθέτει τοιαύτην γνῶσιν αὐτῆς καὶ ψυχολογικὴν ἱκανότητα πρὸς χειρισμόν της παρὰ τῷ θετικῷ πολιτικῷ, οἵαν γνῶσιν καὶ ψυχολογικὴν ἱκανότητα προϋποθέτει ὁ χειρισμὸς τῆς μάζης παρὰ τῷ δημαγωγῷ. Ἡ διαφορὰ μεταξὺ τοῦ θετικοῦ πολιτικοῦ καὶ τοῦ δημαγωγοῦ

ἔγκειται· ὄχι εἰς τὴν ὕπαρξιν δημαγωγικοῦ ταλάντου—ἀπαραιτήτου δι' ἀμφοτέρους—ἀλλ' εἰς τὴν διαφορετικὴν χρῆσιν αὐτοῦ παρ' ἑκατέρου: Ὁ μὲν θετικὸς πολιτικὸς θὰ χειρισθῇ τὴν μᾶζαν πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ κράτους, ἐπιδιώκων νὰ μὴ ἐξέλθῃ αὕτη τοῦ λανθάνοντος χαρακτῆρος αὐτῆς καὶ ἔτι περισσότερον νὰ μείνῃ αὕτη ὄχι ἁπλῶς λανθάνουσα, ἀλλὰ **παθητική**· ὁ δὲ δημαγωγὸς θὰ χειρισθῇ τὴν μᾶζαν ἀντιθέτως. Ἀλλ' ἡ σκέψις, ὅτι ὁ θετικὸς πολιτικὸς δὲν «χρειάζεται» νὰ γνωρίζῃ καὶ νὰ **χειρισθῇ** τὴν μᾶζαν, διότι δὲν εἶναι **ἀρχηγὸς** αὐτῆς δύναται βεβαίως νὰ γεννηθῇ μόνον εἰς νηπιώδη ἐγκέφαλον. Τὸ ὅτι σήμερον κυβερνοῦν παντοῦ ὄχι πολιτικοί, ἀλλὰ κοινότατοι ἐπαγγελματίαι τοῦ ἀτυχοῦς τούτου «ἐπαγγέλματος», ἄνευ τοῦ ἐλαχίστου ταλάντου καὶ μὲ φρικτὸν κενὸν ἐντὸς τοῦ ἀξιοδακρύτου κρανίου των,—τοῦτο ἀποτελεῖ ἴσως τὸν μεγαλύτερον κίνδυνον διὰ τὸ κράτος. Οὐδέποτε δημαγωγὸς κατώρθωσε ν' ἀνατρέψῃ τὸ καθεστώς, ὅταν εὑρέθη πρὸ μεγάλου πολιτικοῦ, κατέχοντος ἀναγκαστικῶς εἰς τὸ ἔπακρον καὶ τὸ δημαγωγικὸν τάλαντον. Διότι μέγας πολιτικὸς εἶναι ὁ καλύπτων διὰ τῆς διανοίας του **ὁλόκληρον** τὴν κοινωνικὴν πραγματικότητα καὶ δυναμικὴν καὶ οὐχὶ ἁπλῶς τὴν κοινωνικήν του ὁμάδα ἢ τὴν ἐκλογικήν του περιφέρειαν, ἢ ὁλόκληρον τὴν χώραν—ὡς ἐκλογικὴν περιφέρειαν.

Ἡ λέξις «δημαγωγός», ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς μάζης, δὲν σημαίνει ἁπλῶς τὸν ἱκανὸν χειριστὴν ἑνὸς **φυσικῶς δεδομένου** μηχανισμοῦ τῆς μάζης, διὰ τὸν ὁποῖον οὗτος εἶναι παντελῶς ἀνεύθυνος—ὡς θὰ ἦτο ἡ ἐπιστημονικὴ ἔννοια—ἀλλ' ἀποτελεῖ ἠθικὴν καὶ ἀξιολογικὴν κρίσιν (ὡς εἶναι φυσικόν, διότι εἰς τὴν μᾶζαν πᾶσα νοητικὴ ἀνάλυσις εἶναι ξένη). Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς ὁ θετικὸς πολιτικός, ὅστις ἐπιδιώκει τὴν παθητικότητά της χαρακτηρίζεται ὡς ἐκμεταλλευτής, ὁ δὲ δημαγωγός, ὅστις δι' αὐτῆς ἔρχεται εἰς τὴν ἀρχήν, ἀποκλείων εἶτα αὐτὴν ἀπὸ τῆς ἐξουσίας, χαρακτηρίζεται ὡς προδότης. Οἱ συγγραφεῖς ἐκεῖνοι, οἵτινες οὐδὲν δύνανται

νὰ ἐννοήσουν ἐκ τῆς φυσικῆς καὶ ἀνεκλήτως δεδομένης κοινωνικῆς δυναμικῆς δύνανται βεβαίως νὰ ἐξακολουθήσουν νὰ ἐντρυφοῦν ἀνενοχλήτως εἰς τὰς τοιαύτας «ἀντιλήψεις». Αὗται ὅμως εἶναι νοηταὶ μόνον ἀπὸ τῆς προϋποθέσεως. ὅτι ἡ μᾶζα εἶναι μία ὀντότης **ἀξία νὰ κυβερνήσῃ,** καὶ ἥτις συνεπῶς διαρκῶς «ἐξαπατᾶται», διότι οὐδέποτε ἐπετράπη εἰς αὐτὴν νὰ κυβερνήσῃ. Τὸν ἀστήρικτον τοῦτον ἰσχυρισμὸν βεβαίως δὲν θὰ συζητήσωμεν. Ἐπίσης αἱ τοιαῦται ἀντιλήψεις προέρχονται μόνον ἐκ τῆς προϋποθέσεως, ὅτι οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἴσοι. Ἐκ τῆς «ἰσότητος» ταύτης βεβαίως πᾶσα προκύπτουσα ἀνισότης φαίνεται ὡς «ἀδικία», ὡς «ἐκμετάλλευσις», ὡς «ἐξαπάτησις». Ἀλλ' ἂς ἀποδειχθοῦν πρῶτον αἱ προϋποθέσεις!—Ἐκ τούτων καταφαίνεται, ὅτι τόσον ὁ θετικὸς πολιτικός, ὅσον καὶ ὁ δημαγωγός, ἀποκλείοντες **ἀμφότεροι** τὴν μᾶζαν ἀπὸ τοῦ κράτους, ἐκφράζουν ἁπλῶς τὴν θέλησιν τῆς **διαφορισμένης κοινωνίας,** ἤτοι τῆς **κοινωνίας** ἁπλῶς, ὅπως ἀποσοβήσῃ τὴν **διάλυσίν** της.

Παραλλήλως πρὸς τὴν ἔμπρακτον ταύτην μαχητικότητα τοῦ κράτους κατὰ τῆς ἐπαναστατικῆς μετατροπῆς τῆς λανθανούσης μάζης. ἤτοι κατὰ τῶν πραγματικῶν ἢ πιθανῶν ἀρχηγῶν της (ἐξ οἱασδήποτε ἐπαναστατικῆς ὁμάδος καὶ ἂν προέρχωνται, εἴτε ἐκ τῆς σοσιαλδημοκρατίας, εἴτε ἐκ τοῦ κομμουνιστικοῦ κόμματος, εἴτε ἐκ τῶν κόλπων τοῦ ἐθνικοσοσιαλισμοῦ) διατηρεῖται καὶ ἡ **εἰκονικὴ** καὶ φρασεολογικὴ μαχητικότης τοῦ νέου καθεστῶτος κατὰ τοῦ νεκροῦ πλέον παλαιοῦ καθεστῶτος, σκοπὸν ἔχουσα νὰ σχηματίσῃ εἰς τὴν ἐπαναστατικὴν μᾶζαν τὴν **γέφυραν** μεταξὺ τῆς **ἐπαναστάσεως** καὶ τοῦ ἐθνικοσοσιαλιστικοῦ **κράτους,** ἤτοι νὰ ἐπιτύχῃ τὴν **παθητικοποίησιν** αὐτῆς. Τὸ παλαιὸν καθεστὼς ἐξακολουθεῖ, ἐν ἀπουσίᾳ του, νὰ ὑβρίζεται διὰ δύο λόγους: 1. Διὰ νὰ ἐπιρρίπτωνται εἰς τὴν «ἀθλίαν» κληρονομίαν του πολλαὶ ἀθετήσεις ὑποσχέσεων τοῦ νέου καθεστῶτος, ὅπερ ἐπιτυγχάνει: α) προσγείωσιν τῆς μάζης εἰς τὴν πραγματικότητα καὶ ἐξάτμησιν τοῦ Ἀπολύτου˙ ἤτοι τὴν διάλυσιν τῆς **ἐπαναστατικῆς** μάζης. β).

δικαιολογίαν τοῦ νέου καθεστῶτος καὶ ἀρνητικῶς, διὰ τῆς παθητικοποιήσεως της μάζης. καὶ θετικῶς, διὰ τῆς προσπαθείας πρὸς ἐνεργητικὴν πρόσκτησιν αὐτῆς, ἤδη διαλελυμένης, (ἤτοι τῶν **ἀτόμων** αὐτῆς ὡς ἁπλοῦ ἀθροίσματος) καὶ **κατ' αὐτῶν τούτων τῶν ἐνδεχομένων νέων ἐπαναστατῶν** καὶ ἐπιδόξων ἀρχηγῶν τοῦ ἐνδεχομένου ἀνασχηματισμοῦ της. 2. Διὰ νὰ δίδεται εἰς τὴν μᾶζαν ἡ εἰκών, ὅτι ἡ **ἐπανάστασις** ἐξακολουθεῖ καὶ ὑπὸ τὴν μορφὴν τοῦ κράτους κατὰ τοῦ πρώην ἐχθροῦ, ὅπερ ἐπιτυγχάνει: α) τὴν τοποθέτησιν τοῦ 'Απολύτου εἰς ἔτι **ἀπώτερον μέλλον**, ἐνῷ ἐν τῷ μεταξὺ κερδίζεται καιρὸς πρὸς βαθμιαίαν ἐξάτμησιν αὐτῆς, β) νὰ μὴ ἐμφανισθῇ **γυμνὸν** τὸ κράτος ἐναντίον τῆς μάζης ὡς μηχανικὸς ἀντιμαζικὸς ὀργανισμός—ὅπερ θὰ προεκάλει ἀκαριαίαν καὶ ὀξεῖαν ἐπαναστατικὴν αὐτῆς μετατροπήν, γ) τὴν λῆψιν δρακοντείων μέτρων κατὰ τῶν ἐχθρῶν τοῦ καθεστῶτος—ἤτοι τῶν πιθανῶν νέων ἡγετῶν τῆς ἐπαναστατικῆς μάζης—«πρὸς προάσπισιν τῆς **ἐπαναστάσεως**» (;) ἤτοι ἐν τῇ πραγματικότητι πρὸς προάσπισιν τοῦ **κράτους**, ἤτοι τοῦ νέου κοινωνικοπολιτικοῦ **διαφορισμοῦ**, ὅστις ἀκριβῶς σημαίνει τὴν **ἄρσιν** τῆς «ἐπαναστάσεως» καὶ τὴν «προδοσίαν» ἔναντι τῆς ἐπαναστατικῆς μάζης. Τοιουτοτρόπως ἐπιδιώκεται ἡ παρεμπόδισις τῆς **συνεχίσεως** ἢ τοῦ **ἀνασχηματισμοῦ** τῆς ἐπαναστατικῆς μάζης.

'Ο ἀντικειμενικὸς βεβαίως σκοπὸς τοῦ νέου καθεστῶτος συνίσταται εἰς τὴν **διάλυσιν** τῆς **ἐπαναστατικῆς** μάζης καὶ εἰς τὴν ἐπίτευξιν μάζης ἀπολύτως **παθητικῆς**. 'Ο τρόπος ὅμως πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τούτου δὲν δύναται νὰ εἶναι ἀπότομος δι' οὓς λόγους ἀνωτέρω ἐξετέθησαν. 'Ο διὰ παντὸς χειρισμοῦ σχηματισμός «γεφύρας» ἀπὸ τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὸ καθεστὼς καὶ ἀπὸ τῆς ἐπαναστατικῆς μάζης εἰς τὸ φύσει ἀντεπαναστατικὸν καὶ ἀντιμαζικὸν κράτος ἀποτελεῖ ἔργον βαρὺ καὶ πολύπλοκον, ἀλλὰ κατορθωτόν. Τ' ἀνωτέρω ἰσχύουν διὰ **πᾶσαν** ἐπανάστασιν **οἱουδήποτε** κοινωνικοῦ περιεχομένου καὶ διὰ **πᾶν** ἐξ ἐπαναστάσεως προερχόμενον κοινωνικὸν καθεστώς: ἀπὸ τῆς ἀστικῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως μέχρι τῆς μπολσεβικικῆς

τῆς φασιστικῆς, τῆς ἐθνικοσοσιαλιστικῆς καὶ ὅλων τῶν τακτικῶν καὶ ἀτερμόνων «ἐκκαθαρίσεων» τῶν ἁπανταχοῦ κομμουνιστικῶν κομμάτων, ὑπὸ διάφορα προσχήματα: ἐπὶ «Τροτσκισμῷ», «λικβινταρισμῷ», «ὀππορτουνισμῷ», τελευταίως «Τιτοϊσμῷ» καὶ ὑπὸ διάφορα ἄλλα μέλλοντα προσχήματα ἀγνώστου εἰσέτι ὀνομασίας.

Ἡ ἐπακολουθήσασα τὰς ἐκτελέσεις τοῦ Ἰουνίου 1933 διάλυσις τῶν χιτλερικῶν ταγμάτων ἐφόδου ὑπῆρξε πρᾶξις ὀρθωτάτη μαζικῆς ψυχολογίας. Τὰ τάγματα ταῦτα **εἶχον μεταβληθῆ εἰς παγίαν ἑστίαν** τῆς ἐπαναστατικῆς μάζης, ἤτοι ἀπετέλουν **λανθάνουσαν μᾶζαν ἐν διαρκείᾳ, εἰς** πρώτην εὐκαιρίαν δυναμένην νὰ μετατραπῇ. Ὑπὸ τοιούτους ὅρους ἡ ἁπλῆ «ἐκκαθάρισις» αὐτῶν ἀπέβαινεν ἀδύνατος, ἀκριβῶς λόγῳ τῆς μαζοποιήσεως, ἐν τῇ ὁποίᾳ τὰ καθ' ἕκαστον ἄτομα εἶναι ἀσύλληπτα διότι ἁπλούστατα **δὲν ὑπάρχουν.** Τὸ πρῶτον βῆμα πρὸς διάλυσιν τῆς μάζης ταύτης ἦτο ὁ μηχανικὸς χωρισμὸς τῶν ἀτόμων αὐτῆς καθ' ἕκαστον, ἡ ἄρσις τῆς τοπικῆς **συγκεντρώσεως** αὐτῶν, ἤτοι ἡ ἀποστολὴ αὐτῶν κατ' ἄτομον εἰς ἄδειαν. Μέτρον παρόμοιον μὲ τὸ τοῦ Καρλομάγνου, ὅστις ἀφοῦ ἀντιμετώπισε σειρὰν ἐξεγέρσεων τῶν Σαξώνων, ἐξερρίζωσεν ἐν τέλει αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ πατρίου ἐδάφους καὶ διεσκόρπισεν αὐτοὺς κατὰ μεμονωμένας οἰκογενείας εἰς ἅπαντα τὰ τμήματα τῆς αὐτοκρατορίας του. Τὸ αὐτὸ ἔπραξεν, ὡς γνωστόν, ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας καὶ ὁ Χίτλερ καὶ ὁ Στάλιν διὰ τῆς ἐκριζώσεως καὶ μετατοπίσεως ὁλοκλήρων πληθυσμῶν, μέχρις αὐτοῦ τούτου τοῦ «συστήματος» τῆς ὁμηρίας καὶ τοῦ παιδομαζώματος. Ἡ πρᾶξις ὅμως αὕτη κατέστη δυνατὴ μόνον καὶ μόνον διότι ἡ λανθάνουσα μᾶζα τῶν ταγμάτων τούτων **δὲν εἶχεν ἀκόμη μετατραπῇ** εἰς ἐπαναστατικὴν μᾶζαν, ὁπότε ἡ διάλυσις αὐτῶν θὰ ἦτο πρόβλημα ὅλως διάφορον καὶ μόνον κατὰ **μηχανικὸν** τρόπον δυνατή, ἤτοι μόνον κατόπιν φυσικῆς ἥττης αὐτῶν ἐν ἐμφυλίῳ πολέμῳ, τοῦ ὁποίου τὸ ἀποτέλεσμα ἠδύνατο νὰ εἶναι καὶ ἡ ἀνατροπὴ τοῦ καθεστῶτος. Ἀλλὰ τοῦτο ἀκριβῶς

ἀπέτρεψε τὸ κράτος διὰ τῆς ἐγκαίρου αὐτοῦ ἐπεμβάσεως πολὺ πρὶν ἢ σχηματισθῇ ἐπαναστατικὴ μᾶζα.

Ἡ στροφὴ τοῦ Χίτλερ πρὸς τὸν τακτικὸν στρατὸν μετὰ ταῦτα ὑπῆρξεν ἐν προκειμένῳ ἕτερον τυπικὸν χαρακτηριστικὸν τῆς μεταβολῆς τοῦ ἐπαναστάτου εἰς πολιτικόν. τῆς ἐξοφλήσεως τῆς ἐπαναστάσεως ὑπὸ τοῦ κράτους. Ὁ τακτικὸς στρατός, ὡς μηχανικὴ καὶ πειθαναγκαστικὴ ὀργάνωσις, ἀποκλείει πᾶσαν μαζοποίησιν, ἀποτελεῖ δὲ τὸ κατ' ἐξοχὴν χαρακτηριστικὸν ὄργανον τοῦ κράτους.

Ὁ περαιτέρω ὅμως βίος παντὸς τοιούτου καθεστῶτος ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ βαθμοῦ τῆς διαλύσεως ἢ παθητικοποιήσεως τῆς μάζης καὶ ἐκ τοῦ χρονικοῦ διαστήματος κατὰ τὸ ὁποῖον αὕτη θὰ διαρκέσῃ. Τὴν μέθοδον πάντως τῆς παρεμποδίσεως τῆς μετατροπῆς τῆς λανθανούσης μάζης εἰς ἐπαναστατικὴν διὰ δραστικῶν καὶ κεραυνοβόλων μέτρων κατὰ τῶν ὑποκινητῶν αὐτῆς καὶ μόνον κατέχουν οἱ σύγχρονοι δικτάτορες, οἱ διὰ τῆς μάζης ἀνελθόντες, εἰς βαθμὸν πρωτοφανῆ (2).

β) Ἐξ ἴσου ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ τύχη τοῦ Ἀπολύτου εἰς τὴν δευτέραν μορφὴν ἀνόδου τοῦ «προλεταριάτου», τὴν λεγομένην δικτατορίαν τοῦ προλεταριάτου.

Ἡ χρονικὴ παράτασις τῆς ἐκ μέρους τοῦ παλαιοῦ καθεστῶτος ἀντιστάσεως καὶ ποικίλαι ἄλλαι πολὺ ριζικώτεραι κοινωνικαὶ περιπέτειαι τῆς σοβιετικῆς ἐξουσίας καθιστοῦν τὸ φαινόμενον πολυπλοκώτερον ἀλλ' οὐχ' ἧττον ἐξ ἴσου τυπικόν. Ὅτι εὐθὺς ἅμα τῇ καταλήψει τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας ὑπὸ τῆς ἐπαναστατικῆς ὁμάδος ἡ ἐπαναστατικὴ μᾶζα ἀπεκλείσθη ἐκ τοῦ κράτους, τοῦ ὁποίου ἐπέβη ἰσχυρωτάτη καὶ ἄκρως πειθαρχημένη ὁμὰς ὑπὸ τὴν σιδηρᾶν δικτατορίαν τοῦ πολιτικοῦ καὶ τοῦ στρατιωτικοῦ

---

(2) Περιττὸν νὰ τονισθῇ, ὅτι ἐὰν συγκριθῇ ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις τῆς Γερμανίας ἢ τῆς Ρωσσίας κατὰ τὴν περίοδον ταύτην πρὸς τὰ ὡς ἄνω φαινόμενα, οὐδεμία ἀντιστοιχία αὐτῆς πρὸς ταῦτα παρατηρεῖται.

ἀρχηγοῦ **(Lenin—Trotzky)**, εἶναι γνωστόν. Ἡ συνεχὴς ὅμως ἐπὶ ἑξαετίαν κατὰ τοῦ νέου καθεστῶτος ἐπίθεσις τοῦ παλαιοῦ καθεστῶτος δι᾽ ἐσωτερικῶν συνομωσιῶν καὶ ἐξωτερικῶν πολέμων **παρέτεινε τὴν διάρκειαν τῆς ἐπαναστατικῆς μάζης** κατὰ τὸ αὐτὸ χρονικὸν διάστημα. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο (1917—23) δύναται νὰ λεχθῇ, ὅτι ἡ σοβιετικὴ ἐξουσία **συνεχίζει τὴν ἐπανάσταοιν καὶ ὑπὸ τὴν μορφὴν τοῦ κράτους.** Ἡ δύναμις ὅμως κράτους ὑποστηριζομένου ὑπὸ τῆς ἐπαναστατικῆς μάζης εἶναι πρωτοφανὴς καὶ σπανιωτάτη εἰς τὴν ἱστορίαν. Ἐνταῦθα δημιουργεῖται τὸ σπάνιον φαινόμενον τοῦ **μαζικοῦ στρατοῦ.** Ὁ ἐρυθρὸς στρατὸς ἦτο αὐτὴ αὕτη ἡ ἐπαναστατικὴ μᾶζα. Ὁλόκληρος ἡ τυφλὴ φυσικὴ δύναμις τῆς ἐπαναστατικῆς μάζης ἐξεδηλώθη ὡς ἄφθαστος καὶ καταφανὴς ἡρωϊσμὸς τοῦ ἐρυθροῦ στρατοῦ, ὅστις, καθοδηγούμενος καὶ ὑπὸ τῆς ἀπροσδοκήτου στρατηγικῆς ἰδιοφυΐας ἑνὸς πολιτικοῦ, κατώρθωσε νὰ συντρίψῃ ἓξ κατὰ σειρὰν ὠργανωμένους διὰ τῶν καλυτέρων στελεχῶν στρατοὺς κατὰ τῆς σοβιετικῆς ἐξουσίας καὶ νὰ προξενήσῃ εἰς τὸν κόσμον ὁλόκληρον τοιοῦτον πανικόν, οἷον οὗτος μόνον κατὰ τὴν περίοδον τοῦ Μ. Ναπολέοντος εἶχε γνωρίσῃ, τοῦ ὁποίου ὁ στρατὸς ἐπίσης πολλάκις ἦτο αὐτὴ ἡ ἐπαναστατικὴ μᾶζα. Ἡ ἐπαναστατικὴ μᾶζα ἐμάχετο καὶ τὴν φορὰν αὐτὴν ὑπὲρ τοῦ Ἀπολύτου, ὑπὲρ τῆς «ἀταξικῆς κοινωνίας»:

Τὸ Ἀπόλυτον τοῦτο μετεβλήθη εἰς «Σχετικὸν» ἀφ᾽ ἧς ἐπεκράτησεν ἡ νέα ἰθύνουσα τάξις καὶ τὸ ὄργανόν της, ἡ σοβιετικὴ γραφειοκρατία.

---

5. ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ

Τὸ πρόβλημα τῆς εὐθύνης ἔχει ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον προκειμένου περὶ τῶν **ἐγκληματικῶν** πράξεων τῆς μάζης, δηλαδὴ περὶ τῶν **πλείστων** πράξεων τῆς **ἐπαναστατικῆς** μάζης.

Φανερὸν εἶναι, ἐκ πρώτης ὄψεως, ὅτι ἡ μᾶζα δὲν εἶνε οὔτε φυσικόν, οὔτε νομικὸν **πρόσωπον**, ἐπομένως ἡ μᾶζα, ὡς τοιαύτη, οὐδεμίαν εὐθύνην φέρει. Αἱ πράξεις της στεροῦνται καταλογισμοῦ κατὰ πρῶτον λόγον, διότι δὲν ὑπάρχει τι, ἔλλογον ὄν, εἰς τὸ ὁποῖον θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ καταλογισθοῦν.[1] Ἀλλ' ὅταν λέγωμεν «πράξεις τῆς μάζης» — ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐγκληματικὰς — ἐννοοῦμεν τὰς πράξεις ἐκείνας, εἰς τὰς ὁποίας προβαίνει ἡ μᾶζα, κατὰ τὰς ὀλίγας ὀξείας καὶ παροδικὰς στιγμὰς τῆς «μαζικῆς ψυχῆς», δηλαδὴ τῆς πλήρους ἀπωλείας τῆς ἀτομικότητος. Μήπως λοιπὸν εἰς τὰ **προηγούμενα** στάδια, πρὸ τῆς πλήρους μαζοποιήσεως, δύνανται ν' ἀναζητηθοῦν καὶ νὰ εὑρεθοῦν εὐθύναι διὰ τὰς αὐτὰς ὡς ἄνω πράξεις, αἵτινες ἐξετελέσθησαν ἔπειτα κατὰ τὴν πλήρη μαζοποίησιν; Ἡ **ἀπάντησις** εἶνε προφανὴς ὅσον προφανὲς εἶνε τὸ γεγονός, ὅτι πρὸ τῆς πλήρους μαζοποιήσεως τὰ ἄτομα διετήρουν τὴν ἀτομικήν των προσωπικότητα. Τὰ ἄτομα ταῦτα εἶχον ἐπομένως πλήρη καταλογισμόν καὶ πλήρη ἠθικήν, κοινωνικὴν καὶ ποινικὴν εὐθύνην, ἐὰν ἐγνώριζον ἢ ἠδύναντο νὰ ἐκτιμήσουν ἐκ τῶν προτέρων τὰ ἐπικείμενα ἢ τὰ πιθανὰ ἐγκληματικὰ γεγονότα, εἰς τὰ ὁποῖα κατόπιν μετέσχον.

α) Ἡ ἠθικὴ καὶ κοινωνικὴ εὐθύνη.—Ἀνελύσαμεν ἤδη διὰ μακρῶν εἰς τὸ προηγούμενον κεφάλαιον ποῖοι οἱ βαθύτεροι λόγοι τῆς ἐξεγέρσεως τῆς μάζης καὶ ἐξελέξαμεν σκοπίμως τὴν δραστικωτέραν ὑπὲρ αὐτῆς διατύπωσιν: «Οὐδε-

---

[1]) Τοῦτο ἰσχύει ἰδιαιτέρως διὰ τὴν ἐνταῦθα ἐκτιθεμένην θεωρίαν τῆς μάζης, ἥτις δέχεται αὐτὴν ὡς ἄλογον καὶ πρωτογενῆ φυσικὴν δύναμιν. Ἰσχύει δὲ ὀλιγώτερον διὰ τοὺς ὑπὸ ἄλλων θεωριῶν καλουμένους «ὄχλους» ὡς ἁπλῶς ἑτερογενῆ συνονθυλεύματα, εἰς τὰ ὁποῖα διατηρεῖται ἡ ἀτομικότης, — καὶ ἐπομένως ἡ εὐθύνη — πολλῶν ἀτόμων.

μία ἀμφιβολία, ὅτι ἡ ἀπότομος καὶ τυφλὴ ἔκρηξις ἀλόγων δυνάμεων τῆς μάζης εἶναι ἀντίδρασις μιᾶς πιεζομένης καὶ ταλαιπωρουμένης ψυχῆς κατὰ τοῦ καθεστῶτος ἐκείνου, τὸ ὁποῖον ἀπεργάζεται συστηματικῶς τὴν ψυχικὴν αὐτῆς ἀπογύμνωσιν καὶ μηχανοποίησιν». Τοῦτο μᾶς ἐνδιέφερεν εἰς τὴν οἰκείαν θέσιν αἰτιοκρατικῶς καὶ ἐπιστημονικῶς καὶ ὄχι ἠθικῶς. Ἂν ὅμως τὸ ζήτημα τεθῇ ἠθικῶς, εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ ἐρωτήσωμεν: «ποῖον εἶναι πράγματι τὸ καθεστώς, τὸ ἀπεργαζόμενον τὴν ψυχικὴν ἀπογύμνωσιν καὶ μηχανοποίησιν τῆς μάζης»; Καὶ νὰ ἀπαντήσωμεν: «**Πᾶν ὑπαρκτὸν** καθεστώς, πᾶσα **ὑπαρκτὴ** κοινωνία». Διότι πᾶσα ὑπαρκτὴ κοινωνία ἀναγκαστικῶς ἑδράζεται ἐπὶ τοῦ νόμου τῆς φυσικῆς ἀνισότητος καὶ τοῦ φυσικοκοινωνικοῦ διαφορισμοῦ. Καὶ πᾶσα τοιαύτη κοινωνία περιλαμβάνει εἰς τοὺς κόλπους της συγκριτικῶς κατωτέρας ἀξίας ἀνθρώπους, οἵτινες αἰσθάνονται ἑαυτοὺς ὡς ὑποτιμημένους, ὡς πιεζομένους, ὡς ἀποκλήρους. [1]) Δὲν ὑπάρχει ἑπομένως **ἀνθρωπίνη** «ὑπαιτιότης» κατὰ τῆς μάζης, διότι δὲν εἶναι ἄνθρωποι, ἀλλὰ φυσικοὶ νόμοι, οἱ διέποντες τὴν φυσικὴν καὶ κοινωνικὴν ἀνισότητα. Ἑπομένως βασικῶς δὲν δημιουργεῖται διὰ τὴν μᾶζαν «ἠθικὸν» **δικαίωμα** πρὸς ἐγκληματικὰς πράξεις ἐναντίον **ἀνθρώπων**, δηλαδὴ τῶν «κρατούντων», παρὰ τότε μόνον, ὁσάκις οὗτοι κάμνουν **κατάχρησιν** τῆς θέσεώς των εἰς τὴν μεταχείρισιν τῶν κυριαρχουμένων.[2]) Ἀντιθέτως θεμελιοῦται δικαίωμα

---

[1]) Βεβαίως δύνανται νὰ ὑπάρξουν καταστάσεις ἀγρίας ὑποτιμήσεως καὶ ἐκμεταλλεύσεως τῶν ὀλιγώτερον ἢ καθόλου προικισμένων ἀτόμων καὶ «ἡ ἀδικία νὰ βοᾷ», καὶ ἐπίσης δύναται νὰ βελτιοῦται ἀπεριορίστως ἡ κατάστασις αὐτῶν, ἀλλὰ τοῦτο δὲν μεταβάλλει τίποτε εἰς τὸν βασικὸν φυσικὸν νόμον, ἐφ' ὅσον πάντοτε θὰ ὑπάρχουν «ἀνώτεροι» καὶ «κατώτεροι». Καὶ αὐτὸ ἔχει σημασίαν. Ὄχι τὸ συνολικὸν πολιτιστικὸν ἐπίπεδον μιᾶς κοινωνίας, οὔτε αἱ διάφοροι διαβαθμίσεις.

[2]) Τὸ πότε ὅμως «κάμνουν κατάχρησιν» εἶναι ζήτημα ὄχι μόνον ἀντικειμενικῆς, ἀλλὰ καὶ ὑποκειμενικῆς ἐκτιμήσεως τῶν μαζοποιηθέντων ἀτόμων καὶ ἰδίως τῶν δημαγωγῶν. Διότι ἡ «ἐνδόξως» ἁλωθεῖσα Βαστίλλη περιελάμβανε, ἀντὶ τῶν «χιλιάδων ἀγωνιστῶν»,—ὅπως διέδιδον οἱ δημαγωγοὶ—ἁπλῶς 5 κοινοὺς ἐγκληματίας !

ἀμύνης τοῦ «καθεστῶτος» κατὰ τῆς «ἐπαναστάσεως», δηλαδή, ἐν τῇ πραγματικότητι, τῆς **κοινωνίας** κατὰ τῆς **ἀναρχίας.**

Ἰδιαιτέραν σημασίαν διὰ τὴν ἠθικὴν καὶ κοινωνικὴν εὐθύνην τῶν ἀτόμων τῆς μάζης, πρὸ τῆς στιγμῆς τῆς ἐκρήξεως, ἔχει ὅμως καὶ ἄλλο γεγονός, ἀφορῶν εἰς τὴν ψυχολογίαν τῆς μάζης καὶ εἰς τὴν ποινικὴν εὐθύνην τῶν μελῶν της: τὸ γεγονός, ὅτι τὸ **πλῆθος** τῶν ἀτόμων, τῶν ἀπαρτιζόντων τὴν μᾶζαν δημιουργεῖ εἰς αὐτὰ **ἐνσυνειδήτως** τὴν πεποίθησιν τῆς παντοδυναμίας καὶ τῆς **ἀτιμωρησίας** καὶ ἑπομένως τοῦ **ἀνευθύνου,** ὄχι ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι δὲν ὑπάρχει εἰς τὴν συνείδησίν των ἠθικὴ καὶ ποινικὴ εὐθύνη, ἀλλ' ὑπὸ τὴν ἔννοιαν, ὅτι αὕτη εἶνε τεχνικῶς δύσκολον νὰ ἐξακριβωθῇ καὶ νὰ καταλογισθῇ εἰς ἓν ἕκαστον ἄτομον ὑπὸ τῆς νομίμου Ἐξουσίας. Ἡ τοιαύτη πεποίθησις εἶναι **κακῆς πίστεως** (ἐνέχει δόλον) καὶ ἑπομενως δημιουργεῖ ἠθικὴν εὐθύνην, ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἡ συνείδησις αὐτὴ τῆς παντοδυναμίας, τῆς ἀτιμωρησίας καὶ τοῦ «ἀνευθύνου» **αὐξάνει** σημαντικῶς τὴν ἐγκληματικότητα τῆς μάζης.

Δεύτερον δέον νὰ προστεθῇ ὅτι ναὶ μὲν ἡ πλήρης μαζοποίησις, ἥτις ταυτίζεται μὲ τὴν ἐπαναστατικὴν ἔκρηξιν τῆς μάζης, εἶνε κατάστασις ἀκαταλόγιστος, ἀλλ' ἡ προσχώρησις τοῦ ἀτόμου εἰς αὐτὴν ἔχει τὸ καταλογιστόν, διότι τὸ ἄτομον ἔχει τὴν ἐκλογὴν νὰ εἰσέλθῃ ἢ νὰ μὴ εἰσέλθῃ εἰς τὴν κατάστασιν τῆς ἐπαναστατικῆς μάζης. Καὶ τὴν ἐκλογὴν ταύτην ἔχει, μὲ πλήρη καταλογισμόν, ὄχι μόνον ὅταν εὑρίσκεται κατ' ἀρχὰς ἐκτὸς τῆς μάζης, ἀλλὰ καὶ ὅταν — μὲ μειούμενον καταλογισμὸν — εὑρίσκεται ἀκόμη ἐν τῇ **παθητικῇ** ἢ ἐν τῇ **λανθανούσῃ** μάζῃ. Καὶ τρίτον δέον νὰ παρατηρηθῇ, ὅτι ἠθικὴν εὐθύνην δημιουργεῖ καὶ τό γεγονός, ὅτι τὰ πλεῖστα ἄτομα τῆς ἐπαναστατικῆς μάζης ἐγνώριζαν ἢ ἐνέκριναν ἐκ τῶν προτέρων,— ἢ εἰς τὴν ἐπὶ τόπου συνάθροισιν, — εἰς τὴν **ἀτομικὴν** των συνείδησιν, τὰ μαζικὰ ἐγκλήματα, εἰς τὰ ὁποῖα ἔπειτα ἔλαβον μέρος.

Αἱ διαπιστώσεις αὗται, ποὺ ἔχουν πρωτεύουσαν σημασίαν διὰ τὴν νομικὴν (**ποινικὴν**) εὐθύνην, ἔχουν σημασίαν καὶ διὰ τὴν ἠθικὴν καὶ **κοινωνικὴν** εὐθύνην τῶν ἀνὰ ἕκαστον ἀτόμων τῆς ἐπαναστατικῆς μάζης.

β) Ἡ νομικὴ (ποινικὴ) εὐθύνη. — Ἐκ τῶν ἀνωτέρω κοινωνιολογικῶν δεδομένων εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ συνταχθῶμεν μὲ τὴν γνώμην τοῦ ἡμετέρου διακεκριμένου καθηγητοῦ τῆς Ἐγκληματολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν **Κ. Γαρδίκα** ὡς πρὸς τὸν ποινικὸν καταλογισμὸν τῶν ἐγκληματιῶν τῆς μάζης καὶ νὰ παραπέμψωμεν ἐν ταὐτῷ εἰς τὸ κατωτέρω ἔργον του διὰ τὰς λοιπὰς δοξασίας ἐν τῷ Ποινικῷ Δικαίῳ[1]) (**Γαρδίκα,** Ἐγκληματολογία, τόμ. Α΄ σ. 374, ἐπ.). Ἐκ τῶν δοξασιῶν τούτων, πλὴν ἐκείνης, ἥτις παραχωρεῖ τὸ ἀκαταλόγιστον καὶ τὸ ἀνεύθυνον εἰς τὸν ὄχλον καὶ τὰ μέλη του—καὶ τῆς ὁποίας τὸ ἀβάσιμον εἶναί περιττὸν νὰ συζητηθῇ καὶ περαιτέρω—σημασίαν ἔχουν κυρίως ἡ τοῦ **Sighele** καὶ ἡ τοῦ **Tarde** ([2]). Ἐξ αὐτῶν ὁ πρῶτος δέχεται—τὸ πολὺ—τὸ **μειούμενον** καταλογιστὸν τῶν ἀτόμων τοῦ ὄχλου, ὅσῳ μεγαλυτέρα εἶναι ἡ δύναμις τῆς ὀχλοκρατίας, ὁ δὲ δεύτερος δέχεται. ὅτι δὲν ὑπάρχει μὲν ἠθικὴ καὶ ψυχολογικὴ εὐθύνη διὰ τὸ ἄτομον τοῦ ὄχλου, ὑπάρχει ὅμως εὐθύνη νομικὴ (ποινική). Καὶ ὁ **Γαρδίκας** δέχεται, ὅτι πρέπει νὰ λαμβάνωνται βεβαίως ὑπ' ὄψιν αἱ **συνθῆκαι,** ὑφ' ἃς ἐγκληματεῖ τὸ ἄτομον τοῦ ὄχλου καὶ τὰ **αἴτια** τῆς πρὸς τὸ ἔγκλημα παρωθήσεως, διότι τὰ **ἐν ψυχρῷ** διανοούμενα καὶ ἀποφασίζοντα τὸ ἔγκλημα ἄτομα

---

[1]) Σημειωτέον ὅτι ὁ καθηγητὴς **Γαρδίκας,** καίτοι μνημονεύει εἰς τὸ ἀνωτέρω ἔργον του καὶ τὴν ἀνὰ χεῖρας μελέτην μου, δὲν προϋποθέτει τὴν μάζαν ὡς πρωτογενῆ φυσικὴν δύναμιν, καὶ δὲν ὁμιλεῖ περὶ μάζης, ἀλλὰ περὶ ὄχλων καὶ ὀχλοκρατίας. Ἡ ἐνταῦθα ἐκτιθεμένη **κοινωνιολογικὴ** θεωρία περὶ μάζης εἶναι **φαινομενικῶς** πλησιεστέρα πρὸς τὸ ἀκαταλόγιστον τῆς μάζης, ἀπὸ τὰς περὶ ὄχλων κοινωνιολογικὰς καὶ νομικὰς θεωρίας. Ἐν τούτοις, κατὰ τὴν ὡς ἄνω ἀνάλυσιν, καὶ αὐτὴ ἄγεται εἰς τὸ **καταλογιστὸν** τῶν **ἀτόμων** τῆς μάζης εἰς τὰ στάδια τῆς παθητικῆς καὶ τῆς λανθανούσης μάζης καὶ **πρὸ** τῆς ἐπαναστατικῆς ἐκρήξεως.

[2]) **Γαρδίκας 394.**

ἔχουν βαρυτέραν εὐθύνην. Εἰς ταῦτα δὲ καταλογίζει ὀρθῶς, ὡς πρᾶξιν ἠθελημένην καὶ ἐσκεμμένην καὶ αὐτὴν τὴν προσέλευσιν εἰς τὴν συνάθροισιν τοῦ ὄχλου, ὅστις θὰ ἐξελιχθῇ ἐν συνεχείᾳ εἰς ἐγκληματικὸν ὄχλον. Ἀκριβῶς δὲ αἱ περιπτώσεις τῆς ἐγκληματικῆς δράσεως ἀτόμων, ἐπὶ τὰ ὁποῖα ἀσκεῖται ὑποβολὴ (οἱ «παρασυρθέντες») εἶναι κατὰ τὸν **Γαρδίκαν,** αἱ βαρύτεραι, διότι ἐξ αὐτῶν ὁ **κίνδυνος τῆς κοινωνίας** εἶναι μεγαλύτερος. «Ἀλλ' ὅταν εἶναι δυνατὸν ν' ἀσκηθῇ ἐπίδρασις ἐπὶ τὸ ἄτομον δὲν δύναται νὰ γίνῃ λόγος περὶ ἀκαταλογίστου. Καὶ παρανοϊκὸς καὶ κατεχόμενος ὑπὸ παράφρονος ἰδέας δυνατὸν νὰ εἶναι ἐπιδεκτικὸς πρὸς καταλογισμὸν εὐθύνης» (¹). Ποινικὴν εὐθύνην ὑπέχουν, κατὰ τὸν αὐτὸν συγγραφέα, πάντα τὰ ἄτομα, τὰ ὁποῖα προσῆλθον καὶ **παρέμειναν** εἰς συνάθροισιν, τῆς ὁποίας ἠδύναντο νὰ γνωρίζουν τοὺς ἐγκληματικοὺς σκοπούς, εἴτε ἐνεργά, εἴτε παθητικὰ μέλη τοῦ ὄχλου ὑπῆρξαν.

Οὕτως εἰσέρχεται εἰς τὴν ποινικὴν εὐθύνην καὶ **ἀντικειμενικὸν** στοιχεῖον: **ὁ κίνδυνος τῆς κοινωνίας.**

Μόνον ἀτομικὴν ποινικὴν εὐθύνην ἀναγνωρίζει ὁ Ναπολεόντειος Ποινικὸς Κῶδιξ τιμωρῶν, κατὰ τὸν γαλλικὸν ρασιοναλισμόν, τὸ ὡς λογικὸν ὑποτιθέμενον ἄτομον καὶ τοὺς συμμετόχους εἰς τὸ ἔγκλημα, χωρὶς καμμίαν διάκρισιν ἀρχηγῶν—ὁδηγῶν καὶ ἀκολουθοῦντος ὄχλου, καὶ ἀγνοῶν παντάπασι τὸ συλλογικὸν **ψυχολογικὸν** πρόσωπον τοῦ ὄχλου ἢ τῆς μάζης (²).

Ἀντιθέτως τὸ ποινικὸν δίκαιον τῶν γερμανικῶν χωρῶν καὶ ὁ ἐκ τούτου ἔχων τὴν προέλευσιν Ἑλληνικὸς Ποινικὸς Νόμος, θεσπίζοντες τὸ ἔγκλημα τῆς **στάσεως** (Aufruhr), ἀναγνωρίζουν τὸ ψυχολογικὸν συλλογικὸν πρόσωπον τοῦ ὄχλου καὶ δίδουν, οὕτως εἰπεῖν **συνθετικὴν** ἔννοιαν τῆς ποινικῆς εὐθύνης τῶν μαζικῶν ἐγκλημάτων. Διότι καθορίζουν μὲν τὸ ἔγκλημα τῆς στάσεως ἀντικειμε-

---

(¹) **Γαρδίκας, 395.**

(²) Δριμεῖαν κριτικὴν κατὰ τοῦ τοιούτου γαλλικοῦ ρασιοναλισμοῦ βλέπε εἰς Gustave **Le Bon, Psychologie des Revolutions.**

νικῶς ὡς «δημοσίαν συνάθροισιν προσώπων τείνουσαν πρὸς βιαίαν ἐξέγερσιν κατὰ τῆς ἀρχῆς, πρὸς ἐκδίκησιν κατ' αὐτῆς, πρὸς ἐξαναγκασμὸν αὐτῆς νὰ προβῇ εἰς ἐνέργειαν ἢ πρὸς παρακώλυσιν μιᾶς διατάξεως αὐτῆς»· ἀναγνωρίζουν ὅμως διαφορισμὸν καὶ **διαβάθμισιν** καταλογισμοῦ εὐθυνῶν καὶ ποινῶν, ἀναλόγως τοῦ βαθμοῦ τῆς ἐνσυνειδήτου ἐνεργείας τοῦ ἀτόμου τοῦ ἐγκληματίου. Τοῦτο ἐκδηλοῦται εἰς τὸν ἀποχωρισμὸν τῶν ἀδικημάτων κατὰ τῆς περιουσίας καὶ τῶν ἰδιωτῶν («διατάραξις τῆς κοινῆς εἰρήνης» ἄρθρ. 193 'Ελλ. Π. Ν.), ἀπὸ τῶν ἐγκλημάτων κατὰ τῆς ἀρχῆς καὶ κυρίως: α) εἰς τὴν **διάκρισιν** τριῶν σταδίων τῆς στάσεως (ἄρθρ. 173, 174, 175 'Ελλ. Π. Ν.) καὶ β) εἰς τὴν **διάκρισιν** τῶν ἀρχηγῶν καὶ ὁδηγῶν ἀπὸ τῶν ἁπλῶν συναιτίων (ἄρθρ. 179 καὶ 60 'Ελλ. Π. Ν.) καὶ τῶν ὁπλοφορούντων ἀπὸ τῶν ἀόπλων.

'Η **στάσις** διαιρεῖται, κατὰ ταῦτα, εἰς **τρία** στάδια, ἀνταποκρινόμενα εἰς **τρεῖς** βαθμοὺς μαζοποιήσεως καὶ εἰς **τρεῖς** βαθμοὺς ποινικῆς εὐθύνης. Κατὰ τὸ πρῶτον «ἐκδηλοῦται μόνον ἡ προαίρεσις τῶν συναθροισθέντων, ἀλλ' οὗτοι διαλύονται πάραυτα μετὰ τὴν προσταγὴν τῆς ἀρχῆς» (1). Κατὰ τὸ δεύτερον, «οἱ συναθροισθέντες, παρὰ τὰς προσταγὰς τῆς ἀρχῆς, παρεκτρέπονται εἰς ἀπειλὰς καὶ ὕβρεις, ἀλλ' ἀποκαθίσταται ἡ ἡσυχία, πρὶν τελεσθῶσι βιαιοπραγίαι κατὰ προσώπων ἢ πραγμάτων» (2). Κατὰ τὸ τρίτον «οἱ στασιασταὶ προβαίνουσιν εἰς βιαιότητας κατὰ προσώπων καὶ πραγμάτων, κινητῶν ἢ ἀκινήτων» (3). Οὐδεὶς δύναται νὰ ἰσχυρισθῇ, ὅτι τοιοῦτος Ποινικὸς Νόμος, παρακολουθῶν μετὰ τοιαύτης ὑπομονῆς καὶ ἐπιεικείας τὴν λεπτομερῆ ψυχολογικὴν ἐξέλιξιν τῶν ἀτόμων τῆς μάζης, δὲν ἀπονέμει εἰς αὐτὰ δικαιοσύνην. Καὶ ὑπερβολικὴν ἴσως δικαιοσύνην, δεδομένων τῶν μεγίστων δυσχερειῶν τῆς ἀποδεικτικῆς διαδικασίας πρὸς διαπίστωσιν συγκεκριμένων ἐγκλημάτων συγκεκριμένων ἀτόμων ἐντὸς τῆς συγχύ-

---

(1) Γαρδίκας, 398.
(2) Γαρδίκας, αὐτόθι.
(3) Γαρδίκας, αὐτόθι.

σεως τῆς ἐπαναστατικῆς δράσεως. Τὰ αὐτὰ ἰσχύουν καὶ διὰ τὴν διάκρισιν μεταξὺ ἀρχηγῶν καὶ ὁδηγῶν ἀφ' ἑνὸς καὶ συναιτίων ἀφ' ἑτέρου.

ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΝ ΤΟΥ Ε. Α. Μ.

Ἡ ἐμφάνισις ἑνὸς ἐντελῶς ἑτεροκλήτου καὶ ἀπιθάνου εἰς τὴν ἀντιφατικήν του σύνθεσιν κοινωνικοπολιτικοῦ σχηματισμοῦ κατὰ τὰ ἔτη τῆς κατοχῆς ὑπὸ τὸ ὄνομα ΕΑΜ, καὶ αἱ ἐπιτυχίαι του, προεκάλεσαν τὴν κατάπληξιν εὐρέων στρωμάτων τῆς κοινωνίας διὰ τὴν «δύναμιν τῶν κομμουνιστῶν καὶ τοῦ κομμουνισμοῦ» οἱ δὲ ἀνίδεοι συνήθως «ἰθύνοντες» ἐπηρεάσθησαν ἡττοπαθῶς ἀπεναντί του. Καὶ ὅμως οὐδεὶς μέχρι τοῦδε κοινωνικοπολιτικὸς σχηματισμὸς δὲν ἦτο τοιοῦτο ἑτερογενὲς συνονθύλευμα, οὐδεὶς σχηματισμὸς ἐνεσωμάτωσε πανταχοῦ τόσον τὸν τυχοδιωκτισμὸν τῆς «λενινικῆς — σταλινικῆς» περιόδου τοῦ διεθνοῦς κομμουμισμοῦ, καὶ κανεὶς σχηματισμὸς δὲν εἶχε τόσον καθαρῶς **ψυχολογικὴν βάσιν**, ὅσον τὰ διάφορα ΕΑΜ ποὺ ἱδρύθησαν παντοῦ εἰς τὰς ἐμπολέμους χώρας. Ἀκριβῶς αἱ ἐπιτυχίαι αὐταί, ἦσαν βασισμέναι εἰς τὴν θεωρητικὴν καὶ πρακτικὴν **ἀποτυχίαν** τοῦ Μαρξισμοῦ καὶ εἰς κοινωνικὰς δυνάμεις ἐκ φύσεως ἀντιμαρξιστικὰς καὶ ἀντικομμουνιστικάς, αἵτινες μόνον δι' **ἀπάτης** κατέστη δυνατὸν νὰ παρασυρθοῦν διὰ νὰ βοηθήσουν τὸν κομμουνισμόν. Ἀναλυτικώτερον:

1. Ἦτο τὸ ΕΑΜ κοινωνικὴ τάξις;

Τὸ πρῶτον ἐρώτημα πρὸς τὸν μαρξισμὸν εἶναι: ποία ἦτο ἡ **κοινωνικὴ σύνθεσις** τοῦ ΕΑΜ; Καὶ ἀκόμη περισσότερον συγκεκριμένως καὶ μαρξιστικῶς: ἦτο τὸ ΕΑΜ **κοινωνικὴ τάξις**; — Διὰ νὰ ἀπαντήσωμεν εἰς τοῦτο μαρξιστικῶς, πρέπει νὰ ἐνθυμηθῶμεν δι' ὀλίγον τὰς φοβερὰς περιπετείας, τὰς ὁποίας εἶχεν εἰς τὸν μαρξισμὸν ἡ περὶ τάξεων θεωρία[1]

Σοσιαλισμὸν λοιπὸν στηριζόμενον **καὶ εἰς ἄλλας** κοινωνικὰς τάξεις, πλὴν τοῦ προλεταριάτου, εἶχαν διδάξει, ὡς γνωστόν, ὅλοι οἱ **πρὸ** τοῦ Μάρξ καὶ **ὑπὸ** τοῦ Μάρξ καταιω-

---

[1] Βλ. ἀνωτέρω: Ἡ σύνθεσις τῆς μάζης.

νισθέντες «οὐτοπισταὶ» σοσιαλισταὶ καὶ πολλοὶ μετ' αὐτόν. Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ ἀποτελεῖ **τὴν μοναδικὴν οὐσίαν** τοῦ μαρξισμοῦ δὲν εἶναι **τίποτε ἄλλο,** παρὰ ἡ θεωρία, ὅτι τὸν σοσιαλισμὸν (καὶ τὸν κομμουνισμὸν) εἶναι «ἱστορικῶς ἐντεταλμένον» νὰ πραγματοποιήσῃ **μόνον καὶ ἀποκλειστικῶς** τὸ ΠΡΟΛΕΤΑΡΙΑΤΟΝ.

Ἂν τοῦτο πέσῃ, πίπτει ὁ μαρξισμὸς ὁλόκληρος.

Οὕτω ἐρχόμεθα ἐξ ἄλλης ὁδοῦ εἰς ἐκεῖνο, ποὺ διεπιστώσαμεν ἀλλαχοῦ: ὅτι ὁ καπιταλισμὸς **δὲν** μετέβαλε τὰς **πλειοψηφίας** τῶν πληθυσμῶν εἰς προλεταρίους καὶ διὰ τοῦτο τὰ κομμουνιστικὰ κόμματα θὰ ἦσαν ἠναγκασμένα ν' **αὐτοκτονήσουν,** ἂν δὲν κατώρθωναν ἢ **νὰ ἐξαθλιώσουν τοὺς πληθυσμοὺς τὰ ἴδια,** ἢ νὰ τοὺς ἐξαπατήσουν ὅτι τοὺς ἐξηθλίωσαν **ἄλλοι,** ἢ νὰ τοὺς ἐξαπατήσουν καὶ νὰ τοὺς παρασύρουν μὲ **ἄλλα συνθήματα** δι' **ἄλλους σκοπούς.** Καὶ τὰς τρεῖς αὐτὰς μεθόδους ἐφήρμοσαν ὡς γνωστὸν τὰ κομμουνιστικὰ κόμματα, διὰ νὰ συγκεντρώσουν ὀπαδοὺς καὶ νὰ ἱδρύσουν τὰ διάφορα ΕΑΜ. Ἔχομεν λοιπὸν **δύο** μαρξιστικὰς θεωρίας περὶ τάξεων: Ἡ μία ἐνεφανίσθη εἰς ἐποχήν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ μαρξισμὸς **ἐπερίμενε** νὰ προλεταροποιήσῃ ὁ καπιταλισμὸς ἐφ' ἑαυτοῦ, τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν πληθυσμῶν. Ἡ ἄλλη—ἡ «λενινικὴ—σταλινικὴ»—ἐνεφανίσθη εἰς ἐποχήν, κατὰ τὴν ὁποίαν τὰ κομμουνιστικὰ κόμματα διέγνωσαν, ὅτι τοῦτο δὲν ἐπραγματοποιήθη καὶ **ἀνέλαβαν αὐτὰ** τὴν ἐξαθλίωσιν διὰ τῶν ἀνωτέρω μεθόδων. Εἰς τὴν πρώτην λοιπὸν θεωρίαν, — τὴν ὀρθόδοξον μαρξιστικὴν — ἰσχύει τὸ δόγμα, ὅτι **μόνον** καὶ **ἀποκλειστικῶς** τὸ προλεταριάτον πρέπει νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν ἐπανάστασιν καὶ νὰ ἐφαρμόσῃ τὸν σοσιαλισμὸν (μὲ τὴν προϋπόθεσιν βεβαίως, ὅτι τὸ προλεταριάτον θὰ ἔχῃ γίνει ἐν τῷ μεταξὺ **πλειοψηφία**). Εἰς τὴν δευτέραν **ἐγκατάλειπεται** τὸ προλεταριάτον μὲ τὴν οἰκονομικὴν μαρξιστικήν του ἔννοιαν, (ἐκεῖνοι ποὺ δὲν ἔχουν **τίποτε** νὰ πωλήσουν, ἐκτὸς τῆς ἐργατικῆς των δυνάμεως), καὶ γίνεται λόγος περὶ «**ἐργαζομένων μαζῶν**», (Λένιν καὶ οἱ σὺν αὐτῷ). «Ἐργαζόμενοι» ὅμως εἶναι καὶ οἱ **μικροαστοί,** καὶ οἱ **ἀγρόται,** καὶ οἱ **ὑπάλ-**

ληλοι, καὶ τὰ **ἐλεύθερα ἐπαγγέλματα** καὶ οἱ **ἐπιστήμονες** καὶ **διανοούμενοι** καὶ ὅλος ὁ κόσμος. «Ἐργαζόμενοι» εἶναι δηλαδὴ ὅλοι ἐκεῖνοι, τοὺς ὁποίους **δὲν** προλεταριοποίησε ὁ καπιταλισμός, δηλαδὴ αἱ καταθλιπτικαὶ πλειοψηφίαι τῶν λαῶν. **Αὐτοὶ** τώρα ἐκαλοῦντο ἀπὸ τοὺς κομμουνιστάς, νὰ βοηθήσουν **ἐναντίον τοῦ συμφέροντός των** τὴν προλεταριακὴν **μειοψηφίαν** ἑκάστου λαοῦ καὶ τὸ κομμουνιστικὸν κόμμα μιᾶς ἔτι μικροτέρας μειοψηφίας τοῦ «προλεταριάτου», νὰ ἔλθουν εἰς τὴν ἐξουσίαν διὰ νὰ τοὺς ὑποτάξουν καὶ νὰ τοὺς καταργήσουν αὐτοὺς **τοὺς ἰδίους!** Αὐτὰ εἶνε τὰ αἴτια καὶ αὐτὴ ἡ οὐσία τῶν ΕΑΜ εἰς πρώτην ἀνάλυσιν.

2. Ἡ κοινωνικὴ σύνθεσις τοῦ ΕΑΜ.

Ἤδη εἰσερχόμεθα εἰς τὸ συγκεκριμένον Ἑλληνικὸν ΕΑΜ μὲ τὰ ἰδιαίτερα τοπικὰ χαρακτηριστικά του, διότι δὲν πρέπει νὰ λησμονῶμεν, ὅτι τὰ κομμουνιστικὰ κόμματα ἐκμεταλλεύονται ἐντατικῶς τὰς **τοπικὰς συνθήκας** πάσης χώρας, τὸν **ἐθνικὸν χαρακτῆρα** παντὸς λαοῦ καὶ τὴν **ἀτομικὴν ψυχολογίαν** παντὸς ἀτόμου, (στοιχεῖα πὄῦ **ἀγνοεῖ** καὶ **πολεμᾶ** ἐπισήμως ὁ μαρξισμός), τὰ ὁποῖα ἀγνοοῦν καὶ ἐξ ἀνικανότητος δὲν ἀξιοποιοῦν οὔτε οἱ ἐθνικόφρονες.

Οὕτω τὸ Κ.Κ.Ε. ἐπεστράτευσε μέλη τοῦ ΕΑΜ ἀπὸ τὰς ἑξῆς κοινωνικὰς κατηγορίας:

1. Ἀπὸ τὸ προλεταριάτον (**πολὺ ὀλίγα**, ὁσονδήποτε καὶ ἂν φαίνεται παράδοξον, διότι οἱ ἐργάται ἐγνώριζαν καλλίτερα τοὺς κομμουνιστάς), παρὰ τὴν ἐντατικὴν ἐξαθλίωσιν ποὺ ἐφήρμοσαν ἐναντίον των, διὰ τοῦ συστηματικοῦ σαμποτὰζ κάθε οἰκονομικῆς ἀνασυγκροτήσεως.

2) Ἀπὸ τὴν πλουτοκρατίαν (σημαντικώτατον μέρος της). Ἐδῶ φαίνεται καθαρὰ ἡ χρεωκοπία τῆς οἰκονομιστικῆς μαρξικῆς θεωρίας. Κατὰ τὴν θεωρίαν αὐτὴν «κεφαλαιοκρατία εἶναι ἡ τάξις ποὺ κατέχει τὰ μέσα τῆς παραγωγῆς». Ἀλλὰ τὰ μέσα τῆς παραγωγῆς τὰ κατέχει καὶ ὁ μικροαστὸς καὶ ὁ ἀγρότης. Ἀπὸ ποίου σημείου λοιπὸν **ἀρχίζει** ἡ «κεφαλαιοκρατία»; **Δὲν ἠμπορεῖ** νὰ ὑπάρξῃ οὐδὲν σταθε-

ρὸν κριτήριον. **Δεύτερον**: ὁ μικροαστὸς καὶ ὁ ἀγρότης ἔχουν μαζὺ συμφέροντα **ἀντίθετα** πρὸς τὴν «κεφαλαιοκρατίαν», ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν κομμουνισμόν. Ἀλλὰ ἔχουν συμφέροντα ἀντίθετα **καὶ μεταξύ των**. (Τιμαὶ γεωργικῶν προϊόντων καὶ ἀστικῶν ἡμερομισθίων καὶ ἐμπορευμάτων). **Τρίτον**: Μεταξὺ τοῦ βιομηχανικοῦ, τοῦ ἐμπορικοῦ καὶ τοῦ τραπεζικοῦ κεφαλαίου ὑπάρχει **πόλεμος** καὶ ὄχι κοινὴ «ταξικὴ συνείδησις». **Τέταρτον**: Καὶ μεταξὺ τῶν κεφαλαιοκρατῶν τοῦ **ἰδίου κλάδου** ὑπάρχει **ἀνταγωνισμός**. Ποῦ τοποθετεῖται λοιπόν, κατόπιν ὅλων αὐτῶν, ἡ «κεφαλαιοκρατικὴ **τάξις**» καὶ ἡ «ταξική της συνείδησις»; Ἡ ἀλήθεια εἶναι, ὅτι οἱ κομμουνισταὶ πᾶν ἄλλο ἢ πιστεύουν σοβαρῶς τὰ τοιαῦτα, ὅπως φαίνεται σαφῶς ἀπὸ τὴν **ἐκμετάλλευσιν τῶν ἀντιμαρξιστικῶν μας διαπιστώσεων**, τὴν ὁποίαν ἐκτελοῦν **οἱ ἴδιοι**. Οἱ κομμουνισταὶ γνωρίζουν ἄριστα, ὅτι ἕκαστος πλουτοκράτης. ὁσονδήποτε στυγνὸς κι' ἂν εἶναι, εἶναι **ἄτομον** καὶ μόνον ἄτομον, ποὺ ἐνδιαφέρεται καθαρῶς τυχοδιωκτικῶς μόνον διὰ τὴν ἰδικήν του τύχην καὶ ἀδιαφορεῖ καὶ διὰ τὴν ἀνύπαρκτον «τάξιν» του, — ποὺ ἀποτελεῖται καὶ αὐτὴ ἀπὸ τοιούτου εἴδους ἄτομα—καὶ διὰ τὸν λαὸν καὶ διὰ τὸ Κράτος καὶ διὰ τὸ Ἔθνος,—ἂν τὸν λάβωμεν εἰς τὴν χειροτέραν του μορφήν. Ὅπως ὡς **ἄτομον**, δύναται νὰ εἶναι καὶ τὸ **ἀντίθετον**: ἠμπορεῖ νὰ θυσιάσῃ τὸν ἑαυτόν του καὶ τὴν περιουσίαν του διὰ τὸ Ἔθνος του, ὅπως τοσάκις συνέβη εἰς τὴν κρίσιμον ἑλληνικὴν ἱστορίαν. Τὸ γνωρίζουν τόσον ἐπαρκῶς αὐτὸ οἱ κομμουνισταί, ὥστε ἐφαρμόζουν **ἀτομικὴν** μεταχείρισιν **ἑνὸς ἑκάστου πλουτοκράτου**, εἶτε τρομοκρατοῦντες, εἶτε κολακεύοντες, εἶτε ὑποδαυλίζοντες τὰς φιλοδοξίας του καὶ τὰς ἐμπαθείας του, εἶτε ὑποσχόμενοι τὴν **ἀτομικήν** του ἐξαίρεσιν ἀπὸ τὸν κομμουνισμόν. Καὶ τὴν ἀτομικὴν αὐτὴν μεταχείρισιν ἐχειρίσθησαν μὲ ψυχολογικὴν ἱκανότητα, διεισδύσασαν ἐπιτυχῶς εἰς τὴν ἡττοπαθῆ ψυχολογίαν τοῦ ἀποσυντεθειμένου ἀστοῦ. Ἀπόδειξις τούτου τὸ πλῆθος τῶν Ἐαμικῶν καὶ «ἀριστερῶν» πλουτοκρατῶν, οἱ ὁποῖοι πράγματι, μέχρις ἑνός, ἔσωσαν τὴν ζωήν των κατὰ τὸ Δεκεμβριανὸν κίνημα, — λόγῳ τῆς ἀποτυχίας του.

3) Ἀπὸ τοὺς **οἰκονομικοὺς συνεργάτας τοῦ κατακτητοῦ** εἰς τοὺς ὁποίους, ἔναντι ἁδρῶν ἀνταλλαγμάτων, ἔδωσαν «ἀμνηστείαν».

4) Ἀπὸ τοὺς **ἀγρότας** (ἐλαχίστους, διότι ἡ ἀγροτικὴ ἰδιοκτησία εἶναι ἐφωδιασμένη μὲ τὴν μεγαλυτέραν οἰκονομικὴν δύναμιν ἀντιστάσεως, λόγῳ ἐλλείψεως ἀνταγωνισμοῦ καὶ προλεταριοποιήσεως). Ἐδῶ κυρίως ἐφηρμόσθη ἡ μέθοδος τῆς οἰκονομικῆς ἐξαθλιώσεως τῶν ἀγροτῶν διὰ τῶν σφαγῶν, τῶν καταστροφῶν καὶ τῶν δηώσεων ἐκ μέρους αὐτοῦ τούτου τοῦ ΚΚΕ.

5) Ἀπὸ τοὺς **μικροαστούς,** τῶν ὁποίων τὴν ἐξαθλίωσιν ἐπεδίωξαν ἐπὶ Κατοχῆς διὰ «πολιτικῶν» μέσων, προκαλοῦντες ἀντίποινα ἐκ μέρους τῶν Κατακτητῶν καὶ ἐπὶ Ἀπελευθερώσεως διὰ τοῦ γνωστοῦ Νόμου περὶ ἀπωλείας τῶν καταθέσεων, διὰ συνεχοῦς δὲ οἰκονομικοῦ καὶ πολιτικοῦ σαμποτὰζ μέχρι σήμερον, ποὺ ἐκδηλώνεται εἰς ἀπεργίας, εἰς τὸν συμμοριτισμὸν καὶ εἰς τὸν παντοειδῆ τορπιλισμὸν τοῦ σχεδίου Μάρσαλ, τῆς ἀμερικανικῆς βοηθείας, τῆς οἰκονομικῆς ἀνασυγκροτήσεως καὶ τῆς κρατικῆς ἀσφαλείας. Εἰς τοὺς μικροαστοὺς ἀσκοῦν καὶ μίαν εὔκολον «ἀντικεφαλαιοκρατικὴν» προπαγάνδαν, ἀποκρύπτοντες ἐπιμελῶς τὸ **κομμουνιστικὸν σύστημα,** ποὺ στρέφεται ἐναντίον των, ἐμφανίζοντες ὡς ἐθνικὴν τὴν ἐνεργὸν «πολιτικὴν» των καὶ τονίζοντες ψυχολογικὰ καὶ ἐθνικὰ ἐλατήρια.

6) Ἀπὸ τοὺς **ἐπιστήμονας,** τῶν ὁποίων ἐξεμεταλλεύθησαν τὴν ἀτομικὴν ἐπιστημονικὴν ἀνεπάρκειαν καὶ τὴν ἀνεργίαν καὶ ὑπεδαύλισαν τὸν ἀρριβισμόν.

7) Ἀπὸ τοὺς πάσης φύσεως ἀσθενοῦς χαρακτῆρος **«διανοουμένους»,** τῶν ὁποίων ἐκολάκευσαν τὴν ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀνύπαρκτον ἀξίαν καὶ τὸν ἀρριβισμόν.

8) Ἀπὸ **ἐλευθέρους ἐπαγγελματίας καὶ ὑπαλλήλους,** τοὺς ὁποίους δὲν ἠμποροῦσε πλέον νὰ ζήσῃ πλουσιοπαρόχως ἡ πλουτοκρατία, ἡ ὁποία ἐπὶ Κατοχῆς δὲν ὑπῆρχε, ἢ ἦτο ἐαμική, καὶ εἰς τοὺς ὁποίους ὑπεσχέθησαν εἰς τὴν «Λαοκρατίαν» ἰθύνουσαν θέσιν.

9) Ἀπὸ πρώην μονίμους **στρατιωτικούς,** τῶν ὁποίων

ἐξεμεταλλεύθησαν τὰς ἐπαγγελματικὰς δυσαρεσκείας καὶ ἐμπαθείας, ἢ ἐκολάκευσαν τὸν ἐγωϊσμὸν καὶ τὸν ἀρριβισμόν, παραχωροῦννες εἰς αὐτοὺς εἰς τὸν ΕΛΑΣ μεγαλυτέρας θέσεις.

10) Ἀπὸ **γυναίκας**, τῶν ὁποίων ἐξεμεταλλεύθησαν τὰ φυσικὰ ἀνθρωπιστικὰ καὶ μητρικὰ αἰσθήματα, καὶ μερικῶν ἐγκληματικῶν γυναικείων τύπων τὴν ὑστερίαν.

11) Ἀπὸ **νέους καὶ νέας**, τῶν ὁποίων ἐκολάκευσαν τὸν ἰδεαλισμὸν ἢ τὸν ἀρριβισμὸν καὶ παρεχώρησαν εἰς αὐτοὺς ἐντὸς τοῦ ΕΑΜ, τοῦ ΕΛΑΣ, τῆς ΕΠΟΝ καὶ τῆς ΟΠΛΑ θέσεις καὶ «ἀξιώματα», ποὺ κατακτῶνται κανονικῶς μόνον μὲ κόπους καὶ μόχθους ὁλοκλήρων ἐτῶν.

12) Ἀπὸ **παιδιά**, τῶν ὁποίων ἐξεμεταλλεύθησαν τὴν εὔπλαστον ψυχὴν—μὲ δεδομένην πάντοτε τὴν τελείαν ἀνεπάρκειαν τῶν Ἑλλήνων γονέων, νὰ διαπαιδαγωγήσουν τὰ τέκνα των,—καὶ τὸν φυσικὸν ἰδεαλισμόν, δημιουργοῦντες εἰς αὐτὰ καὶ ἀρριβισμὸν εἰς τὴν παιδικὴν ἡλικίαν.

Γενικοὶ κανόνες ποὺ ἐφηρμόσθησαν εἰς **ὅλας** αὐτὰς τὰς κατηγορίας ἦσαν: ἡ **γενικὴ ἐξαθλίωσις**—οἰκονομική, ψυχική, ἠθική, πολιτικὴ—καὶ ἡ **ἀτομικὴ μεταχείρισις** κάθε ἀτόμου μὲ ἐκμετάλλευσιν τῶν **ἀτομικῶν** παραπόνων, δυσαρεσκειῶν καὶ ἀδυναμιῶν του.

Ἐκμετάλλευσις **τοπικῶν** συνθηκῶν καὶ **ἐθνικῶν** ἐλαττωμάτων ἔγινε:

1) Τοῦ **ἀκράτου ἀτομικισμοῦ** τῶν Ἑλλήνων, ποὺ καταλήγει περίπου ἀκριβῶς εἰς τὴν «ἀνατολικοῦ τύπου Δημοκρατίαν», δηλαδή: νὰ εἶναι ὅλοι ἴσοι καὶ «ἐγὼ» δικτάτωρ ὑπεράνω ὅλων: «Δημοκρατία διὰ τοὺς ἄλλους». «Δημοκρατία ἐναντίον τῶν Ἄνω—Δικτατορία ἐναντίον τῶν Κάτω».

2) Τοῦ συντηρητισμοῦ, τοῦ καιροσκοπισμοῦ καὶ τῆς ὑπερβολικῆς ἀνεκτικότητος ἄλλης κατηγορίας Ἑλλήνων ἔναντι τῶν τρομοκρατῶν.

3) Τῆς ὑπερβολικῆς ἐκτιμήσεως τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν ἐκ μέρους ἄλλης κατηγορίας Ἑλλήνων.

4) Τοῦ ἀπολύτως φιλειρηνικοῦ χαρακτῆρος ἄλλης κατηγορίας Ἑλλήνων.

Ἡ κοινωνικὴ αὐτὴ σύνθεσις τοῦ ΕΑΜ ἀποδεικνύει πρῶτον ὅτι τὸ ΕΑΜ δὲν ἦτο **κοινωνικὴ τάξις**, καὶ μάλιστα οἰκονομικὸν **προλεταριᾶτον**, ὡς ἀπαιτεῖ ἡ μαρξιστικὴ θεωρία. Ἂν διαιρέσωμεν τοὺς ὀπαδούς του εἰς δύο κατηγορίας: τοὺς **συνειδητοὺς** καὶ τοὺς **παραπλανημένους**,—ἀσχέτως τῆς οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς των προελεύσεως ἀπὸ τὰς πλέον διαφόρους καὶ ἀντιθέτους κοινωνικὰς τάξεις,—ἡ κοινωνιολογικὴ ἔννοια ποὺ ἁρμόζει περισσότερον εἰς τὴν πρώτην κατηγορίαν (τῶν συνειδητῶν), εἶναι ἡ **ἑταιρία**. Ἑταιρία εἶναι μία μορφὴ συνεργασίας δι' ἀτομικοὺς καὶ συμφεροντολογικοὺς σκοπούς. Δὲν ἔχει καμμίαν σχέσιν μὲ οὐδὲν «κοινωνικὸν σύστημα» ἢ μὲ τὴν «κοινωνικὴν ἐπανάστασιν». Δὲν εἶναι οὔτε «κοινωνικὸν» οὔτε «λαϊκὸν» κίνημα. Ἂν ἡ ἑταιρία μεταχειρισθῇ μέσα συνωμοτικὰ καὶ ἐγκληματικὰ ὀνομάζεται **σπεῖρα**. Ἡ ἡγεσία του ἀνῆκε εἰς ἄλλην ἑταιρίαν—εἰς τὸ Κ.Κ.Ε,—ἑταιρίαν **μυστικήν**. Ὅσον ἀφορᾷ τοὺς δευτέρους, τοὺς «παραπλανημένους», τὸ Κ.Κ.Ε. καὶ τὸ ΕΑΜ μετεχειρίζοντο — ἀντιμαρξιστικώτατα—τὴν λέξιν «Λαός», εἰς τὸν ὁποῖον ὅμως συμπεριελάμβανον καὶ τοὺς πρώτους,—τοὺς συνειδητοὺς τῆς ἡγεσίας—ὡς νὰ ἐκινοῦντο καὶ αὐτοὶ ἀπὸ κοινωνιστικὰ καὶ ἐθνικὰ ἐλατήρια. Ἂς ἴδωμεν ὀλίγον ἐγγύτερα αὐτὴν τὴν λέξιν.

3. Αἱ ἐαμικαὶ ἔννοιαι «Λαὸς» καὶ «Ἔθνος»

Ἡ ἔννοια «Λαὸς» ἔχει κοινωνιολογικῶς ἕνα συγκεκριμένον καὶ ζωντανὸν περιεχόμενον: Λαὸς εἶναι ἕνας **φυσικὸς ὀργανισμός**, ὄχι τεχνητὸς μηχανισμός. Ὁ ὀργανισμὸς αὐτός, ὡς ὀργανισμός, ἔχει μέλη **ἄνισα** καὶ **διάφορα**, (διαφόρων ποιοτήτων), ποὺ ἀλληλοσυμπληρώνονται καὶ τοῦτο καλεῖται **κοινωνικὸς διαφορισμός**. Ἕκαστον μέλος τοῦ Λαοῦ «γνωρίζει τὴν θέσιν του», ὅπως λέγει ὁ ἴδιος ὁ λαός, δηλαδὴ γνωρίζει ὅτι πρέπει νὰ ὑπάρχῃ αὐτὴ ἡ ἱεραρχία, διότι χωρὶς αὐτὴν δὲν ἠμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ κανεὶς ζωντανὸς ὀργανισμός. Ἂν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἶχον

τὰς ἰδίας ἱκανότητας, δὲν θὰ ἦτο δυνατὴ ἡ ἀλληλοσυμπλήρωσις, δηλαδὴ ἡ ζωή, ἀλλὰ θὰ ὑπῆρχεν ἰσοπέδωσις, δηλαδὴ ἀκινησία. Ἀκόμη χειρότερα, ἂν ὁ διαφορισμὸς εἶναι **ἀντίστροφος**, δηλαδὴ ἂν οἱ πλέον ἀνίκανοι, οἱ πλέον **ἀνήθικοι** καὶ οἱ πλέον ἐγκληματίαι εὑρίσκονται εἰς τὴν κορυφὴν τῆς πυραμίδος: ὅπως συνέβαινεν εἰς τὸ ΕΑΜ. **Αὐτὸς** ὁ Λαός, ὡς ὀργανικὸν καὶ ὄχι ὡς μηχανικὸν φαινόμενον, εἶναι καὶ ὁ φορεὺς τοῦ **Ἔθνους**, δηλαδὴ τῆς Ἰδέας τῆς κοινῆς καταγωγῆς, τῶν κοινῶν παραδόσεων, τῶν κοινῶν ἀξιῶν καὶ τῶν κοινῶν τυχῶν, ὡς ἀνθρωπίνης κοινότητος, διὰ μέσου **ὅλων** τῶν κοινωνικῶν τάξεων—καθέτως—καὶ ὄχι **μιᾶς** ἐξ αὐτῶν.

Ὁ Λαὸς δὲν ἠμπορεῖ ἑπομένως νὰ εἶναι ἁπλῆ **ἑταιρία**, ὅπως οἱ συνειδητοὶ τοῦ ΕΑΜ, οὔτε παραπλανώμενος καὶ ἰσοπεδωμένος **ὄχλος**, ὅπως οἱ παραπλανημένοι του. Ὁ ὄχλος δὲν εἶναι Λαός, διότι δὲν εἶναι φυσικὸς ὀργανισμός, ἀλλὰ τεχνητὸς μηχανισμὸς πνευματικῶς, ψυχικῶς καὶ ἠθικῶς **ἰσοπεδωμένων** ἀνθρώπων. Αἱ ἔννοιαι «Λαὸς» καὶ «Ἔθνος» στεροῦνται οὕτως ἀπὸ κάθε περιεχόμενον καὶ γίνονται καθαρῶς δημοκοπικὰ συνθήματα. Αἱ ἔννοιαι «Λαὸς» καὶ «Ἔθνος» ἐθεωροῦντο ὡς «ἀντιδραστικαὶ» καὶ ἦσαν ἄγνωστοι εἰς τὴν μαρξιστικὴν βιβλιογραφίαν, ἥτις παρεδέχετο ὡς μοναδικὴν πραγματικότητα μόνον κοινωνικὰς **τάξεις** καὶ **πάλην τῶν τάξεων** καὶ ὄχι ἑνιαίους λαούς. Ἂν ὁ μαρξισμὸς παραιτηθῇ αὐτῆς τῆς θεωρίας, τότε ἢ πίπτει ἀφ' ἑαυτοῦ, ἢ ἐφαρμόζει ἀπάτην. Συμβαίνουν λοιπὸν ἀμφότερα. Διότι ὄπισθεν τοῦ «Λαοῦ» τοῦ ΕΑΜ εὑρίσκεται ἡ ἡ ὠργανωμένη μειοψηφία τοῦ Κ. Κ. Ε. **ἥτις δὲν εἶναι ὅμως πλέον οὔτε αὐτὴ ταξική**, (διότι δὲν ἐκπροσωπεῖ τὸ προλεταριᾶτον) ἀλλὰ καθαρὰ **μυστικὴ ἑταιρία** μὲ ἴδια **κομματικὰ συμφέροντα** καὶ ἰδίαν **«κλίκαν»**. **Ὁ σκοπὸς** δὲν εἶναι πλέον οὔτε ὁ σοσιαλισμός, οὔτε ὁ κομμουνισμός, ἀλλὰ ὅλα αὐτὰ ὅπως καὶ **ὅλοι** οἱ συμφεροντολόγοι ἢ παραπλανημένοι **ὅλων** τῶν κοινωνικῶν προελεύσεων εἶναι τὰ **μέσα**. Σκοπὸς εἶναι τὸ Κράτος τῆς μυστικῆς Ἑταιρίας, **τὸ Κράτος τοῦ Κόμματος**, ποὺ δικτατορεῖ ὄχι ἐπὶ τοῦ ἀνυπάρκτου κομμου-

νιστικοῦ δῆθεν «Λαοῦ», ἀλλὰ ἐπὶ μιᾶς ἰσοπεδωμένης ἀγέλης δούλων.

4. Ἦτο Μᾶζα τὸ ΕΑΜ;

Τὸ ΕΑΜ δὲν ἦτο, ὡς εἴπομεν, κοινωνικὴ τάξις. Ἦτο ἀντιθέτως **ταξικὴ κοινωνία.** Ὄχι μόνον λόγῳ τῶν διαφορωτάτων ταξικῶν προελεύσεων τῶν μελῶν του, ὡς κατεδείχθη ἀνωτέρω, διότι τοῦτο συμβαίνει καὶ εἰς τὴν μᾶζαν. Ἀλλὰ λόγῳ τοῦ πλήρους κοινωνικοῦ, οἰκονομικοῦ καὶ πολιτικοῦ **διαφορισμοῦ,** ὁ ὁποῖος διεῖπε τὴν διάρθρωσιν, τὴν ὀργάνωσιν καὶ τὴν δρᾶσιν του. Αὐτὸς ἀκριβῶς ὁ διαφορισμὸς εἶναι τὸ κύριον στοιχεῖον μιᾶς κοινωνίας καὶ τὸ κύριον χαρακτηριστικόν, ποὺ **ἀποκλείεται** ἀπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς μάζης.

Ἡ μᾶζα εἶναι ἀδιαφόριστος φυσικὴ δύναμις. Τὸ ΕΑΜ ὑπῆρξε διαφορισμένη κοινωνία. Ἡ μᾶζα εἶναι ψυχικὴ κοινότης. Τὸ ΕΑΜ ὑπῆρξε κοινωνικοπολιτικὸς ὀργανισμός. Ἡ μᾶζα εἶναι αὐθόρμητος, τὸ ΕΑΜ ὑπῆρξεν ὠργανωμένον. Ἡ μᾶζα προϋποθέτει τὴν πλήρη ἄρσιν τοῦ ἀτομισμοῦ, τὴν πλήρη αὐταπάρνησιν, τὴν πλήρη συγχώνευσιν τῶν ἀτόμων. Τὸ ΕΑΜ ἦτο συνονθύλευμα ἀτόμων, μὲ ὑπολογισμένους, ἕκαστον, σκοπούς. Συγχώνευσις καὶ ἐξαφάνισις τῶν ἀτομικοτήτων δὲν ἦτο δυνατή, διότι οἱ σκοποὶ τῶν ἀτόμων τοῦ ΕΑΜ δὲν ἦσαν εἷς καὶ ἀρνητικός,—ἡ καταστροφή,—ἀλλὰ **θετικοὶ** καὶ ἑπομένως **ἄπειροι**: ἡ ἐπιδίωξις τῶν ἀτομικῶν συμφερόντων ἑνὸς ἑκάστου **διὰ** τῆς καταστροφῆς τῶν προσωπικῶν ἀντιπάλων. Ἡ δρᾶσις τῆς μάζης ἐξαντλεῖται εἰς τὴν ἀνατροπήν. Ἡ τοῦ ΕΑΜ ἦτο δρᾶσις θετικὴ καὶ εἰδικῶς ὄχι «ἀντικαπιταλιστική», ἀλλὰ **καπιταλιστική.** Τὰ ἄτομα ποὺ ἀνῆκον εἰς τὴν ὀργάνωσίν του δὲν ἤθελαν κομμουνισμόν, ἀλλὰ **καπιταλισμὸν δι' ὅλους.** Ἤθελαν διὰ **μεθόδων** ἐπαναστατικῶν, χρησιμοποιοῦντα τὸν ἐπαναστατικὸν **μηχανισμὸν** τοῦ ΚΚΕ, νὰ φθάσουν εἰς σκοποὺς ἀτομικῶς **καπιταλιστικούς**: ν' ἁρπάσουν τὰς περιουσίας τῶν ἄλλων, μὲ τὴν βαθυτάτην πεποίθησιν, ὅτι «κομμουνισμὸς δὲν πρόκειται νὰ γίνῃ».

Δὲν πρέπει οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν νὰ λησμονῆται, ὅτι **καθ' ὅλην** τὴν περίοδον τῆς 'Εαμοκρατίας καὶ κατὰ τὸ κίνημα τοῦ Δεκεμβρίου, καὶ **μετ' αὐτό** καὶ καθ' ὅλην τὴν περίοδον τοῦ συμμοριτισμοῦ, μέχρι τοῦ ψηφίσματος τῆς «5ης 'Ολομέλειας» (1949) οὐδέποτε εἰς τὸ ΕΑΜ, εἰς τὸν ΕΛΑΣ καὶ εἰς τὸν ΔΣΕ ἐγένετο ὑπὸ τοῦ ΚΚΕ, ὁ ἐλάχιστος ὑπαινιγμὸς περὶ **κομμουνισμοῦ**. Τοῦτο ὅμως ὄχι μόνον δὲν σημαίνει ἀκαταλόγιστον διὰ τοὺς ἐαμικοὺς ἑταίρους,—διότι δῆθεν «δὲν ἐγνώριζον τοὺς σκοποὺς τοῦ ΚΚΕ»—ἀλλὰ σημαίνει καταλογιστὸν καὶ πλήρη εὐθύνην, διότι ἐγνώριζον πάντως **ἄλλους σκοποὺς**—τοὺς **ἰδικούς των**—δηλαδὴ τοὺς ἀνωτέρω, τῶν ὁποίων τὴν πραγματοποίησιν ἐπεδίωκον διὰ τῶν ἐπαναστατικῶν, προδοτικῶν καὶ ἐγκληματικῶν μέσων τοῦ ΕΑΜ. Εἶναι λοιπὸν τελείως ἀνεπιστημονικὸς ὁ ἰσχυρισμός, ὅτι οὗτοι ἦσαν «παραπλανηθέντες», διότι «δὲν ἐγνώριζον τοὺς σκοποὺς **τοῦ ΚΚΕ**». 'Απεναντίας οἱ **ἰδικοί των** σκοποὶ τοὺς τοποθετοῦν καὶ ἐκτὸς τῆς περιοχῆς τῶν **πολιτικῶν** ἐγκλημάτων καὶ τοὺς ὑπάγουν εἰς τὰ **κοινὰ** ἐγκλήματα τοῦ **κοινοῦ** Ποινικοῦ Νόμου.

Ἂν τὸ φαινόμενον τοῦτο τῶν καθ' ἕκαστον **ἑταίρων** τοῦ ΕΑΜ ὀνομασθῇ «κοινωνικὴ ἐπανάστασις», τότε πρόκειται ἀσφαλῶς περὶ **ἀστικῆς** ἐπαναστάσεως καὶ ὄχι περὶ «προλεταρικῆς», «σοσιαλιστικῆς», ἢ «κομμουνιστικῆς».

Ταξικὸς διαφορισμός, ὑφίστατο καὶ εἰς τὸν συμμοριακὸν «στρατὸν» μεταξὺ τῶν προνομίων καὶ τοῦ τρόπου ζωῆς τῶν ξένων πρακτόρων, τῶν «καπεταναίων», τῶν «εὐνοουμένων», τῶν «διαφωτιστῶν», καὶ λοιπῶν στελεχῶν τῆς «ἡγέτιδος τάξεως» ἀφ' ἑνός, καὶ τοῦ κατωτάτου βιοτικοῦ ἐπιπέδου, καὶ τῆς ὑποτιμητικῆς μεταχειρίσεως τῶν κοινῶν συμμοριτῶν ἀφ' ἑτέρου. 'Ο ταξικὸς αὐτὸς διαφορισμὸς ἔφθασεν εἰς τὸ ἔπακρον εἰς τὴν κομμουνιστοκρατουμένην περιοχὴν τοῦ «Κράτους» τοῦ Γράμμου. 'Εδῶ παρατηρεῖται τὸ ἑξῆς ἐνδιαφέρον φαινόμενον: ὅτι ὅσον περισσότερον ἐπροχώρει ὁ ταξικὸς

αὐτὸς διαφορισμὸς εἰς τὸν συμμοριακὸν «στρατὸν» καὶ εἰς τὸ «Κράτος τοῦ Γράμμου» εἰς βάρος τοῦ «προλεταριάτου», δηλαδὴ τῶν κοινῶν συμμοριτῶν,—τόσον περισσότεροι ἐξ αὐτῶν ἐγκατέλειπον τοὺς κόλπους τῆς νέας αὐτῆς ταξικῆς κοινωνίας καὶ παρεδίδοντο εἰς τὸν Ἐθνικὸν Στρατόν. Εἶναι δὲ ἀξιοσημείωτον ὅτι αἱ ἀθρόαι αὐταὶ δραπετεύσεις, αὐτομολήσεις καὶ ἑκούσιαι παραδόσεις συμμοριτῶν εἰς τὸν Ἐθνικὸν Στρατόν,—ὁσάκις ἦσαν εἰλικρινεῖς,—ἦσαν μία ἀληθὴς **κοινωνικὴ ἐπανάστασις**, τῶν καταπιεζομένων καὶ ἐκμεταλλευομένων αὐτῶν κατὰ τῆς νέας **ταξικῆς κοινωνίας**. Πρόκειται κατ' οὐσίαν περὶ τοῦ ἰδίου φαινομένου, ποὺ παρατηρεῖται εἰς τὰς χώρας τοῦ Παραπετάσματος μὲ τοὺς ἑκάστοτε δραπετεύοντας ἐκ τῶν τειχῶν του καὶ «ἐκλέγοντας τὴν ἐλευθερίαν»—ὅπως καθιερώθη νὰ λέγεται ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ Κραφτσένκο—καὶ οἱ ὁποῖοι ἐγκαταλείπουν τὴν πολὺ ἀγριωτέραν νέαν ταξικὴν κοινωνίαν, καὶ ἐπιστρέφουν εἰς τὴν παλαιάν. Πρόκειται περὶ τοῦ ἰδίου φαινομένου, τὸ ὁποῖον κατὰ πᾶσαν πιθανότητα θὰ ἐσημειοῦτο, ἂν εἰς τὴν Σοβ. Ρωσσίαν καὶ εἰς τὸ σιδηροῦν παραπέτασμα ἐδίδοντο εἰς τοὺς λαούς των τὰ μέσα νὰ ἐκφράσουν ἐλευθέρως τὴν θέλησίν των: ὁπότε τὸ κομμουνιστικὸν καθεστὼς βεβαίως θὰ ἀνετρέπετο ἐσωτερικῶς [1].

Μὲ τὴν διαφοράν, ὅτι ἡ ἀστικὴ αὐτὴ ἐπανάστασις ἐστρέφετο κατὰ τῶν «φεουδαρχῶν τοῦ χρήματος» καὶ ὄχι κατὰ τῶν «φεουδαρχῶν τῆς γῆς», οἱ ὁποῖοι δὲν ὑπῆρχον. Ἐστρέφετο, δηλαδή, κατὰ τῶν πλουσίων ἀστῶν ὑπὸ τῶν ἐξαθλιωμένων μικροαστῶν, ποὺ ἀπήρτιζαν κατὰ πλειο-

---

[1] Δὲν στερεῖται πάντως χιοῦμορ ἡ κομμουνιστικὴ προπαγάνδα εἰς τὰς δορυφόρους χώρας ὅταν ὁμιλεῖ περὶ καπιταλιστικῆς ταξικῆς κοινωνίας τῶν Δυτικῶν καὶ μάλιστα εἰς λαοὺς τελοῦντας ἐν λανθανούσῃ κοινωνικῇ ἐπαναστάσει κατὰ τῆς ταξικωτάτης κοινωνίας τῶν Ἀνατολικῶν, εἰς τὴν ὁποίαν μάλιστα τὴν ἄρχουσαν τάξιν δὲν ἀποτελοῦν μόνον, ἢ πρωτευόντως, οἱ ἐγχώριοι ἐκεῖ κομμουνισταὶ ἡγέται, ἀλλὰ οἱ Ρῶσσοι πράκτορες, δηλαδὴ ἀλλοεθνεῖς κατακτηταί.

ψηφίαν τὸ ΕΑΜ. Ὅτι ὅμως καὶ ἡ «ἀστικὴ» αὐτὴ ἐπανάστασις δὲν ἦτο ταξικῶς ὀρθόδοξος ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ παραδόξου ἀληθῶς γεγονότος, ὅτι ἡ ἰδία αὐτὴ «ἐπανάστασις» κατὰ τῆς «πλουτοκρατίας» ἔκαμεν ἐξαίρεσιν τῆς **ἑαμικῆς πλουτοκρατίας,** δηλαδὴ μερικῶν παλαιῶν πλουτοκρατῶν, τῶν μαυραγοριτῶν, καὶ τῶν οἰκονομικῶν δοσιλόγων, τῶν συνεργασθέντων μετὰ τοῦ κατακτητοῦ, οἱ ὁποῖοι εἶχον προσχωρήση εἰς τὸ ΕΑΜ καὶ ἀπήρτιζον, ἐν τῇ κοινωνίᾳ τοῦ ΕΑΜ, ὅ,τι ἀκριβῶς ἀπετέλουν καὶ εἰς τὴν «καπιταλιστικὴν κοινωνίαν»: δηλαδὴ τὴν πλουτοκρατίαν.

Μεταξὺ τῶν τριῶν τούτων κατηγοριῶν πλουτοκρατῶν πρέπει νὰ γίνῃ πάντως κἄποια διάκρισις: αἱ δύο τελευταῖαι — οἱ νεόπλουτοι μαυραγορῖται καὶ οἱ δοσίλογοι — ἐστεροῦντο τελείως ἐθνικῆς καὶ κοινωνικῆς συνειδήσεως, ταξικῶν παραδόσεων καὶ οἱουδήποτε ἠθικοῦ ἕρματος. Ἦσαν ἑπομένως ψυχολογικῶς «ὑποκειμενικοὶ προλετάριοι», μὲ πλήρη διατήρησιν τοῦ ἀτομικισμοῦ των, ἀλλὰ χωρὶς τὰς ἠθικὰς ἀρετὰς τῶν ἀντικειμενικῶν προλεταρίων, δηλαδὴ ἀκριβέστερον, ψυχικοί, κοινωνικοὶ καὶ ἠθικοὶ ἀλῆται. Εἰς τὰς προϋποθέσεις αὐτὰς ὀφείλεται ἡ ψυχικὴ εὐχέρεια, μὲ τὴν ὁποίαν τὰ στοιχεῖα ταῦτα προσεχώρησαν εἰς τὸ ΕΑΜ καὶ ἡ ἔλλειψις «ἰδεολογικῶν» καὶ ἠθικῶν δισταγμῶν, μὲ τὴν ὁποίαν οἱ λοιποὶ ἑταῖροι τοῦ ΕΑΜ τὰ ἐδέχθησαν.

Ἡ τάξις αὐτή, ὁμοῦ μὲ τοὺς διαχειριζομένους τὰ ἐκ τῶν σλαβικῶν χωρῶν ἐρχόμενα χρήματα καὶ μὲ τοὺς συγκεντροῦντας τὰ προϊόντα τῶν λεηλασιῶν, ἐκβιασμῶν καὶ ληστειῶν τοῦ ΕΑΜ, τοῦ ΕΛΑΣ, τοῦ «Δημοκρατικοῦ Στατοῦ» ἦτο ἡ οἰκονομικῶς ἰθύνουσα καπιταλιστικὴ τάξις τῆς «ἑαμικῆς κοινωνίας». Ὑπεράνω αὐτῆς εὑρίσκετο, ὅπως εἰς τὴν Σοβιετικὴν κοινωνίαν, τὸ ὀλιγαρχικὸν — δικτατορικὸν μονοκομματικὸν Κράτος: δηλαδὴ τὸ ΚΚΕ. Διότι τὸ ΚΚΕ ἤσκει, **ἐπὶ τῆς κοινωνίας αὐτῆς τοῦ ΕΑΜ,** ἀπόλυτον πολιτικὴν —κρατικὴν ἐξουσίαν, δι' ὅλων τῶν ἐκτελεστικῶν ὀργάνων του: διὰ τῶν ἀνταρτοδικείων, διὰ τοῦ στρατοῦ

του, διὰ τῆς φανερᾶς ἀστυνομίας του, — τῆς «Πολιτοφυλακῆς» ἢ «Αὐτοάμυνας», — διὰ τῆς μυστικῆς ἀστυνομίας του, ἢ «Επαγρύπνησης», — καὶ διὰ τῶν ἐκτελεστικῶν του ἀποσπασμάτων: τῆς ΟΠΛΑ. Ἦτο δὲ τὸ ΚΚΕ ἀπόλυτον παράρτημα τῆς Σοβιετικῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, καὶ ἐν τῇ ἀστικῇ κοινωνίᾳ «κράτος ἐν κράτει».

Ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας πᾶς τις ἐννοεῖ, ὅτι ἐκ τῆς τάξεως ταύτης ἦτο ἀδύνατον νὰ προέλθῃ **μᾶζα**, ὑφ' ἣν ἔννοιαν ἐπραγματεύθημεν τὴν μᾶζαν εἰς τὴν ἀνὰ χεῖρας μελέτην. Δὲν γεννᾶται ἐπίσης ἀμφιβολία ὡς πρὸς τόν πλήρη νομικὸν (ποινικὸν) καταλογισμόν εὐθυνῶν εἰς τὰ ἄτομα τῆς τάξεως αὐτῆς. «Παρασυρθέντες» ἦτο ἀδύνατον νὰ ὑπάρξουν. Ὅλοι ἐγνώριζον καλῶς τὸν σκοπόν, ὁ ὁποῖος ἦτο **καπιταλιστικός**, δηλαδὴ ἡ διάσωσις τῆς περιουσίας των ἢ ὁ ἀτομικὸς πλουτισμός των.

Μετὰ τὴν κεφαλαιοκρατικὴν αὐτὴν τάξιν τοῦ ΕΑΜ ἤρχετο κανονικωτάτη τάξις μεσοαστική, ἐλευθερίων ἐπαγγελμάτων καὶ διανοουμένων ἐντὸς τῆς «ἐαμικῆς κοινωνίας». Ἐντύπωσιν ἔκαμεν εἰς ὅλον τὸν κόσμον τὸ πλῆθος τῶν κανονικῶν μικροαστῶν — ἐπαγγελματιῶν, ποὺ εὑρέθη ἀναμεμιγμένον εἰς τὰς πάσης φύσεως «γιάφκας» καὶ συνομωτικὰς καὶ δολοφονικὰς ὁμάδας τοῦ ΕΑΜ καὶ τῶν παραφυάδων του. Μεγαλέμποροι καὶ μικρέμποροι, ἀνώτεροι ὑπάλληλοι, μέσοι βιομήχανοι, ράπται, κουρεῖς. κρεοπῶλαι, εὐποροῦντες δηλαδὴ ἀστοί, συνελαμβάνοντο συνεχῶς εἰς ὅλας τὰς ἐγκληματικὰς ὁμάδας τῶν ἐαμοκομμουνιστῶν — εἰς τὰς ὁποίας ἄλλως τε σπανίως μετέχουν ἀληθεῖς προλετάριοι: οἱ λοιποὶ συνένοχοι τοιούτων ἐγκλημάτων εἶναι κατὰ κανόνα ἐξαθλιωμένοι μικροαστοί, ὑπάλληλοι καὶ διανοούμενοι. Ὁ τεράστιος ρόλος τῶν ἐπιστημόνων καὶ διανοουμένων εἰς τὴν ἐαμοκομμουνιστικὴν δρᾶσιν εἶναι ἐπίσης γνωστός. Ἡ στοιχειώδης παρατήρησις καὶ μελέτη τῶν σωρηδὸν ἀνακαλυφθέντων ντοκουμέντων τοῦ ἐαμοκομμουνισμοῦ, τῶν ἀρχείων τῶν συμμοριτῶν καὶ τῶν ἀποκαλύψεων τῶν μετανοησάντων τοιούτων δεικνύει, ὅτι τὰ ἄτομα ταῦτα οὐδέποτε ἀπετέλεσαν **μᾶζαν**, ἀλλ' ἀντιθέτως οὐ

μόνον διετήρησαν, ἀλλὰ καὶ ἐνέτειναν τὸν ἀτομικισμόν των, μὲ πλήρη ἐπίγνωσιν καὶ ἐπιδίωξιν τῶν ἀτομικῶν των συμφερόντων. Δι' οὐδεμίαν τῶν πραξεών των εἶναι δυνατὸν νὰ θεωρηθοῦν ὡς ἀκαταλόγιστοι καὶ ἀνεύθυνοι. Ἐπίσης καὶ ὅλα τὰ ἐγκλήματά των κατὰ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς ὑπῆρξαν ἐγκήματα **ἀτομικὰ** — καὶ ὄχι μαζικὰ — καὶ ὀφείλονται ἀκριβῶς εἰς τὴν **ἔντασιν τοῦ ἀτομικισμοῦ των** μέχρι τοῦ σαδισμοῦ. Ἐξετελέσθησαν ἐπίσης κατόπιν ψυχραίμων ὑπολογισμῶν καὶ ὄχι κατόπιν αὐθορμήτου μαζικῆς ἐπαναστατικῆς ἐκρήξεως καὶ μέθης. Τὰ πλεῖστα δὲν ἀνάγονται κἄν εἰς τὸ πολιτικὸν ἔγκλημα τῆς **στάσεως**, ἀλλ' εἶναι ἐγκλήματα τοῦ **κοινοῦ δικαίου**, ὑπὸ ἀτόμων καὶ ἐναντίον ἀτόμων ἐκτελεσθέντα κατόπιν ψυχραίμου ἀποφάσεως, πρὸς ἐπιδίωξιν ἀτομικῶν συμφεροντολογικῶν σκοπῶν **διὰ** τοῦ ΕΑΜ καὶ ὄχι χάριν τοῦ ΕΑΜ.

Οὔτε ἡ μικροαστικὴ αὐτὴ τάξις τῆς «ἑαμικῆς κοινωνίας» εἶχεν ἀποβάλῃ λοιπὸν τὴν ἀτομιστικὴν καὶ καπιταλιστικήν της νοοτροπίαν, λόγῳ τῆς ἑαμικῆς της ὑπηκοότητος. Ἁπλῶς εἶχεν υἱοθετήσῃ κομμουνιστικὰς μεθόδους πρὸς ἀτομικὴν ἑνὸς ἑκάστου ἀνάδειξιν. Ἡ προσχώρησίς της εἰς τὸ ΕΑΜ δὲν ἦτο οὔτε «λαϊκόν», οὔτε «κοινωνικὸν» κίνημα. Ἦτο ἀποτέλεσμα τῆς βαθυτάτης ἠθικῆς κρίσεως, ποὺ διήρχετο καὶ ἡ τάξις αὐτή, τόσον ὡς κοινωνικὴ τάξις, ὅσον καὶ ὡς τμῆμα τοῦ λαοῦ. Ἡ ἠθικὴ αὐτὴ κρίσις εἶχε τὰς ρίζας της καὶ εἰς τὴν Κατοχήν, ἀλλὰ καὶ εἰς ὡρισμένα σταθερὰ δυσμενῆ γνωρίσματα τῆς φυλῆς καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ χαρακτῆρος, ὡς ὁ ἄκρατος ἀτομικισμὸς καὶ κάποια ἀμβλεῖα ἀντίληψις περὶ τῶν γενικῶν συμφερόντων καὶ τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων—ὡς γενικῶν συμφερόντων. Ἀποτελεῖ τραγικὴν εἰρωνίαν τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας καὶ μοναδικὸν ἐμπαιγμὸν διὰ τὴν ἀτομικὴν «εὐφυΐαν τοῦ Ἕλληνος», τὸ ὅτι μία θεωρία τῆς ἀγέλης—ὁ κομμουνισμὸς—κατώρθωσε νὰ ἐκμεταλλευθῇ, ἔστω καὶ προσωρινῶς, διὰ τοὺς σκοπούς του ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος, ἀκριβῶς τὸν ἑλληνικὸν ἀτομικισμόν!

Ὡς τρίτην «κοινωνικὴν τάξιν» εἶχε τέλος ἡ «ἑαμικὴ

κοινωνία» καὶ τὸ «προλεταριᾶτον» της. Εἶναι περιττὸν νὰ τονισθῇ, ὅτι δὲν πρόκειται περὶ κανενὸς ὑπὸ τὴν μαρξικὴν ἔννοιαν προλεταριάτου. Διότι τοῦτο ἀκριβῶς,—τὸ οἰκονομικὸν προλεταριᾶτον,—δηλαδὴ οἱ ἐν ἐνεργείᾳ ἐργάται, ἀπετέλουν ἐκπληκτικὴν μειοψηφίαν. Τὴν πλειοψηφίαν ὅμως ἀπετέλουν οἱ πάσης προελεύσεως καὶ πάσης φύσεως ἐξαθλιωμένοι. Πάσης προελεύσεως: δηλαδὴ μεγαλοαστικῆς, μεσοαστικῆς καὶ μικροαστικῆς. Καὶ πάσης φύσεως: ὑλικῶς, ψυχικῶς, πνευματικῶς καὶ ἠθικῶς ἐξαθλιωμένοι.

Τὸ σύμφυρμα τῶν ἀνθρώπων τούτων εἶναι φαινόμενον πολυπλοκώτερον, διότι παρουσιάζει ὡρισμένας προϋποθέσεις μαζοποιήσεως. Κατείχετο ἐν πρώτοις, κατ' ἄτομον, ὑπὸ τοῦ ressentiment. Ἐπεκράτει συνεπῶς ὁ ἀρνητισμός του ἐκ τῆς κοινωνικοψυχολογικῆς του μειώσεως. Ἡ δὲ ἐξαθλίωσίς του ἦτο προεχόντως ψυχική, πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ καὶ δευτερευόντως—ἂν τοῦτο συνέβαινε—οἰκονομική. Ἡ πνευματική του ἐξαθλίωσις ὠφείλετο εἰς πᾶσαν ἔλλειψιν Ἑλληνικῆς παιδείας καὶ ἀκολούθως ἐθνικῆς συνειδήσεως. Ἡ ἠθική του ἐξαθλίωσις ἦτο ἀπότοκος τῆς ψυχικῆς καὶ τῆς πνευματικῆς καὶ ὠξύνετο λόγῳ τῶν τυχοδιωκτικῶν καὶ ὄχι ἠθικῶς ἀνεπιλήπτων οἰκονομικῶν του ἐνεργειῶν πρὸς ἐπιβίωσιν. (Τὰ στοιχεῖα ταῦτα ἦσαν ἐπὶ Κατοχῆς μικροαπατεῶνες, μικρομαυραγορῖται, μικροσυνεργάται τῶν κατακτητῶν, μικρολωποδύται καὶ μικρο «τρακαδόροι»). Ἐκ τῶν ἀνηθίκων οἰκονομικῶν του «ἐπιχειρήσεων» ἐξέφυγε κατὰ κανόνα τὴν **οἰκονομικὴν** ἐξαθλίωσιν, εἰς τὴν ὁποίαν περιῆλθον ὅλοι οἱ ἠθικώτεροι, συνειδητότεροι καὶ εὐπρεπέστεροι Ἕλληνες, ποὺ παρέμειναν **ἐν τούτοις** φανατικοὶ Ἕλληνες, διότι δὲν εἶχον ὑποστῇ ψυχικήν, πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν ἐξαθλίωσιν. ἀλλὰ· τουναντίον **ἔντασιν**, λόγῳ τῆς ἐθνικῆς ὑποδουλώσεως εἰς τοὺς Γερμανοὺς καὶ εἰς τοὺς Ρώσσους. Τὸ ἀντίθετον ἀκριβῶς συνέβη μὲ τοὺς ἐξηθλιωμένους ἐαμίτας: ἡ **ἀποφυγὴ** τῆς οἰκονομικῆς ἐξαθλιώσεως ὤξυνε περισσότερον τὴν ψυχικήν, πνευματικὴν καὶ ἠθικήν των ἐξαθλίωσιν. Καὶ αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ ψυχολογικὴ ἐξέλιξις τοὺς ὡδήγησεν εἰς τὸ ΕΑΜ, ὡς **ἄτομα** πάντοτε. Εἰς τὸ ΕΑΜ ἔλαβον «ἄφεσιν ἁμαρτιῶν», μίαν ψυχικὴν καὶ ἠθικὴν «διέξοδον» καὶ ἕνα σύνθημα, ποὺ συνέφερεν εἰς τὰ αὐτὰ καπιταλιστικὰ ἔνστικτα, τῶν ὁποίων δὲν ἦσαν ἀπηλλαγμένοι βεβαίως οὔτε αὐτοί, ὡς Ἕλληνες. Ἡ ψυχικὴ καὶ ἠθικὴ διέξοδος ἦτο: ὅτι πᾶσα οἰκονομικὴ ἀνηθικότης ἦτο ἐπιτετραμμένη ἐκ τῶν προτέρων,—πρὶν ἐξαντληθοῦν αἱ **ἠθικαὶ** δυνατότητες,—διότι ἐστρέφετο ἢ κατὰ τῆς «μπουρζουαζίας», ἢ κατὰ τοῦ «καταχτητῆ». (Τὰ ἐγκλήματα κατὰ τοῦ λαοῦ, λόγῳ τῆς μαύρης ἀγορᾶς, ἐν-

νοεῖται παρεσιωπῶντο). Τὸ δὲ σύνθημα ἦτο ὁ ἀγὼν κατὰ τῶν μεγάλων οἰκονομικῶν δοσιλόγων καὶ συνεργατῶν τοῦ κατακτητοῦ, (διὰ τοὺς ὁποίους ἐτηρεῖτο μυστικὸν ὑπὸ τῆς ἡγεσίας ὅτι ἦσαν χρηματοδόται τοῦ ΕΑΜ), καὶ ἡ ἁρπαγὴ τῶν περιουσιῶν τῶν «μεγαλοκαρχαριῶν», ὄχι ὅμως—ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ—διὰ νὰ γίνῃ κομμουνισμός, διὰ νὰ περιέλθουν αὗται εἰς τὸ Κράτος, ἀλλὰ διὰ νὰ ἐπικρατήσῃ **ἀορίστως** «λαοκρατικὴ δικαιοσύνη». (Διὰ νὰ μείνουν δηλαδὴ αἱ περιουσίαι εἰς χεῖρας τῶν Ἐαμιτῶν—ὅπως ἐφαντάζοντο οὗτοι—**κατ' ἄτομον**: καπιταλισμὸς δι' ὅλους).

Τὴν αὐτὴν ψυχικὴν καὶ ἠθικὴν «διέξοδον» ἔδωσε τὸ ΕΑΜ διὰ τοῦ κατὰ τῆς παρθενίας συνθήματος καὶ εἰς τὰς δυστυχεῖς ἐκείνας κορασίδας, αἵτινες ἐπὶ Κατοχῆς ἐξεδίδοντο εἰς τοὺς κατακτητὰς στρατιώτας ἀντὶ ὑλικῶν ἀνταλλαγμάτων καὶ οὕτω κατέστησαν ἀπόβλητοι τῆς ἀστικῆς κοινωνίας.

Τὸ σύνθημα τοῦτο ὠχρίασε κατόπιν ἐνώπιον τῶν προγραμματικῶν καὶ συστηματικῶν βιασμῶν τῶν παρθένων ὑπὸ τῶν συμμοριτῶν: μέθοδος ἀποφράξεως τῆς ἐπιστροφῆς εἰς τὴν ἀστικὴν κοινωνίαν.

Τέλος διὰ τὰ στοιχεῖα ταῦτα εὑρέθη ὡς ἄνετον καί, λόγῳ τῶν λεηλασιῶν, προσοδοφόρον ἐπάγγελμα, τὸ τοῦ «Ἐλασίτου» ἢ τοῦ συμμορίτου, διὰ τῆς κατατάξεως εἰς τὸν «ἐθνικοαπελευθερωτικὸν» ἢ εἰς τὸν «Δημοκρατικὸν Στρατόν». Ἐδῶ δημιουργοῦνται καθαρῶς οἰκονομικὰ ἀτομικὰ συμφέροντα, τὰ ὁποῖα συνδέουν τὸ ἄτομον πρὸς τὴν «ἰδεολογίαν», χωρὶς ὅμως τὸ ἄτομον νὰ μαζοποιῆται.

Ἂν λοιπὸν ὑπῆρχον προϋποθέσεις τινὲς διὰ τὰ ἄτομα τῆς κατηγορίας ταύτης πρὸς μαζοποίησιν, εἴδομεν ὅτι αὗται ἐξουδετερώθησαν ἐν τῇ γενέσει των ὑπὸ ἄλλων στοιχείων, ἀπολύτως ἀτομικῆς φύσεως, τὰ ὁποῖα διετήρησαν τὸν ἀτομισμὸν καὶ αὐτῶν τῶν «προλεταρίων» τῆς «ἐαμικῆς κοινωνίας», κατ' οὐδὲν καὶ τούτων ἀκαταλογίστων ἢ ἀνευθύνων.

Τέλος μένουν δύο ἀκόμη κατηγορίαι ἐαμιτῶν, τῶν ὁποίων εἶναι συζητήσιμος ὁ καταλογισμὸς εὐθύνης, ὄχι ὅμως ὡς μελῶν τῆς μάζης, ἀλλ' ὡς ἀτόμων: οἱ λόγῳ ἰδεολογίας καὶ οἱ λόγῳ βλακείας συμμετασχόντες εἰς τὸ ΕΑΜ ἄνευ ἐγκληματικῶν πράξεων. Οὗτοι ὅμως εἶναι, πρῶτον, σπάνιοι, δὲν παρέμειναν δὲ ὁπωσδήποτε εἰς τὸ ΕΑΜ πέραν τοῦ 1943.

Τὸ γενικὸν συμπέρασμα εἶναι, ὅτι τὸ ΕΑΜ ὑπῆρξεν ὑπόθεσις τελείως ἄσχετος πρὸς τὴν ἐπαναστατικὴν μᾶζαν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Adler Max Staat und Marxismus. — **Bakunin Michael,** Das Knutogermanische Reich und die soziale Revolution — **Beer,** Geschichte des Sozialismus und der sozialen Bewegung. — **Bernstein Eduard.** — Die Voraussetzungen des Sozialismus — **Büchner** Eberhard, Revolutions Dokumente.—**Comte Auguste** Cours de philosophie positive: (Sociologie). — **Γαρδίκα Κ.** Ἐγκληματολογία. — **Delewski,** Antagonismes sosiaux et antagonismes prolérariens. — **Engels Friedrich,** Herrn Eugen Dührings Umwälzung der Wissenschaft. **Geiger,** Die Masse und ihre Aktion.— **Freud,** Massenpsychologie und Ich-Analyse. — **Gumplowicz Ludwig,** Grundriss der Soziologie.— Soziologie und Politik. — **Κανελλοπούλου Παν.** Ὁ ἄνθρωπος καὶ αἱ κοινωνικαὶ ἀντιθέσεις. — Ἡ κοινωνία τῆς ἐποχῆς μας.—Κάρολος Μάρξ.—**Καρανίκα Κ.,** Ἡ Οἰκονομικογεωργικὴ μεταμόρφωσις τῆς Ρωσσίας.—**Κουρέτα Δ.** Ἡ ψυχὴ τῆς μάζης καὶ τὸ βιολογικόν της ὑπόστρωμα («Ἑλληνικὴ Ἰατρική», τόμ. 16, τχ. 5, Θεσ)νίκη 1947). —**Kautsky Karl,** Die soziale Revolution.—Τοῦ αὐτοῦ: Die proletarische Revolution und ihr Programm.—Τοῦ αὐτοῦ: Das Erfurter Programm der Sozialdemokratie.—Τοῦ αὐτοῦ: Die Diktatur des Proletariats.—Τοῦ αὐτοῦ: Demokratie oder Diktatur?—Τοῦ αὐτοῦ: Terrorismus und Kommunismus.—**Kelsen Hans,** Sozialismus und Staat.—**Krapotkin Peter,** Die französische Revolution.—**Landauer Gustav,** Skepsis nnd Mystik.—Briefe aus der französischen Revolution.—**Landau Aldanow,** Lenin und der Bolschewismus.—**Le Bon Gustav,** Psychologie des foules.—Psychologie des révolutions.—**Λεμπέση Ε.** Κριτικὴ τῆς κοινῆς γνώμης, Ἀθῆναι 1929.—Τοῦ αὐτοῦ: Κοινωνιολογία τοῦ Τύπου («Νέον Δίκαιον» 1944).—Τοῦ αὐτοῦ: Σύγχρονα προβλήματα τοῦ καπιταλισμοῦ («Νέα Ἡμέρα», φ. 53-57, 1936),—Τοῦ αὐτοῦ: Τραστοκαρτελλικὸς καπιταλισμὸς («Πολιτικὰ φύλλα» 1931).—Τοῦ αὐτοῦ: Κοινωνία καὶ κοινότης τοῦ Ferdinand Toennies («Νέα Ἡμέρα») φ. 47, 1936.— Τοῦ αὐτοῦ: Κοινωνία καὶ Κράτος («Νέα Ἡμέρα») φ. 73, 74, 1936.—**Lenz Friedrich,** Marxismus und Staat.—**Lenin N.** Staat und Revolution.—Τοῦ αὐτοῦ: Der Imperialismus, als jüngste Etappe des Kapitalismus.—Τοῦ αὐτοῦ: Der Radikalismus, als Kinderkrankheit des Kommunismus.—Τοῦ αὐτοῦ: Die Diktatur des Proletariats und der Renegat Kautsky.—Τοῦ αὐτοῦ: Werden die Bolschewiki die Staatsmacht behaupten?—**Lewinsohn Rich.,** Histoire de la crise.—**Lucasz Georg,** Geschichte und Klassenbewusstsein. — **Luxemburg**

Rosa, Die Akkumulation des Kapitals.—Sozialreform oder Revolution?—**Machiavelli,** Il principe.—(de) **Man,** Au delà du marxisme.—Τοῦ αὐτοῦ: Προβλήματα τοῦ ἀντιφασισμοῦ («Σοσιαλιστική Ἐπιθεώρηση» 1935).—**Marx Karl,** Das Kapital.—Τοῦ αὐτοῦ: Zur Kritik der Politischen Oekonomie.—Τοῦ αὐτοῦ: Das Elend der Philosophie.—Τοῦ αὐτοῦ: Der 18 Brummaire des Louis Bonaparte.—Τοῦ αὐτοῦ: Revolution und Konterrevolution in Deutschland.—Τοῦ αὐτοῦ: Der Bürgerkrieg in Frankreich.—**Michels Robert,** Die politischen Parteien der Gegenwart.—**Mises Ludwig,** Die Cemeinwirtschaft. — Τοῦ αὐτοῦ: Liberalismus. — Τοῦ αὐτοῦ: Antimarxismus. —Τοῦ αὐτοῦ: Kritik des Interventionismus.—**Scheler Max,** Wesen und Formen der Symphathie.—**Mommsen,** Römische Geschichte.—**Oppenheimer Franz,** System der Soziologie.—I. II. Allgemeine Soziologie.—III. Theorie der reinen und Politischen Oekonomie. IV. Der Staat.—**Philipps-Price,** Geschichte der russischen Revolution.—**Παπακωνσταντίνου Θ.,** Ἐναντίον τοῦ ρεύματος.—**Reed John,** Zehn Tage die die Welt erschütterten. — **Scheidemann, Philiph,** Der Zusammenbruch.—**Sombart Werner,** Der moderne Kapitalismus.—Τοῦ αὐτοῦ: Der proletarische Sozialismus.—Τοῦ αὐτοῦ: Das Zeitalter des Hochkapitalismus.—**Sorel Georges,** Reflexions sur la violence.—Τοῦ αὐτοῦ: Materiaux d' une théorie du proletariat.—**Stammler Rudolf,** Wirtschaft und Recht.—**Spengler Oswald,** Der Untergang des Abendlandes.—Τοῦ αὐτοῦ: Jahre der Entscheidung.—**Tarde Gabriel,** L' opinion et la foule.—**Toennies Ferdinand,** Gemeinschaft uud Gesellschaft.—Τοῦ αὐτοῦ: Kritik der öffentlichen Meinung.—**Trotzki Leon,** Terrorismus und Kommunismus.—Τοῦ αὐτοῦ: La révolution permanente.—Τοῦ αὐτοῦ: Die Lehren des Oktober.—Τοῦ αὐτοῦ: Von der Oktoberrevolution bis zum Brester Friedensvertrag.—Τοῦ αὐτοῦ: Mein Leben.—**Varga Eugen,** Die Niedergangsperiode des Kapitalismus.—**Wieser Friedrich,** Das Gesetz der Macht.
